

Zicht

2019 - 2

Tijdschrift voor gereformeerd zicht op politiek en maatschappij

Thema

Emanciperen? Beter balanceren!

6 Het moederschap mag best meer en positief uitgedragen worden.

Fleur Jurgens

88 Zodra en zolang de gelijke waardering daar is, is emancipatiestrijd niet nodig.

Lilian Janse

Emanciperen? Beter balanceren!

1	Beter emanciperen? Zoek het goede evenwicht! <i>drs. Jan Schippers</i>	BLIKOPENER
2	Een heilig emancipatiestreven <i>drs. J.M.J. Kieviet vdm</i>	BIJBELSTUDIE
6	'Keuze voor moederschap helemaal niet dom of lui!' <i>dr. Hans van de Breevaart interviewt Fleur Jurgens</i>	INTERVIEW
15	Politieke emancipatie: goed of fout? <i>dr. Hans van de Breevaart</i>	THEMA
25	Effectieve emancipatie <i>column door mw. dr. Hilde Westerman-Dannenberg</i>	FOCUS
27	Het genderspook: fantasie of fenomeen? <i>G. Leertouwer LLM BA</i>	THEMA
34	Emancipatie, vooruitgang en hun schaduwzijden <i>drs. Jan Schippers interviewt prof. dr. S.W. Couwenberg</i>	INTERVIEW
44	Lekenemancipatie in reformatie, puritanisme en nadere reformatie <i>prof. dr. W.J. op 't Hof</i>	THEMA
52	Burgeremancipatie: leer lobbyen! <i>dr. Hans van de Breevaart interviewt Mara van Waveren</i>	INTERVIEW
60	Theologische reflectie in tweevoud op 'Nashvillestorm' <i>drs. Jan Schippers</i>	THEMA
68	Aanpassen of opkrassen. Terugblik op recent LHBTI-debat in Tweede Kamer <i>drs. Jan Schippers</i>	THEMA
77	Emancipatorische ziekte <i>column door drs. Wim van Duijn</i>	BRANDPUNT
79	Kant, de emancipatie en de wrange vruchten van de verlichting <i>dr. Klaas van der Zwaag</i>	POLITIEK KLASSIEK
84	De SGP en 100 jaar vrouwenkiesrecht <i>Tom de Nooijer en Lianne Ruitenbeek</i>	SGP-JONGEREN
88	'Houd bij emancipatiebeleid vooral oog voor verschillen' <i>drs. Jan Schippers interviewt Lilian Janse</i>	LOKAAL VIZIER
92	Twee SGP-raadsleden over LHBTI-beleid <i>drs. Jan Schippers interviewt Jan Willem Benschop en Jan Mark ten Hove</i>	LOKAAL VIZIER
96	Genderideologie bij VN leidt tot afbraak van gezinnen <i>drs. Henk Jan van Schothorst</i>	WORLDVIEW
100	Tegen de vrouwen?! <i>dr. Hans van de Breevaart en drs. Jan Schippers</i>	BOEKENSCHAP
107	Heilzame emancipatie <i>Aris van Dijk MSc.</i>	PERSPECTIEF

Beter emanciperen? Zoek het goede evenwicht!

Als het over emancipatie gaat, doet zich snel een scheiding der geesten voor. De een vindt het helemaal goed, de ander meent dat het totaal fout is. Vóórdat u gaat denken dat deze emancipatie-editie van Zicht betoogt dat we het juiste midden moeten zoeken om balans te houden, help ik u maar gelijk uit de droom: dat is niet het geval. Want er zijn goede en verkeerde vormen van emancipatie.

Denk aan de beweging die de afschaffing van de slavernij bepleitte. En de confessionelen die met hun schoolstrijd de gelijke financiering van openbaar en bijzonder onderwijs bewerkstelligden. Of de emancipatiebewegingen die Kuyper en Kersten in gang hebben gezet voor de 'kleine en nog kleinere luyden'. Niets mis mee.

Wanneer gaat het wel mis en slaat de balans door naar de verkeerde kant? Wanneer krampachtig gestreefd wordt naar een volledige gelijkheid, met voorbijzien aan de verschillen in de werkelijkheid. Dat heet bio-aversie. Wanneer de verscheidenheid die God in de schepping heeft gelegd, niet wordt erkend omdat 'iedereen gelijk' per definitie beter, rechtvaardiger zou zijn. Dat noem ik: cre-aversie.

Bij gelijkwaardigheid hoort dat ieder mens het juiste gewicht krijgt. Stond de instructie daarvoor niet reeds in de wet van Mozes, in het boek Leviticus te lezen? 'Heb uw naaste lief als uzelf!' Het evenwicht zoeken bij emancipatievraagstukken is balanceren: wie heeft welk gewicht nodig om als mens tot zijn of haar recht te komen? Om de levensbestemming te bereiken die God voor ieder van ons op het oog heeft? Zie het plaatje om het omslag: balanceren vergt voortdurende inspanning. O ja, nog dit: deze trefende verbeelding van het thema wil niet zeggen dat vaders en zonen niet behoeven te emanciperen. Want emancipatie hier en nu is nooit af.

Jan Schippers,
eindredacteur

Beeld omslag: Shutterstock

De Heere nu is de Geest, en waar de Geest des Heeren is, aldaar is vrijheid. [2 Korinthe 3: 17]

Door drs. J.M.J. Kievit, predikant van de Christelijke Gereformeerde kerk te Renswoude

Een heilig emancipatiestreven

Op de dag voorafgaande aan die waarop ik deze overdenking probeer vorm te geven, had ik het voorrecht twee jonge mensen met elkaar gelukkig te zien. Ze waren die dag getrouwd en ik mocht de dienst ter bevestiging van hun huwelijk leiden. Het was in de even fraaie als intieme 17e-eeuwse Koepelkerk te Renswoude. Natuurlijk lazen we het huwelijksformulier. De klassieke variant. Inclusief die prachtige regels waarin het eerste doel van de huwelijksverbintenis zo zuiver en actueel verwoord wordt: *dat de één de ander trouw zal helpen en bijstaan in alle dingen, die tot het tijdelijke en eeuwige leven behoren*. In gesprekken met bijna- en inmiddels-gehuwden neem ik deze veelzeggende volzin nogal eens als uitgangspunt. Geen twijfel, ik kan er van harte achter staan.

HEERSCHAPPIJ VAN DE MAN...

Dat is echter minder het geval met een andere zinsnede uit hetzelfde formulier. Onderdeel van

het stukje dat begint met: *Ten andere zult gij, vrouw, weten hoe gij u naar het Woord van God houden zult jegens uw man*. Concreet gaat het me om het citaat van Genesis 3: 16: *Tot uw man zal uw begeerte zijn en hij zal over u heerschappij hebben*. We weten: dat woord sprak de Heere tot Eva, de vrouw die zojuist een in de zonde gevallen vrouw was geworden. De Schepper die haar opzocht, toont haar wat voor haar en haar vrouwelijk nageslacht de gevolgen zullen zijn. Niet alleen dat ze haar kinderen met pijn zal voortbrengen.

Maar ook dat woord over de heerschappij van de man over zijn vrouw. Een schokkend bericht. Wat zegt nu ons formulier daarover? *Deze ordinantie van God zult gij niet tegenstaan, maar veel meer het gebod van God gehoorzaam zijn...* Deze Godsspraak over het vrouwelijk geslacht wordt hier dus als een goddelijk gebod geïnterpreteerd. Van de vrouw zou niet verwacht mogen worden tegen die mannelijke

heerschappij op enige wijze in verzet te komen. Ze zal gewillig berusten moeten in haar moeizame weg.

...EEN GEBOD OF EEN GEVOLG?

Bij alle respect voor onze godzalige vaders, ik meen toch dat hier sprake is van een misverstand. Net zo min als het een barende vrouw verboden wordt de barenssmart enigszins te doen verminderen, evenmin ontzegt de Heere het de vrouw pogingen te doen om de heerschappij van de man te ontgaan. Nee, hier is geen sprake van een gebod. Maar eerder van een spiegel: "Eva, dit zal bij u en velen van uw dochters het deel in het leven zijn: een tirannieke man. In die situatie heeft de zonde u gebracht. U zult er achter komen wat het is om buiten de hof van Eden te moeten leven." Een donker perspectief. Maar niet een gebod van God. We hoeven het geen emancipatie te noemen als we bijbelse ruimte erkennen voor de vrouw ten opzichte van haar heerszuchtige man. Lees de geschiedenis van Abigaïl, de vrouw van Nabal, *een man, hard en boos van daden* [1 Samuël 25]. En is Vasthi niet het voorbeeld van een vrouw die welbewust niet toegeeft aan de grillen van haar despotische man? [Esther 1].

STREVEN NAAR VRIJHEID...

Iets heel anders is het als we het hebben over het streven dat in onze tijd met *emancipatie* wordt aangeduid. Hieronder versta ik dan: het ontwikkelingsproces dat als oogmerk heeft de mens te bevrijden van beperkingen van allerlei aard die ervaren worden als opgelegd door anderen. Het is dus een streven naar bevrijding, naar vrijheid en autonomie. Emanciperen is: onafhankelijk en mondig willen zijn. In de praktijk is het naar mijn gedachte veelal een drijfveer die revolutionaire trekken draagt. De door God aan deze wereld geschonken orde moet vervangen

We hoeven het geen emancipatie te noemen als we bijbelse ruimte erkennen voor de vrouw ten opzichte van haar heerszuchtige man. Lees de geschiedenis van Abigaïl.

worden door een betere, mij passende nieuwe verhouding. Die van gelijkberechtiging en gelijk-schakeling. Die van vrijheid boven alles.

Kunnen we uit de Heilige Schrift iets leren over deze dingen? Zegt het Woord van God hier iets over? Mijn antwoord: als geen ander boek. De Bijbel is goed beschouwd het boek van de vrijheid, hoewel het woord *vrijheid* nauwelijks in de Schriften te vinden is. Maar de zaak des te meer. In deze korte overdenking zal ik daarover twee dingen zeggen.

... LOOPT VAST IN GEBONDENHEID

Allereerst iets over het misverstand omtrent de vrijheid. Het is een fataal misverstand gebleken, dat vrijheidsstreven van de mens. Blijkt het al niet aan het begin van de Bijbel? Geen God en geen meester!, zo was het streven van de eerste mens. Met alle noodlottige gevolgen van dien. Paulus schrijft erover aan de Romeinen: *het heeft de mens niet goed gedacht om God in er-kenenis te houden*. Tegen het uitdrukkelijke gebod van de Heere in heeft de mens de grens van de gehoorzame gebondenheid aan Zijn wil overschreden, en koos hij voor een vermeende vrijheid. Hoe anders werd het echter dan de mens het had gedacht: in plaats van in een paradijs van vrijheid, kwam hij in een woestijn van slavernij terecht. Hij leverde zich uit aan een nieuwe meester. Maar die bleek bij nader inzien een sla-vendrijver te zijn, een wrede uitbouter en bedrie-

De driftige wens van de naar vrijheid hijgende mens gaat zelfs zover dat het 't leven van anderen mag kosten. In bepaalde omstandigheden dat van de minst geëmancipeerde mens, het leven van het nog niet geboren kind

ger. Die een *Umwertung aller Werte* teweegbrengt. De door hem beloofde vrijheid betekent een knellende gebondenheid aan zonde en duisternis.

De Bijbel tekent ons een mens die onophoudelijk op zoek is naar allerlei vormen van vermeende vrijheid. Ten diepste vrij van God en Zijn dienst. Hoor eens naar de tonen die vanuit Psalm 2 klinken: *de koningen en de vorsten stellen zich op en beraadslagen tezamen tegen de Heere en tegen Zijn Gezalfde, zeggende: laat ons hun banden verscheuren en hun touwen van ons werpen...* Horen we deze klanken niet nog steeds? Een voorbeeld. De driftige wens van de naar vrijheid hijgende mens gaat zelfs zover dat het 't leven van anderen mag kosten. In bepaalde omstandigheden dat van de minst geëmancipeerde mens, het leven van het nog niet geboren kind, dat in de moederschoot wordt vernietigd... "Een verworvenheid die we ons niet

laten afpakken", zei Pia Dijkstra nog onlangs. Wat een verblinding.

WARE VREDE EN VRIJHEID

Maar het Woord van God spreekt niet alleen negatief over vrijheid. Er is ook de ware, de echte vrijheid. Die is voorhanden! Die is zelfs te ontvangen. Maar daarbij moet wel bedacht worden: exclusief als geschenk van en beoefend in het dienen van de hoogste Koning. De Heere Jezus leerde er Zijn kerk om bidden: *Leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van de boze...* Hier is sprake van een heilig emancipatiestreven, het verlangen om verlost te zijn van een drievoudige vijand, de samenbundeling van duivel, wereld en eigen vlees. Het is een strijd op leven en dood.

MAAR DE BEVRIJDING IS NIET VER WEG.

We leven in de tijd rond Pinksteren. We gedenken de komst van de Geest van Christus. Hij brengt de ware vrede en vrijheid mee, verworven door de Zaligmaker. "De Heilige Geest staat tegenover de demonische geesten. We moeten weer leren onderscheiden tussen goed en kwaad. Goed blijft goed, ook al zou er niemand zijn die het in de praktijk brengt. Kwaad blijft kwaad, al zou iedereen zeggen: het is goed." [G. de Ru]. *De Heere nu is de Geest; en waar de Geest des Heeren is, aldaar is vrijheid.* Eens zal die emancipatie, als een volkomen vrijheid, werkelijkheid zijn.

Rietvelddejong accountants en belastingadviseurs **Rietvelddejong** interim consultancy

Burgemeester Uilkensstraat 24
2861 AE Bergambacht
Telefoon: 0182 – 64 54 54
Fax: 0182 – 35 76 55
E-mail: info@rietvelddejong.nl
www.rietvelddejong.nl

UW BEDRIJF IS ONZE ZORG!

VAN LAAR REKLAME | GROOT FORMAAT PRINTS

SCHAAL 1:1 OF GROTER?

ONTWERP & REALISATIE VAN:

- | Autolettering | Reklameborden | Gevelreklame |
- | Lichtreklame | Bouwborden | Drukwerk | Reklamezullen |
- | Promotiekleding | Relatiegeschenken | Groot formaat prints |
- | Presentatiesystemen | Vlaggen- en vlaggenmasten |

VAN LAAR
REKLAME

Bellstraat 15 | 3771 AH Barneveld
 (T) 0342 - 400 968 | (F) 0342 - 400 469
 (E) info@vanlaarreklame.nl | (I) www.vanlaarreklame.nl

Sallux | ECPM Foundation

Sallux is een vereniging die fungeert als het Wetenschappelijk Instituut (WI) van de Europese Christelijke Politieke Beweging (www.ecpm.info). Voorheen stond deze organisatie bekend als de Christelijke Politieke Vereniging voor Europa (CPFE). Sallux ondersteunt de ECPM, vooral op het gebied van politieke inhoud door pan-Europese samenwerking en de introductie van analyses, ideeën en beleidsopties. Sallux betekent “Zout en Licht”.

De toepassing van relationeel denken en Bijbelse principes zijn op ieder onderwerp denkbaar. Sallux wil haar licht in het bijzonder laten schijnen over de volgende met elkaar verbonden onderwerpen: *familie, maatschappij, de EU (instituten en de volken), bescherming van het (menselijk) leven, de economie, mondiale problemen, het milieu en de fundamentele vrijheden*.

Dit doet Sallux door het:

- organiseren van **Inspirerende evenementen**
- uitbrengen van **Relevante publicaties en studies**
- ontwikkelen van **Creatieve en reële beleidsopties**
- bieden van een **nieuwe visie op de Europese maatschappij**
- pan-Europees **delen en uitwisselen van ideeën met gelijkgezinden**

Towards a Relational Europe | www.sallux.eu

Daarvóór had bijna niemand nog van Fleur Jurgens gehoord. Dat veranderde op slag toen zij met haar pamflet *Leve de burgertrut* (Amsterdam 2007) progressief en feministisch Nederland in de gordijnen joeg. Jurgens (1972) had filosofie gestudeerd, en was destijds redacteur van *HP/De Tijd*. Maar, anders dan haar collega's en weldenkend Nederland, was zij er trots op daarnaast ook moeder te zijn van twee (inmiddels drie) kinderen.

Door dr. Hans van de Breevaart, redactielid

"Keuze voor moederschap helemaal niet dom of lui!"

Interview met Fleur Jurgens

Volgens Fleur, en vele Nederlandse vrouwen met haar, betekende de keuze voor het moederschap dat je op zijn hoogst een parttime baan ernaast kon hebben. Terwijl de neoliberale publieke opinie van dat moment voorschreef dat een vrouw die parttime werkte 'lui' was. En als je helemaal geen betaald werk deed, dan moest je wel 'dom' zijn. Want, om met feministe Doris Lessing te spreken: intelligente vrouwen laten zich niet reduceren tot simpele kinderoppas! Dat liet Fleur zich niet zeggen! En dus klom ze in

de pen. Pas na de vaatwas en nog snel wat stofzuigen, natuurlijk. En voordat de kinderen uit school komen, de aardappels geschild moeten worden, en manlief thuiskomt. Want ze was en bleef een 'burgertrut'. Een burgertrut die niet dom was, en zeker niet lui! En dat zou de wereld weten ook!

UITSLUITING

Sindsdien heeft ze het verbruid bij de weldenkende elites in Nederland. Zo verscheen bij

Prometheus onlangs van haar hand *Drakensteyn, droomkasteel*. Op basis van het dagboek van de kokkin, aangevuld met haar eigen verbeelding, vertelt ze hoe het op Drakensteyn destijds onder prinses Beatrix (maar die was vaak weg) en het regiem van prins Claus moet zijn toegegaan. En, net als alles wat ze schrijft, werd het door de media volledig afgebrand. "Mijn boeken van tien jaar geleden zijn nog niet vergeten," zo is Fleur stellig van mening. "Nog steeds als je mijn naam googelt, krijg je een beeld van een extreemrechtse idioot, een slechte journalist, een oplichtster bovendien." Ik spreek haar in het statige pand aan de Amstel, waar ze samen met haar man en drie kinderen woont. "Wil je koffie of thee," vraagt ze bij binnenkomst.

Wie is Fleur eigenlijk?

"Goeie vraag! Iemand met heel vele gezichten denk ik, ja. Maar in de eerste plaats moeder, om dat maar even gewoon even in te koppen. Maar verder ook fanatiek sportster, iemand die veel leest, een onafhankelijk denker, schrijfster, iemand die graag zingt. Van alle markten thuis. Niet altijd alleen maar leuke dingen, maar wel zoveel mogelijk bezig met dingen die er toe doen, vind ik. Ik zit ook in het bestuur van de zangvereniging. Dat is vrijwilligerswerk. Naast al het andere niet altijd even leuk, maar ik zie dat

"Mijn boeken van tien jaar geleden zijn nog niet vergeten," zo is Fleur stellig van mening. "Nog steeds als je mijn naam googelt, krijg je een beeld van een extreemrechtse idioot, een slechte journalist, een oplichtster bovendien."

toch als een soort verantwoordelijkheid. En voor al dat werk word ik niet betaald! Ik doe het allemaal voor mijn plezier, en als ik het niet uit plezier doe, dan doe ik het omdat ik het als een roeping zie."

Ze schenkt voor ons beiden thee in. "Wacht, ik zie dat ik de tafel nog niet afgedaan heb. Even snel een doekje erover halen..."

Onbetaald?

"Ik heb natuurlijk makkelijk praten. Eigenlijk ben ik een verwend vrouwtje, met een man die genoeg geld verdient. Het is niet zo dat wij ooit hebben bedacht dat ik zou stoppen met geld verdienen, en hij in ons levensonderhoud zou voorzien. Maar dat is in de loop der jaren zo gegroeid. Dat had te maken met de journalistiek, waarin niet zoveel meer te verdienen viel, maar ook met de situatie in het gezin. Als moeder krijg je er steeds meer taken bij. We hebben een dochter die een beperking heeft, je doet aan huiswerkbegeleiding. Het schoolsysteem verwacht ook dat een van de twee ouders er is voor de kinderen. Om drie uur 's middags haal ik de kinderen op, breng ze naar de sportclub, de muziekles, etc. Als je daar niet in investeert, dan gebeurt er niks. Het is ook een soort vorming die je je kinderen gunt. Je kinderen verdienen die aandacht en die inspanning. Ik zie dan ook het zogenaamde anderhalf-verdienersmodel wat in Nederland nu gangbaar is, als de beste optie. Meer is niet goed..."

Je maakt je zorgen over de druk die er op gezinnen ligt...

"Waar ik me toen aan ergerde was de opvatting van Heleen Mees, econoom, publicist en zogenaamd powerfeministe. *Vrouwen moeten nu eindelijk eens écht aan het werk gaan*, schreef ze in 2006 in het NRC Handelsblad. Mees vond dat Nederlandse vrouwen die doorgaans niet

Ik zie dan ook het zogenaamde anderhalf-verdienersmodel wat in Nederland nu gangbaar is, als de beste optie. Meer is niet goed...

fulltime werken niet ambitieus genoeg waren, 'lui' eigenlijk. Want zodra ze kinderen krijgen, stoppen ze met werken. Althans fulltime. Ik vond dat zo denigrerend. Als vrouwen niet fulltime willen werken, omdat ze daarnaast nog veel mooiere dingen te doen hebben, dan is dat toch hun keuze! Sommige mensen willen geld voor een groter huis of een duurdere vakantie. Dan moet je fulltime werken, ja. Maar als je niet per se een groter huis wilt, maar andere dingen belangrijker vindt, nou dan leef je toch met wat minder!

Wat zit er achter het idee van zo'n Heleen Mees?

"Een man of een vrouw heeft alleen waarde als er een economische waarde tegenover staat. Iedereen wordt gereduceerd tot een poppetje in een tabel, met een prijskaartje eraan. Jij krijgt zoveel, en jij zoveel, en als jij wat minder krijgt dan een ander, dan ben je dus ook minder waard! Dat vind ik een domme redenering. Ik zat wel eens te denken, er is nog zoveel meer te doen dan betaald werk."

Je ziet dus enerzijds die economische, eigenlijk materialistische insteek...

"Ja dat was toen echt hip om dat te verkondigen, dat was ook het overheidsstandpunt. De economie moest groeien! Dat boekje van Mees was oneerbiedig gezegd een soort overheidsfolder. Maar waar ik me vooral aan ergerde was dat achterliggende toontje, alsof Nederlandse vrou-

wen inderdaad 'lui' zouden zijn. Als je minder gaat werken zodra je kinderen krijgt, dan ben je toch niet gelijk lui! Ik verdien dus op dit moment helemaal geen geld, maar dat wil niet zeggen dat ik de hele dag niks doe, dat ik alleen maar achterover op de bank zit. Ik ben voortdurend aan het werk, alleen word ik er niet voor betaald. Al zou het natuurlijk wel leuk zijn, als ik ervoor betaald werd," voegt ze er lachend aan toe.

Moet overal dan maar voor betaald worden?

"Vind ik kortzichtig, het is natuurlijk niet fijn om je hand op te houden. Het was ook niet mijn eerste keus. Ik was ook graag binnengelopen met mijn journalistieke werk, en nu met mijn boeken."

Leven de Mees-achtigen ook niet met een bepaald idee van gelijkheid...

"Ja, dat vrouwen en mannen gelijk zijn is een dom idee! Vrouwen zijn beslist net zo intelligent als mannen, en kunnen veel andere dingen, zelfs fysiek, net zo goed als mannen. Maar er is toch een belangrijk verschil: het is nu eenmaal zo dat vrouwen kinderen kunnen baren. Mannen niet! En tijdens die eerste fase van zwangerschap tot en met borstvoeding en de eerste 2 à 3 jaar van baby's is een kind gewoon een vrouwanaangelegenheid. Natuurlijk is ook de man belangrijk in die fase. Maar er is verschil. Vrouwen voelen zich in die fase lichamelijk – dankzij de gierende hormonen –, maar ook geestelijk, hoofdverantwoordelijk voor het kind. Dat is toch een prachtige kracht. Als je zoiets zegt over een reu of een ander vrouwelijk dier, dan zal niemand daaraan twifelen, dan is dat gewoon biologie. Maar als je dat zegt over een mens, dan moeten mannen en vrouwen volgens sommige feministen ineens 'gelijk' zijn. Ze zijn gelijkwaardig, maar niet gelijk! Man en vrouw zijn complementair dankzij het feit dat ze juist niet gelijk zijn."

Zijn het eigenlijk vrouwen die liever man willen zijn, die de absolute gelijkheid nastreven?

"Ja, dat idee dus, dat een vrouw anders is, biologisch anders in elkaar zou zitten, en dat daar allerlei dingen aan vast zitten die typisch zijn voor vrouwen, dat kunnen ze niet toegeven. Je bent pas echt geëmancipeerd als je geld verdient, een carrière buitenshuis nastreeft..."

In plaats van toe te geven aan een reëel bestaand moederinstinct...

"Ja, daarover willen feministen het niet hebben. Alsof moederschap iets is dat alleen maar is aangeleerd door een vrouwonvriendelijk en onderdrukkend systeem. Terwijl ik vind dat het moederschap ook door instinct is gedreven. Al is het natuurlijk zo dat dat instinct, naarmate je kinderen ouder worden, een minder dominante rol gaat spelen. Dan moet je ze ook los leren laten. Ze moeten hun eigen beslissingen leren nemen, verantwoordelijkheid dragen, ze moeten hun eigen weg leren gaan. Maar ook dat hoort bij een biologisch verschijnsel. Een soort afstand, afstoting misschien wel. Nu is het tijd om op eigen benen te staan, die ontwikkeling zit in de opvoeding, dat is normaal, dat vind ik ook mooi, dat er in je moederschap ook een ontwikkeling zit..."

Zelfopoffering...

"Ja, hoewel dat ook voor mannen geldt. Je investeert als ouders in de toekomst, in het belang van je kinderen..."

De man moet zijn zuurverdiende geld afstaan...

"Haha, zeker! Maar ik vind de wijze waarop mannen zich de afgelopen dertig jaar hebben ontwikkeld wel leuk. Mijn man verschilt toch echt wel van mijn vader. Mijn vader bemoeide zich niet met de huishouding en de kinderen. En dat is veranderd. Daarom pleit ik ook over het ander-

Er zit ook een soort dubbelheid in, die ik zo gek vind. Want als vrouwen minder carrière maken, wordt toch altijd nog de schuld aan mannen gegeven, want die houden dat zogenaamde 'glazen plafond' in stand.

half-verdienersmodel. Dat er ruimte is voor het opvoeden van de kinderen, of dat nu door mannen of door vrouwen gebeurt. Het gaat mij om het belang van de kinderen. Het is voor hen toch ook niet leuk om op de wereld te worden gezet om vervolgens vijf dagen per week te worden 'weg'-gedaan. Niet dat ik in modellen geloof. Iedereen moet die afweging voor zichzelf maken. Er zit ook een soort dubbelheid in, die ik zo gek vind. Want als vrouwen minder carrière maken, wordt toch altijd nog de schuld aan mannen gegeven, want die houden dat zogenaamde 'glazen plafond' in stand. Tegelijkertijd zijn het ook de vrouwen zelf, die kennelijk door hun keuze voor kinderen, geen carrière ambiëren. Dat is niet alleen biologisch, maar toch ook een kwestie van andere prioriteiten. Ik denk ook echt dat er minder vrouwen zijn die ervan dromen om aan de top van Philips of een groot bedrijf de lakens te willen uitdelen. Zonder alle vrouwen over een kam te scheren, zijn er toch minder vrouwen die dat leuk vinden. Niet dat ze er niet geschikt voor zijn, maar ze hebben andere ambities. En het is dom om daar minachtend over te doen..."

In het bedrijfsleven ben je inwisselbaar...

"Ja, dat is toch ook zo! Morgen ben je vergeten! Maar voor mijn kinderen ben ik onvervangbaar. Als je dat bedenkt: waarom zou je kinderen wil-

len als je geen tijd voor ze hebt. Ik vind dat heel erg zielig voor die kinderen... Niet dat het altijd leuk is om kinderen op te voeden, nee! Maar het hoort er gewoon bij! En dat je iets voor je man en je kinderen hebt betekend, dat is iets wat telt, nu én straks op je sterfbed!"

Je vervult je roeping als moeder. In *Leve de burgertrut* stelde je bovendien dat goed moederschap en een goede burgerlijke opvoeding de basis zijn voor een gezonde samenleving...

"Ja, dat weet ik niet meer zo zeker. Ik zie meer factoren spelen. Je kunt natuurlijk ook zorg inkopen. Huiswerkbegeleiding, opvang, etc. Dat is niet per se altijd slechter. Je kunt een oppas inhuren om ze naar de hockey te brengen. Dat zal niet zo schadelijk zijn voor een kind."

Beschaving zit meer in de normen en waarden die een kind worden meegegeven, de discipline die je ze aanleert...

"Ja, ik denk dat cultuur hier ook een grote rol speelt. Ik zou de hufterigheid in de samenleving niet alleen aan werkende moeders willen wijten. Het is echt niet zo dat kinderen die veel met een oppas te maken hebben, per se minder fatsoenlijk zullen zijn."

In een ander boek van je, *Het Marokkanendrama* (Amsterdam 2007) verklaarde je het onaangepaste gedrag van jongeren uit cultuur en gezinsstructuur...

"Ik heb dat boek geschreven voor de Politieacademie. Die wilde in kaart brengen wat de mogelijke verklaringen waren voor het buitengewoon vaak voorkomen van crimineel en aanstootgevend gedrag bij Marokkaanse jongens. Daarvoor heb ik toen uit de schil rondom die gezinnen ongeveer negentig professionals geïnterviewd. Van kinderrechtshouders tot politiemannen, hulpver-

leners, huisartsen, leraren, echt allerlei professionals die al jarenlang bezig waren met juist deze problematiek. Met al die verhalen in de hand heb ik een analyse gemaakt."

Wat hield die analyse in?

"Laat ik beginnen te zeggen dat dit onderzoek sterk is verouderd. Ik heb het onderzoek meer dan dertien jaar geleden verricht! De Marokkaanse Nederlanders van toen zijn niet de Marokkaanse Nederlanders van nu. In mijn boek heb ik op basis van al die interviews een analyse gegeven die neerkwam op een ongelukkige samenloop van omstandigheden. Ten eerste was er toen sprake van een gezagsprobleem. Dat had te maken met enerzijds het voorbeeld van een autoritaire vader die niet meer paste bij een

Ik ben in de jaren na dat boek voor de meest verschrikkelijke racist uitgemakt. Niet zozeer door Marokkaanse Nederlanders! Maar juist door journalisten. Je wordt direct in een fout hokje geplaatst. Alsof ik extreemrechts zou zijn. Ze willen je kunnen plaatsen en tegelijk daarmee verdacht maken.

democratische en vrije opvoedingsstijl op school en het cultuurpatroon in de Nederlandse samenleving. Aan de andere kant waren er de moeders die niet mondig waren, omdat ze de taal niet spraken en niets te zeggen hadden thuis, vaak onderontwikkeld waren omdat ze als bruid rechtstreeks uit Marokko waren geïmporteerd. Dat maakte dat deze gezinnen van binnenuit niet helemaal klopten met de wereld buiten, de open democratische Nederlandse samenleving. Die moeders waren enerzijds onmondig hier, anderzijds tegenover hun zonen heel toegeeflijk. Ze behandelden hun zonen als prinsjes. En daar ging het mis. Daar komt bij dat voor deze jongens de drugscriminaliteit een aantrekkelijk alternatief opleverde voor school en, later, een baan. Waarom naar school gaan als je als drugskoerier veel kan verdienen? Wat ook zijdelings een rol speelde was het idee van minderwaardig te zijn ten opzichte van de omringende cultuur. Dat heeft te maken met een historische achtergrond. De Berbers, de groep Marokkanen uit het Rifgebergte die in die tijd vooral naar Nederland kwamen, hadden van oudsher een ondergeschikte positie ten opzich-

te van de Arabische Marokkanen. Dat gevoel van achtergesteld zijn droegen zij over op volgende generaties. Daardoor was er sprake van een soort selffulfilling prophecy.

Dat klinkt pessimistisch...

"Ja, dat was het toen ook. Toch was er, ook toen al, in de samenleving wel degelijk behoefte aan hoog opgeleide Marokkaanse Nederlanders. Dus ik kan me niet voorstellen dat het ook werkelijk zo was dat ze geen baan kunnen krijgen. Een belangrijker oorzaak lijkt me dat veel Marokkaanse jongens hun school niet afmaakten. Dit was tenminste zo in 2007. Wat daarbij niet hielp is de manier waarop de hulpverleners in die tijd meegingen in het verhaal van deze 'slachtoffers'. Soms waren er wel dertien hulpverleners bij een gezin betrokken, waarbij niemand van elkaar nog wist waarmee de ander bezig was. Ik ben in de jaren na dat boek voor de meest verschrikkelijke racist uitgemakt. Niet zozeer door Marokkaanse Nederlanders! Maar juist door journalisten. Je wordt direct in een fout hokje geplaatst. Alsof ik extreemrechts zou zijn. Ze willen je kunnen plaatsen en tegelijk daarmee verdacht maken.."

Ondertussen komt haar dochter binnen om te zeggen dat ze de stad in gaat. Fleur voorziet haar van de nodige wijze raadgevingen, waarna ze naar de gang terugloopt om haar jas aan te trekken.

We hebben het over biologie gehad, en over cultuur. Maar je verbindt daaraan in je eerdere pamflet ook historische beschouwingen. Je hebt inspiratie opgedaan uit de klassieke Oudheid en de Gouden Eeuw...

"Dat soort beschouwingen, dat is leuk toch! En dan blijkt ook dat de Nederlandse vrouw in de Gouden Eeuw een moeder was die heel goed in staat was om haar zegje te doen. En dat kinde-

Dit is waar Fleur Jurgens tegen ageert: een feministische tekst op een muur in IJburg. Foto HvdB.

ren in die tijd in de Nederlandse samenleving al heel veel ruimte kregen en gezien werden als individu.

Wil je terug naar het verleden dan?

Nee, ik denk dat er ook echt wel een aantal dingen in positieve zin veranderd zijn. Er wordt van vrouwen gelukkig niet meer verwacht dat ze alleen het huishouden doen. Ook hebben we tegenwoordig een wasmachine en een droger. Je bent daardoor als vrouw veel vrijer dan de generatie voor ons, daar ben ik heel blij om! Ik ben blij dat ik nu leef, en niet honderd jaar geleden.

Is emancipatie van de vrouw geslaagd?

Ja, dat denk ik wel. Al hebben vrouwen nog steeds met dwang en onderdrukking te maken. Ze worden nog teveel gedreven door de angst niet voor vol te worden aangezien. Vrouwen moeten veel meer zichzelf durven zijn, het mooi van zichzelf vinden dat ze moeder zijn, en daar

trots op zijn. Dat je je daarvoor zou moeten schamen, daar heb ik me altijd heel erg aan gestoord. Het moederschap mag best meer en positief uitgedragen worden.

Dat is alles?

Een ander punt waaraan ik me ook heel erg stoort, is de cultuur van dat vrouwen altijd maar mooi gevonden moeten worden. Kijk maar naar televisie. Hoeveel vrouwen van boven de 45 jaar zie je? En voor zover je ze ziet, gaat het om vrouwen die zich met botox hebben laten behandelen. Dat is ernstig. Daar moet je eens over nadenken. Dat vrouwen zo op hun uiterlijk worden beoordeeld. Dat vind ik kwalijk. Linda de Mol is het prototype voor de slachtoffers van onze schoonheidscultuur. Of, hoe heet ze ook alweer, Heleen van Royen, heb je die gezien laatst? Die ziet er gewoon heel anders uit dan vroeger. Die gezichtsverlamme spuiten in het gezicht maken vrouwen tot monsters. Je gezicht gaat na

Elke tijd heeft ook weer zijn eigen logica, en ook zijn eigen vormen van onderdrukking.

verloop van tijd hangen van de botox. Chirurgen moeten operaties uitvoeren om je hangende gezicht weer wat in de juiste vormen te brengen. Implantaten waardoor je gezicht permanent grijnst."

Ondertussen tegen haar dochter: "Ga je al, schat... Hoe laat denk je ongeveer thuis te zijn?" Ze kust haar vervolgens gedag.

"Is dat nu geëmancipeerd? Ik vind dat het tegendeel van emancipatie. In deze tijd! In een tijd waarin vrouwen de macht in handen hebben aan de toppen van de media! Vrouwen die bepalen dat andere vrouwen van 30+ niet meer waard zijn om op televisie te verschijnen...alsof het om een poppentheater gaat. Dat vind ik onderdrukking van vrouwen door vrouwen zelf!

Toen ik je vertelde dat ik jou, als toppunt van emancipatie, graag zou willen spreken in het kader van ons themanummer, vroeg je je af of dat uit SGP-hoek wel als compliment moest worden beschouwd...

"Een partij als de SGP verbaast mij omdat ze nog steeds een standpunt huldigt dat zij baseert op wat er in de Bijbel staat. Ik heb geen enkel probleem met de religieuze beleving van mensen, dat moeten ze echt zelf weten, maar een samenleving inrichten naar het Woord van God, dat gaat mij te ver. In die zin ben ik zeker voor een scheiding van Kerk en Staat."

Maar kan het niet zo zijn dat ook dat Woord van God precies verkondigt wat jij ook inziet,

namelijk dat er nu eenmaal essentiële biologische verschillen bestaan tussen mannen en vrouwen...

"Ja, maar tegelijk is het toch ook de weerslag van een wereld van 2 tot 3 duizend jaar geleden. En de wereld is toch wel echt veranderd. De wetenschap is vooruit gegaan. Ook in die tijd wisten ze wel dat vrouwen meer waren dan moeder. Maar om te beginnen waren er geen voorbehoedsmiddelen die zo betrouwbaar zijn als de huidige. Natuurlijk konden vrouwen toen ook nadenken, zingen, muziek maken... Dus er zijn ook veel dingen hetzelfde gebleven. Tegelijk moet ik ook toegeven dat we in bepaald opzicht cultureel in verval geraakt zijn. Als je vrouwen 2000 jaar geleden had voorspeld dat er een tijdperk van televisie zou zijn waarin vrouwen met gezichtsverlamming injecties opgezaagd worden om zogenaamd toonbaar te zijn, dan hadden ze vol ongeloof met hun oren zitten klapperen: is dat onze toekomst? Ik denk dat dat geen aanlokkelijk perspectief voor hen was geweest. Dus elke tijd heeft ook weer zijn eigen logica, en ook zijn eigen vormen van onderdrukking.

Maar je weigert je daaraan te onderwerpen...

"Ik ben tevreden met wie ik nu ben. Al zou ik nog wel iets meer tijd willen hebben voor het schrijven van mijn boeken. En ik zou ook wel wat vaker de stad uit willen. Heel burgerlijk naar onze caravan in de bossen bij Castricum. Daar zijn we vaak in het weekend tijdens de maanden dat het kan. Daar ben ik echt gelukkig, met het bos, de zee en het strand in de buurt. Ik vind de stad wel erg druk. Het zou voor mijn man teveel reis- en filetijd opleveren wanneer we buiten de stad woonden. Maar soms denk ik wel eens: het zou toch wel fijn zijn, zo'n huisje in het bos..."

Is emancipatie altijd een goede ontwikkeling? Of per definitie een verkeerde? Vanwege het verzet tegen de gevestigde orde, het dedain over instituties als huwelijk en gezin, staat emancipatie voor menig SGP'er in een kwade reuk. Maar op de keper beschouwd is de gereformeerde gezindte zelf ook een voorbeeldige uitkomst van een emancipatieproces waaraan de SGP en de reformatorische scholen een belangrijke bijdrage hebben geleverd.

Door Hans van de Breevaart, redactielid

Politieke emancipatie: goed of fout?

Overheden of revolutionairen die zowel gelijkheid als vrijheid beloven, zijn ofwel fantasten of het zijn charlatans!

Johann Wolfgang von Goethe¹

In *Gelijkheid als dwang*, een studie van het Wetenschappelijk Instituut voor de SGP uit 1992, werd emancipatie als volgt gedefinieerd: 'Het blijkt dat er aan de ene kant van emancipatie sprake is wanneer bepaalde groepen vanuit een ondergeschikte positie aan het maatschappelijk bestel een gelijkwaardige plaats willen bereiken. De kern van dit streven kan worden uitgedrukt in het begrip gelijkwaardigheid [...]. De andere

betekenis van het begrip emancipatie is het streven naar de bevrijding van de mens uit allerlei belemmeringen die zijn volledige ontplooiing in de weg staan. Het kernbegrip van dit streven is bevrijding.'²

Hoewel een verdienstelijke poging om het begrip inhoud te geven, blijft onduidelijk hoe de beide vormen van emancipatie gewaardeerd moeten worden. Is het streven naar gelijkwaar-

Van negatieve vrijheid is sprake wanneer het handelen van mensen en maatschappelijke verbanden niet door staatsingrijpen wordt belemmerd. De staat is er slechts om de soevereiniteit van deze verbanden te garanderen.

digheid goed, en het streven naar zelfontplooiing fout? Bij nader beschouwing spreekt dat toch allerminst vanzelf.

ARTIKEL 1 GRONDWET

Bij mij roept het streven naar gelijkwaardigheid van groepen binnen het maatschappelijk bestel direct associaties op met artikel 1 van onze Grondwet. Ik denk dat we het met destijds Pim Fortuyn eens kunnen zijn dat het daarin vervatte anti-discriminatie- en gelijkheidsbeginsel óók allerlei perverse uitkomsten kent waartegen ook binnen de SGP grote bezwaren leven. Denk daarbij alleen al aan de recente LHBTIQ-discussies.

En hebben we het over ontplooiing, dan is de SGP-achterban daarover niet onverdeeld positief gestemd. Onder neocalvinisten lag dat toch beduidend anders. Daar werd zelfontplooiing, zoals Henk van de Belt onlangs betoogde, als een opdracht gezien. Voor Abraham Kuyper en vooral Klaas Schilder was de mens een middel waardoor God zijn beloften, die in de schepping – inclusief de mens zelf – verborgen liggen, vervult.³ Dat neemt niet weg dat er ook goede bevrijding kan zijn en foute ontplooiing. Maar de vraag is: waarin zit dan dat goede, en waarin bevindt zich dat foute?

Een antwoord daarop zal hier niet gezocht worden in een theologische beschouwing. Daarvoor verwijs ik graag naar de bijdragen van Henk van den Belt en (eerder al) Willem van 't Spijker.⁴ Hier wil ik focussen op emancipatie in politieke zin. Wat is dat? En welke vormen van politieke emancipatie zijn goed, en welke zijn fout?

TWEE CONCEPTEN VAN VRIJHEID

Hoe we emancipatie ook opvatten, altijd is er sprake van bevrijding uit een situatie waarin de menselijke vrijheid beperkt werd. Maar over wat voor vrijheid hebben wij het hier?

De Joods-Engelse filosoof Isaiah Berlin biedt hier voor een politieke beschouwing belangrijke aanknopingspunten. Hij onderscheidde twee vormen van vrijheid: een negatieve en een positieve.⁵ Van negatieve vrijheid is sprake wanneer het handelen van mensen en maatschappelijke verbanden niet door staatsingrijpen wordt belemmerd. De staat is er slechts om de soevereiniteit van deze verbanden te garanderen. Deze opvatting van vrijheid doet denken aan wat Herman Dooyeweerd, in navolging van Abraham Kuyper, de soevereiniteit in eigen kring noemde. De staat schept daarin slechts de rechtsvorm waarbinnen maatschappelijke verbanden, en daarbinnen individuen, zich kunnen ontplooiën. De staat heeft echter geen zeggenschap over de opvoeding door ouders, de economische afwegingen van de ondernemer, de leer van de kerk, de inhoud van het onderwijs of de opvattingen van politieke partijen.⁶

Deze negatieve vrijheid kan in conflict komen met de positieve opvatting van vrijheid. Binnen laatstgenoemde opvatting gaat het erom dat iedereen de mogelijkheid moet krijgen zichzelf maximaal te ontplooiën. In plaats van zich te onthouden van inmenging in het leven van individuen en allerlei samenlevingsverbanden, is de

overheid gehouden zich actief te bemoeien met de inrichting van de samenleving zodat iedereen in gelijke mate de mogelijkheid krijgt zichzelf naar eigen inzicht te ontplooien. Als zodanig heeft positieve vrijheid door haar streven naar gelijkheid altijd de neiging te vervallen tot totalitarisme, zo is niet alleen Berlin, maar ook Dooyeweerd stellig van mening.

TWEE CONCEPTEN VAN EMANCIPATIE

Zowel in het geval van negatieve als dat van positieve vrijheid vervult de staat een emancipatiefunctie. Ze bevrijdt en helpt de burger zich te ontplooien. In het eerste geval door de *civil society* zoveel mogelijk ruimte te geven zich op eigen kracht te ontplooien. In het tweede geval door een politiek van *social engineering* waarbij die ontplooiing actief werd gestimuleerd.

Staatsrechtsgeleerde Wim Couwenberg ziet daarin een ontwikkeling.⁷ De klassieke emancipatiefunctie van de staat resulteerde erin dat niet slechts de heersende klasse van vorsten en regenten haar belangen wist veilig te stellen, maar dat ook gewone burgers de vrijheid kregen zichzelf maatschappelijk te ontplooien en zich politiek te manifesteren. Die functie kreeg haar meest volmaakte uitdrukking in de Grondwet van 1848, waarin de zogenaamde klassieke grondrechten van vrijheid van geweten, godsdienst en vergadering voor het eerst ondubbelzinnig werden vastgelegd. Pas toen werd de macht van de oligarchie dermate aan banden gelegd dat ook godsdienstige en politieke groeperingen die tot dan toe slechts gedoogd werden, de vrijheid kregen zich publiek te organiseren en te ontplooien. Dat is wat ik hier goede emancipatie noem.

Maar daarmee nam een nieuwe politieke elite een eeuw later geen genoegen. De klassieke emancipatiefunctie met haar nadruk op de klas-

sieke grondrechten, maakte de daarop volgende eeuw, maar zeker vanaf 1968 plaats voor de sociale emancipatiefunctie met haar sociale grondrechten. Uitgangspunt daarbij waren gelijke kansen voor iedereen. Daartoe was een herverdeling van materiële middelen en macht noodzakelijk. Zelfontplooiing werd het voorwerp van politieke planning. Zoals we weten kreeg deze sociale emancipatiefunctie van de staat haar meest volmaakte uitdrukking in het gelijkheidsbeginsel van Artikel 1 van de Grondwet uit 1983: Allen die zich in Nederland bevinden, worden in gelijke gevallen gelijk behandeld. Discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of op welke grond dan ook, is niet toegestaan.

En dan gaat het fout met emancipatie. Want het politieke streven naar gelijkheid gaat niet samen met politieke vrijheid. Men kan geen soevereiniteit in eigen kring garanderen, en tegelijkertijd een reformatorsche school verbieden om een docent te ontslaan wanneer die een niet-christelijke levensstijl aan de dag legt. Negatieve vrijheid laat, omgekeerd, wel de vrijheid om op basis van een eigen levensovertuiging en levensstijl eigen keuzes te maken. Tegelijkertijd verhindert de soevereiniteit in eigen kring niet dat de betrokken docent na zijn ontslag op een andere school zijn carrière voortzet. Deze opvatting van vrijheid en emancipatie is echter op haar beurt onverenigbaar met de moderne interpretatie van het gelijkheidsbeginsel. Precies zoals Berlin al vaststelde. Of zoals de grote Duitse dichter Goethe het samenvatte: iedere politicus die zowel positieve vrijheid als gelijkheid belooft, die is een of fantast (wanneer hij niet beter weet), of een charlatan (die mensen willens en wetens voor de gek houdt).

Dat brengt ons bij de vraag: hoe zien goede en foute emancipatie er in de praktijk uit?

Een conservatief is niet tegen verandering; hij is tegen revolutionairen die zich bij hun streven naar verandering niets gelegen laten liggen aan instellingen en levensvormen die niet in hun straatje passen.

GOEDE EMANCIPATIE: NEGATIEVE VRIJHEID

In de huidige samenleving zijn het vooral conservatieve partijen die zich beijveren voor goede emancipatie. Dat lijkt tegenstrijdig. Want 'conservatief' wordt nogal eens verward met 'achterlijk' en geïdentificeerd met allang 'achterhaalde' instellingen en levensvormen. En emancipatie pretendeert daaraan nu juist te ontsnappen.

Daartegenover weet de conservatief heel goed dat tijden veranderen. Hij is geen reactionair. Waar hij naar streeft, is geleidelijke verandering met behoud van datgene wat haar waarde door de eeuwen heen bewezen heeft. Een conservatief is niet tegen verandering; hij is tegen revolutionairen die zich bij hun streven naar verandering niets gelegen laten liggen aan instellingen en levensvormen die niet in hun straatje passen. Zij hebben de neiging het kind met het badwater weg te gooien. Zij maken meer kapot dan ons lief is. Per slot van rekening leidt revolutionaire emancipatie altijd tot een negatief maatschappelijk saldo.

Daartegenover streeft goede, dat wil zeggen, conservatieve emancipatie naar bevrijding van het potentieel dat in mens en maatschappij zelf aanwezig is – het is bevrijding van vormen van tirannie die burgers hindert bij de ontplooiing van hun persoonlijk geloofsleven en hun maatschappelijk initiatief.

Vanuit dat perspectief is de constitutionele geschiedenis van Nederland sinds de Unie van Utrecht tot en met de Grondwetsherziening van 1848 een langdurige emancipatiebeweging. Burgers wisten zich in een eeuwenlange worsteling te ontdoen van pauselijke en vorstelijke tirannie enerzijds, en regenteske oligarchie anderzijds.

Na de Opstand, die de Nederlanden bevrijdde van zowel gewetensdwang uit Rome als het totalitaire regiem in Spanje, deden de protestantse ethiek en het kapitalisme de rest. Wat volgde was een voor moderne begrippen ongekende periode van godsdienstige vrijheid, culturele bloei, materiële welvaart en bewogenheid met de armen. Dat was de bloeitijd van het Hollandse Calvinisme. In de klassieke woorden van Abraham Kuyper:⁸

Dit Calvinisme was niet alleen maar een kerkelijke emancipatiebeweging, maar breidde zich uit tot een levensvorm. Het putte zich niet uit in dogmatische reflectie, maar schiep een complete levens- en wereldbeschouwing die een geldigheid bezit niet alleen voor elke fase van de menselijke ontwikkelingsgeschiedenis, maar ook voor elk aspect van het persoonlijke leven. Het hielp de Christelijke godsdienst haar hoogste graad van geestelijke rijkdom te realiseren. Het wierp zich op als de beschermengel der wetenschappen, het leidde tot de emancipatie van de schone kunsten, het gaf ons de constitutionele regeringsvorm zoals wij die nu in Europa en Amerika kennen, en, niet in het minst: het maakte onze huisgezinnen tot een hoeksteen van de samenleving.

Kuypers enthousiasme voor wat wij als een goede vorm van emancipatie zien, was begrijpelijk. Voortbouwend op het parlementaire en organi-

Dr. A. Kuyper

satorische werk van Groen van Prinsterer, wist hijzelf als leider van de emancipatiebeweging van 'de kleyne luyden' maximaal te profiteren van de vrijheden die de Grondwet van 1848 zijn antirevolutionaire beweging bood.⁹ Net als het door hem geschetste beeld van het Calvinisme, zou ook zijn hypermoderne variant een maatschappelijke factor van betekenis blijken. En hoewel de invloed van deze beweging in Nederland tanende is, vormt ze in de VS nog altijd een belangrijke inspiratiebron voor maatschappij-betrokken en politiek zeer actieve groeperingen.¹⁰

Hetzelfde kan gezegd worden van de bevindelijk gereformeerden, die de ruggengraat vormen van de huidige SGP-achterban. Ook hierbij gaat het om een beweging die in haar vroege geschiedenis een beslissende rol heeft gespeeld bij de emancipatie van de leken (zie daarvoor de bijdrage van prof. W.J. op 't Hof in dit nummer).

Ds. G.H. Kersten

Daarnaast heeft ze optimaal gebruik gemaakt van de vrijheden die haar in politieke zin gegeven zijn. Net als de antirevolutionairen, en later de katholieken en socialisten, wist ze zich via een heel scala aan instituties – scholen, verenigingen, eigen media, een werkgevers- en werknemersorganisatie en een politieke partij – maatschappelijk ging manifesteren. De enige vraag waarover men op dit moment nog van mening verschilt, is welk medium hierbij de belangrijkste rol heeft vervuld: was dat de krant (zie de these van Martin Thijssen in zijn recente masterscriptie) of toch de politieke partij (zoals Chris Janse, oud-hoofredacteur van het *Reformatisch Dagblad* van mening is)?¹¹

De vraag dringt zich wel op voor hoe lang de SGP-achterban zich zal kunnen blijven beroepen op constitutionele rechten die lange tijd haar soevereiniteit garandeerden. In 2012 werd

de partij via rechterlijke uitspraken te kennen gegeven dat zij niet langer mannen het alleenrecht op het dragen van politieke verantwoordelijkheid mocht toekennen. En de vrees is dat, via aanpassing dan wel afschaffing van art. 23 van onze Grondwet, scholen in het bijzonder onderwijs binnen afzienbare tijd hun autonome benoemings- en aannamebeleid zullen verliezen. Onder druk van het utopisch streven van revolutionaire emancipatiebewegingen komt de vrijheid van maatschappelijke organisaties op basis van orthodox-christelijke levensbeschouwing steeds meer onder druk te staan.

FOUTE EMANCIPATIE (I): INLEIDING

Wat zijn dat: revolutionaire emancipatiebewegingen? Zoals eerder opgemerkt, worden deze bewegingen gekenmerkt door een streven naar afbraak van maatschappelijke instituties en levensvormen die ideologisch dan wel materieel als onderdrukkend worden ervaren. Daarbij dient gedacht te worden aan kerkelijke instellingen, scholen op levensbeschouwelijke grondslag, steeds vaker ook ondernemingen waarin een blanke mannelijke baas de dienst uitmaakt, en natuurlijk: de gezinnen. Waar komt dat streven vandaan?

Enkele jaren voordat Groen *Ongeloof en Revolutie* (1847) het licht deed zien, publiceerde de liberale Duitse theoloog Bruno Bauer zijn destijds geruchtmakende geschrift *Die Judenfrage* (1843). Daarop volgde een reactie van de materialistische Duits-Joodse filosoof Karl Marx onder de titel *Zur Judenfrage* (1843). Beiden stelden ze de vraag wat er nodig was voor een succesvolle emancipatie van Joden, een volk dat als geen ander in de geschiedenis te lijden had gehad van onderdrukking en vervolging.

In zekere zin waren zij daarmee hun tijd vooruit. Want op die vraag rustte ook toen nog altijd een taboe. Groen is in ieder geval nooit aan deze

Onder druk van het utopisch streven van revolutionaire emancipatiebewegingen komt de vrijheid van maatschappelijke organisaties op basis van orthodox-christelijke levensbeschouwing steeds meer onder druk te staan.

vraag toegekomen, terwijl ze voor Kuyper al achterhaald was nog voordat ze gesteld werd. Laatstgenoemde zag achter de liberale dominantie in het staatkundige, maatschappelijke en economische leven lange tijd de invloed van de Joden. Zij hoefden, kortom, niet meer geëmancipeerd te worden. Sterker nog: ze vormden een bedreiging voor de emancipatie van 'de kleyne luyden'.¹² Bauer en Marx daarentegen waren het over een ding eens: Joden konden alleen succesvol emanciperen wanneer zij zich bevrijdden van hun godsdienst. Zij verschilden echter over de vraag wat daarvoor precies nodig was. Bauer vond dat zij dienden te worden opgevoed tot mondigheid, terwijl Marx vond dat zij, voordat daarvan sprake kon zijn, dienden bevrijd te worden van de materiële omstandigheden die hen beletten mondig te worden.

En wie dienden Joden daarbij te helpen? Om te beginnen dienden intellectuelen hen daarvan bewust te maken. Maar duidelijk was ook dat er politieke middelen dienden te worden ingezet om hen daarbij te helpen. Terwijl Bauer een taak zag voor staatsopvoeding, gaf Marx de voorkeur aan een herverdeling van economische middelen en politieke macht. En inderdaad, of het nu de liberale kinderen van de revolutie zijn, of de materialistische, voor beiden geldt het absolute primaat van de politiek. "Alle electorale animosi-

teit ten spijt delen liberalen en socialisten met elkaar hun belangrijkste uitgangspunt, namelijk dat voor een goede maatschappij (en voor een goede mens, zo zou daaraan kunnen worden toegevoegd) een goed politiek systeem volstaat,” zo concluderen hedendaagse critici als Thierry Baudet en Michiel Visser terecht.¹³

FOUTE EMANCIPATIE (II): LIBERALE AUTONOMIE

Joden, en dat gold voor elke religieuze groepering, zouden pas geëmancipeerd zijn wanneer ze bevrijd waren van hun eigen religieuze overtuigingen. In plaats van te strijden voor vrijheid om hun godsdienst in het openbaar te belijden, dienden ze te strijden voor vrijheid in het algemeen, dat wil zeggen: het volledig terugdringen van godsdienst uit de publieke sfeer, aldus Bauer.

Daarbij deed zich volgens Bauer een probleem voor. Het Jodendom was zijns inziens een wetsreligie. Als geopenbaarde wet had de Joodse godsdienst een eeuwigdurende geldigheid tot het moment dat het de Opperste Wetgever goed dacht ons te openbaren, door een heldere, herkenbare en voor allen hoorbare stem, zonder twijfel, net als toen Hij ons eens Zijn Wetten gaf. Wat nu als de Joodse Wet in tegenspraak was met de wetten van de Staat? Terwijl de Staat er was om mensen te verenigen, was de Joodse Wet bedoeld om Joden te onderscheiden van de maatschappij waarin zij leven. Joden waren anti-sociaal, zo concludeerde Bauer. Bovendien waren zij achterlijk, want trouw aan hun religieuze wetten verhinderde hen met hun tijd mee te gaan.

Dat gold niet alleen voor (orthodoxe) Joden, maar ook voor (orthodoxe) Christenen.¹⁴ Alles wat hen onderscheidde van hun verlichte medeburgers, diende te worden tegengegaan. Alles wat hen hielp hun beperkte groepsbewustzijn in

stand te houden, diende te worden afgebroken. Aan God kon nog slechts een rol worden toegekend, zo stelde Bauer in navolging van filosoof Hegel, als representant van het universele menselijke bewustzijn.

Deze benadering van emancipatie zien we overal om ons heen. Van intellectuelen als Paul Cliteur (rechts) tot August Hans den Boef (links). Van huidige politici als Rob Jetten tot Klaas Dijkhoff (beiden sociaalliberaal). Zij bepleiten, net als Bauer destijds, een radicale scheiding van Kerk en Staat. Godsdienstige uitingen en instellingen dienen uit het publieke domein geweerd te worden en hebben alleen als privézaak nog recht van bestaan. Overheidsfinanciering van initiatieven op levensbeschouwelijke grondslag moet stopgezet. Openbare verdediging van morele overtuigingen geïnspireerd door godsdienstig geloof, dient via de rechter te worden tegengegaan. Het gezin als hoeksteen van de samenleving dient te worden omgevormd tot een vrijblijvend verband van individuen met elk een zelfgekozen vrije rol, waarbij de leefvorm naar eigen inzicht wordt gemodelleerd.

Kortom: emancipatie is vanuit deze optiek bevrijding van sociaal-dwingende wetmatigheden of structuren die zijn ontleend aan godsdienstige overtuigingen en eeuwenlange tradities die daarop zijn geïnspireerd. Pas wanneer het individu daarvan bevrijd is, is het/zij/hij waarlijk vrij. Pas wanneer ieder een God is in het diepst van zijn of haar gedachten, is er sprake van ware emancipatie.

FOUTE EMANCIPATIE (III): MATERIËLE GELIJK(WAARDIG)HEID

Met de zojuist geschetste sociaalliberale opvatting van emancipatie was Karl Marx het radicaal oneens. Emancipatie is voor hem niet slechts bevrijding van verkeerde ideeën en overtuigingen.

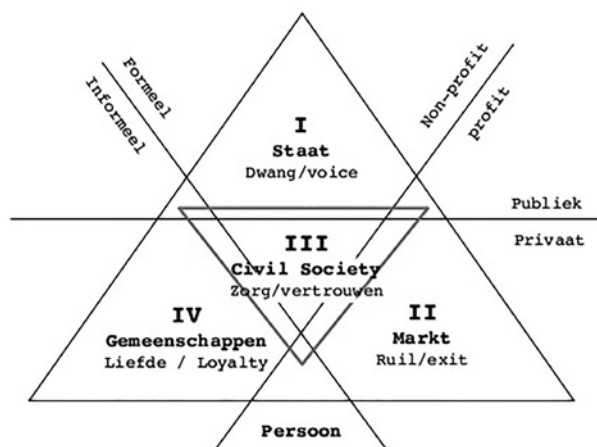
Het probleem met de liberale opvatting van emancipatie is, dat het godsdienst privatisert. Daarmee rest alleen nog een eindeloze hoeveelheid geïsoleerde individuen met elk hun eigen religieuze illusies.

Voordat daarvan sprake kan zijn, dienden de materiële voorwaarden te worden geschapen om in staat te zijn afstand te nemen van deze overtuigingen. Wat daartoe nodig was, zo meende Marx, was de afschaffing van alle maatschappelijke verbanden en levensvormen die zo kenmerkend waren voor de burgerlijke maatschappij: het gezin, de kerk, en allerlei andere verenigingen op religieuze grondslag. Overall waar mensen materieel en politiek afhankelijk zijn van een *civil society*, daar is sprake van onderdrukking. Die onderdrukking kan door be-

trokkene alleen worden geaccepteerd wanneer ze wordt gelegitimeerd door een godsdienstige of ideologische overtuiging die hen in staat stelt zich 'gewillig' te onderwerpen aan het bestaande systeem. Het probleem met de liberale opvatting van emancipatie is, dat het godsdienst privatisert. Daarmee rest alleen nog een eindeloze hoeveelheid geïsoleerde individuen met elk hun eigen religieuze illusies. Dat individualisme kan alleen overwonnen worden wanneer zij weer een gemeenschap vormen van gelijken, aldus Marx.

Het belangrijkste probleem met Joden is niet zozeer dat ze zich van anderen onderscheiden door hun eigen eeuwige wetten; veel erger is dat zij zich historisch hebben gemanifesteerd als belangrijkste motor van het kapitalisme, aldus Marx. Joden beheersen het bankwezen, de handel en behoren tot een kleine groep grootindustrieën. Doordat zij ook dominant aanwezig zijn in media en, sinds kort, ook de politiek, zijn zij in staat zich ten koste van anderen een machtspositie te verwerven en zich te handhaven. Een Joodse gemeenschap gedijt door haar

MAATSCHAPPIJ-ORDENING

Foute emancipatie wil erosie civil society en emancipatiebeleid overheid

ondernemend en organisatorisch vermogen in een *civil society*. En het is het Christendom, met haar radicale scheiding van Staat en *civil society*, die de perfecte omgeving is waarin Joden zich kunnen ontplooiën. Het heeft daarmee de natuurlijke neiging tot egoïsme die Joden kenmerkt politiek geïnstitutionaliseerd, aldus Marx.

De menselijke neiging tot egoïsme, door Christenen vrij baan gegeven en door Joden geperfectioneerd, leidt echter tot maatschappelijke ongelijkheid. Want burgers die zich de Joodse mentaliteit hebben eigen gemaakt, zullen zich de productiemiddelen in een samenleving eigen maken die hen in staat stellen onevenredig veel materiële rijkdom en politieke macht te verwerven. Om aan deze ongelijkheid iets te veranderen, dient de bezitloze, de zieke en de zwakke, de loonslaaf en allen die zich ongelijk behandeld voelen, te ontvangen waar zij recht op hebben: gelijke toegang tot geld en macht. Pas wanneer dat doel gerealiseerd is, zullen de godsdienstige illusies die bedoeld zijn om maatschappelijke ongelijkheid te legitimeren hun aantrekkingskracht verliezen.

Emancipatie, zo stelt Marx, is zinloos als er niet eerst sprake is van materiële gelijkheid in een samenleving. Emancipatie van groepen in de samenleving is een lege huls als zij niet eerst beschikken over de macht, materiële middelen en (zo hebben postmodernisten daaraan toegevoegd) en juiste lichamelijke hoedanigheid om zich te kunnen emanciperen. Ook deze benadering van emancipatie zien we overal om ons heen. Van intellectuelen als Heleen Mees (sociaalliberaal) tot Dick Pels (GroenLinks) en Abraham de Swaan (zie mijn bespreking van *Tegen de vrouwen* in Boekenschap). Van politici als Jesse Klaver (Groen Links) tot Lilian Marijnissen (SP). Zij bepleiten een radicale herverdeling van middelen, macht en (zelfs) lichamelijke via de

Staat. Zowel multinationals als traditionele mannelijkheid dienen aan banden te worden gelegd, als ze al recht van bestaan zouden hebben. Overheidsfinanciering van organisaties die nog iets van besef hebben van de beschermwaardigheid van ongeboren leven tegenover de zelfbeschikking van individuen, dient te worden stopgezet. Hetzelfde geldt voor instellingen die (mede geïnspireerd door een christelijke levensovertuiging) mensen helpen perspectief te vinden in hun - vaak eenzame - worsteling met een afwijkende gerichtheid (homo's, lesbiennes en biseksuelen) dan wel lichamelijke (potentiële transgenders).

(OVERLEVINGS)KANSSEN VOOR GOEDE EMANCIPATIE

Het streven naar foute emancipatie heeft sinds de Paarse kabinetten van de jaren 1990 zo openlijk bezit genomen van de heersende intellectuele en politieke elites, dat de vraag rijst of daarmee goede emancipatie nog ruimte krijgt of kansen heeft.

De politiek heeft tegenwoordig het primaat bij emancipatie. Tegenover de moralistische politiek van het CDA en zijn maatschappelijk middenveld, zette het seculiere Paars in op individuen die 'naar eigen vermogen' een eigen leven moesten (!) inrichten. Ondanks de schijn van een terugtrekkende overheid, kenmerkte het beleid van haar links-liberale kabinetten zich door een radicale maakbaarheidsambitie, zo constateerde de linkse socioloog Jan Willem Duyvendak niet zonder enig genoegen.¹⁵ Het doel ervan is zelfontplooiing van individuen maximaal te faciliteren. Ieder die tegen dit nieuwe paternalisme protesteert, is 'achterlijk' en lijdt altijd aan een of meerdere 'fobieën'.

Gelukkig zijn er zowel academici als mensen met gezond verstand die daartegen in het geweer komen. Enkele voorbeelden daarvan komen in

dit Zicht-nummer voorbij. Ik verwijs naar de interviews met zowel de eerdergenoemde staatsrechtsgeleerde prof. Couwenberg als filosoof, schrijfster en huismoeder Fleur Jurgens. Ik wijs op de mooie column van Hilde Westerman. Ik noem ook mijn bespreking van een nieuw boek van een van de meest productieve intellectuelen van dit moment, Sid Lukkassen. Laatstgenoemde pleit zelfs voor een nieuwe zuil, nodig voor de emancipatie van conservatieven-met-gezond-verstand. Ik wijs ook op de bijdragen van theologen Piet de Vries en Henk van den Belt die, elk met eigen accenten, een boodschap hebben: bescherm het gezin als hoeksteen van de samenleving. Niet alleen met het oog op een gezonde ontplooiing van onze jeugd, maar ook met het oog op een gezonde toekomst voor onze burgerlijke samenleving. En, zo voeg ik

daaraan toe, laten politici en ambtenaren nu eenvoudig eens afscheid nemen van de dominante ideologie en daaraan gekoppelde financiële prikkels die moeders 'dwingt' tot materialisme en het zoeken van een carrière buitenshuis. Het wordt tijd dat vrouwen hun natuurlijk zelfbewustzijn hervinden, en leren luisteren wat hun eigen lichaam, hun gezond verstand, beproefde burgerlijke tradities en Gods scheppingsorde hen ingeeft. Gewoon verstandig en vertrouwd conservatief, met het oog op de toekomst van de samenleving. Beter nog: precies zoals dat in de Joods-christelijke traditie, in navolging van Gods Wet, werd nagestreefd. Dit vereist dat de Staat afscheid neemt van haar (post)moderne streven naar gelijkheid en ons weer de vrijheid geeft om te leven volgens normen- en waardenpatronen die onze natie eens hielpen groot te maken.

NOTEN

- ¹ 'Maximen und Reflexionen,' Nr. 954 in *Sämtliche Werke* 17 (München & Wien 1991), S. 882; vertaling HvdB.
- ² J. Mulder e.a., *Gelijkheid als dwang. Emancipatie en overheidsbeleid* (Houten 1992), pp. 9-10.
- ³ De mens is Gods akker en assistent: zelfontplooiing als scheppingsopdracht,' in Herman Paul & Wouter Slob (red.), *Zelfontplooiing. Een theologische peiling* (Zoetermeer 2015), pp. 123-139.
- ⁴ Zie bijvoorbeeld W. van 't Spijker, 'De emancipatiegeest,' in L.N. Rottier e.a., *Aspecten van emancipatie* (Kampen 2004), pp. 14-17.
- ⁵ Zie zijn 'Two Concepts of Liberty,' in *Four Essays on Liberty* (Oxford 1958). In het Nederlands vertaald als *Twee opvattingen van vrijheid* (Amsterdam 1996).
- ⁶ Zie voor een korte samenvatting Dooyeweerts bekende rectorale rede aan de VU: *De strijd om het souvereiniteitsbegrip in de moderne rechts- en staatsleer* (Amsterdam 1950).
- ⁷ Zie zijn *Westers staatsrecht als emancipatieproces. Ontwikkeling van de constitutionele emancipatiefunctie in de democratische rechtsstaat* (Alpen aan den Rijn 1977).
- ⁸ Kuyper, *Calvinism: Six Stone-Lectures* (New York 1899), p. 231; vertaling HvdB.
- ⁹ De bundel onder redactie van Diederik van Dijk en Henk Massink, *Groen en de Grondwet* (Heerenveen 1998), is nog altijd kritisch, maar laat ook ruimte voor een genuanceerde kijk op de Grondwet van 1848. Roel Kuiper geeft in *Groen in Europese context* (Hilversum 2004) een positiever waardering, doordat hij oog heeft voor de feitelijke ruimte die deze Grondwet bood voor de emancipatie van en partijvorming onder (bevindelijk-)gereformeerden.
- ¹⁰ Zie bijv. John Bolt, *A Free Church, A Holy Nation: Abraham Kuyper's American Public Theology* (Grand Rapids 2001).
- ¹¹ Zie o.a. C.S.L. Janse, *Bewaar het pand. De spanning tussen assimilatie en persistentie bij de emancipatie van de bevindelijk gereformeerden* (Houten 1985), John Exalto, *Wordt een heer! Kweekschool De Driestar en de emancipatie van de bevindelijk-gereformeerden* (Heerenveen 2012) en Martin Thijssen, *De krant en het pand. Het Reformatorisch Dagblad en de ontwikkeling van de bevindelijk gereformeerde gemeenschap* (Utrecht 2018).
- ¹² Zie o.a. zijn *Liberalisten en Joden* (Amsterdam 1878).
- ¹³ *Conservatieve vooruitgang. De grootste denkers van de twintigste eeuw* (Amsterdam 2010), p. 9.
- ¹⁴ Bauer, 'Die Fähigkeit der heutigen Juden und Christen, frei zu werden,' in Georg Herwegh (hrsg.), *Einundzwanzig Bogen aus der Schweiz* (Zürich 1843), S. 56-71.
- ¹⁵ Zie *De planning van ontplooiing. Wetenschap, politiek en de maakbare samenleving* (Amsterdam 1999), pp. 7-13.

Effectieve emancipatie

Vrouwenemancipatie was nodig. Laten we eerlijk zijn: hoe rechtvaardig was het dat vrouwen geen toegang hadden tot het hoger en universitair onderwijs?

Achteraf toch jammer dat de SGP hier geen kartrekker kon zijn: de partij ontstond net wat later. Misschien had ze dan ook een stem gehad in het voorkomen van het doorslaan van de vrouwenemancipatie. In deze tijd van doorgeslagen individualisme helpt helaas ook een vermaning van Baudet niet meer; getuige de absurde reacties op zijn essay over het werk van de Franse schrijver Michel Houellebecq in het laatste nummer van de *American Affairs Journal*.

Emancipatie is het streven naar een volwaardige plaats in de samenleving vanuit een achtergestelde positie. De SGP is vóór emancipatie, namelijk van groepen in de samenleving waarvoor geldt: *Open uw mond voor de stemmeloze, voor de rechtszaak van allen, die omkomen zouden. Open uw mond; oordeel rechtvaardig, en doe de verdrukten en nooddruftigen recht* (Spreuken 31:8,9). In elke samenleving en in elke tijd worden we weer uitgedaagd om te ontdekken wie zij zijn: die stemmelozen in onze samenleving, zij die omkomen zouden, de verdrukten en nooddruftigen? En waarom neemt God het juist voor deze mensen zo op?

Tijd dus om af te rekenen met het negatieve gevoel dat het woord emancipatie oproept. Wij rekenen immers niet met ons gevoel - hoe postmodern is dat! - maar wij wensen te rekenen met Gods Woord.

In deze tijd moet het debat beginnen met een eerlijke (dus Bijbelse) definitie van emancipatie. De huidige definitie is een goed begin. Maar laten we nadenken over de moreel geladen termen daarin: wat betekent 'een volwaardige plaats'? En 'achtergestelde positie'? En wat is het doel van emancipatie? Mensen tot hun bestemming laten komen toch? Omdat ze met een doel geschapen zijn!

De SGP kan het debat richting geven. Door vragen te stellen: wat bedoelen anderen en uit welke morele bron putten zij? Anders blijven we maar wat luchtfietsen en langs elkaar heen praten of elkaar onterecht buitenspel zetten.

Dr. Hilde Westerman-Dannenberg,
bestuurslid Guido de Brès-Stichting

TECHNOLOGY WITH A SMILE

De Barth Groep helpt bedrijven om optimaal te presteren door het creëren van duurzame en technologische oplossingen. Wij realiseren en onderhouden totaalinstallaties, ontwikkelen en automatiseren machines, leveren plaatwerk-oplossingen voor verschillende industrieën en voeren keuringen uit. Onze kracht ligt in het aanpakken van multidisciplinaire projecten.

Kijk op www.barthgroep.nl voor meer informatie.

SINCE 1935
HUISMAN
keukens | sanitair | doe het zelf

Passie
voor vakmanschap

WWW.HUISMANALBLASSERDAM.NL

Huisman Keukens & Sanitair | Voltastraat 1 | 2952 AW Alblasterdam | 078-6932541 | info@huismanalblasterdam.nl

*Een spook waart rond door Europa. Met die woorden openden Karl Marx en Friedrich Engels in 1848 hun *Communistisch manifest*. Volgens Marx verenigden de oude machten in Europa zich in een heilige drijfjacht tegen het communisme, dat door deze machten tot spook was verklaard. Hij vond het tijd om tegenover het sprookje van het spook van het communisme een manifest van de partij zelf te plaatsen. Aan die situatie doen de opkomst van de huidige genderbeweging en de reacties daarop denken.*

Door Gijsbert Leertouwer, beleidsadviseur van de SGP-fractie in de Tweede Kamer

Het genderspook: fantasie of fenomeen?

Over de Emancipatienota 2018-2021 van het kabinet Rutte III

De genderbeweging steekt overal in de Westerse wereld duidelijk de kop op. Of je nu in Amsterdam bent, in Alberta of in Australië. Als reactie ontwaakt inmiddels op allerlei plaatsen een tegenbeweging die het genderbeleid nogal eens als internationale ideologie aan de kaak stelt. In de Tweede Kamer spraken voorstanders van genderbeleid echter geruststellende woorden

richting SGP-Kamerlid Bisschop: "De initiatiefnemers maken geen van drieën deel uit van een geheim genootschap dat als doelstelling heeft om de verschillen tussen vrouwen en mannen te vervagen."¹ Bisschop verweerde zich dat hij niet was bevangen door de vrees voor een samenwerking. Hij verwees naar het internationale document van de Yogyakarta principles. Opmat-

tingen over gender zijn inmiddels kenbaar uit publieke documenten van lobbyclubs en overheden. De Emancipatienota 2018-2021 van minister Van Engelshoven vormt in dit artikel het venster op het genderbeleid.

BEGRIPPEN

Het begrip emancipatienota reflecteert een lange traditie van kabinetten om met gericht beleid de positie van specifieke groepen te verbeteren. Het instellen van een Emancipatiecommissie door het kabinet-Den Uyl in 1974 wordt gezien als de start van het Nederlandse emancipatiebeleid.² Mevrouw Kraaijeveld-Wouters was vanaf 1977 de eerste staatssecretaris met de portefeuille emancipatie. Blijkens Van Dale is emancipatie een algemeen begrip dat ziet op "bevrijding van wettelijke, sociale, politieke, morele of intellectuele beperkingen, toekenning van gelijke rechten, gelijkstelling voor de wet." In de klassieke oudheid zag emancipatie op het vrijlaten van slaven, maar het naoorlogse beleid richtte zich onder deze term op de positie van de vrouw. De vrouw moest vrijgemaakt worden van maatschappelijke en wettelijke beperkingen. In latere decennia is de inzet op emancipatie geleidelijk uitgebreid met andere groepen. De afkorting LHBTI biedt een greep uit deze groepen: lesbiennes, homoseksuelen, biseksuelen, transgenders en interseksepersonen.

Hoewel het begrip emancipatie in Nederland nog steeds wordt gebruikt, is ook de concurrerende term gendergelijkheid opgekomen. De VN-verklaring van Beijing uit 1995 wordt gezien als de internationale start van de inzet op gendergelijkheid. Deze verklaring behelsde het klassieke emancipatiebeleid als het streven naar een gelijke positie van mannen en vrouwen. Internationaal blijkt dat een gebruikelijke invulling van gendergelijkheid. Het Zweedse agentschap

voor gendergelijkheid bijvoorbeeld omschrijft deze term als gelijke rechten, verantwoordelijkheden en kansen voor mannen en vrouwen.³ Ook het speciale agentschap van de Europese Unie (EIGE) kiest die invulling. Het agentschap schrijft dat *gendermainstreaming* internationaal bekend staat als de strategie om gelijkheid van man en vrouw op alle mogelijke manieren en momenten in beleid en wetgeving te laten doorwerken.⁴ Wanneer in Nederland de term gendergelijkheid gebruikt wordt, lijkt deze echter niet beperkt te blijven tot de positie van man en vrouw.

SPRAAKVERWARRING

Verwarrend is allereerst dat naast de verschillende manieren van spreken over klassiek emancipatiebeleid het woord gender ook gebruikt wordt om de (omgang met de) seksuele identiteit van burgers aan te duiden. Tegenover sekse of geslacht als de aanduiding voor de biologische werkelijkheid staat dan gender als de beleving van en opvattingen over sekse(verschillen). De spanning tussen beide speelt het meest indringend ten aanzien van transgenders, aangezien bij hen de beleving van het geslacht afwijkt van de biologische werkelijkheid.⁵ Niet ter discussie staat dat deze groep te maken heeft met indringende vragen, waarbij goede zorg en begeleiding nodig zijn. Wel is een wezenlijke vraag wat het bestaan van de specifieke groep – volgens het SCP zou het in Nederland gaan om ongeveer 50.000 mensen⁶ – in algemene zin betekent voor de manier waarop we in de samenleving omgaan met de verschillen tussen geslachten. Genderneutraliteit betekent dat de verschillen tussen geslachten niet meer benoemd mogen worden. De meest bescheiden legitimatie hiervoor is dat transgenders hierdoor niet langer gekwetst zouden worden. De meest vergaande opvatting is dat verschillen

tussen geslachten eigenlijk niet bestaan en dat zij een louter menselijke constructie zijn. Om in dat verband nog een laatste term toe te voegen: genderdiversiteit betekent dat men de vrije keuze over de invulling van het geslacht aan individuele burgers zelf laat.

Uit het voorgaande blijkt dat de termen op gendergebied over elkaar heen tuimelen. Het gebruik ervan is bepaald niet eenduidig en ook het kabinet getroost zich weinig moeite om begrippen te verhelderen. Volgens Kuby is het mystificerende taalgebruik zelfs een belangrijk middel van de genderbeweging.⁷ Hoe het ook zij, het is in ieder geval van belang te onderkennen dat bij al deze begrippen sprake is van uiteenlopende motieven. Onder deze feitelijke spraakverwarring zouden zich daarom ook zomaar motieven kunnen voordoen die volgens de Bijbel leiden tot de Babylonische spraakverwarring: 'Kom aan, laat ons ons geslacht bouwen naar eigen inzicht!'

ONTWIKKELING GENDERBELEID

Zoals aangegeven heeft het emancipatiebeleid inmiddels oude papieren. Daarbij mag niet vergeten worden dat ambities van de overheid om de samenleving te kneden ook in de jaren '70 verstrekkend waren. Een voorbeeld daarvan is het volgende. In zijn fel bestreden notitie over de middenschool noemde minister Van Kemenade ook als een van de doelen van vernieuwing van het onderwijsstelsel: het werken aan meer gelijke maatschappelijke kansen van jongens en meisjes door middel van het doorbreken van traditionele rollen.⁸ Emancipatiebeleid was de afgelopen decennia een geliefd thema van kabinetten. Ook de genderterminologie stak hier en daar al de kop op. Zo benadrukte minister Verhagen van Buitenlandse Zaken in 2010 in een brief aan de Tweede Kamer het belang van *gen-*

Met de stevige inzet op genderdiversiteit als derde pijler onderscheidt dit kabinet zich echter van zijn voorgangers, die deze thematiek nooit zo dominant en expliciet agendeerden.

dermainstreaming.⁹ Het fenomeen 'Roze Stembusakkoord' wordt sinds 2012 ingezet om de LHBTI-agenda van een nieuw kabinet te bepalen. Wat dat betreft is er met Rutte III weinig nieuws onder de zon.

VERRASSEND OFFENSIEF

Toch is bij alle continuïteit in het emancipatiebeleid tijdens het kabinet-Rutte III ook duidelijk sprake van een breuklijn ten opzichte van voorgaande kabinetten. Het regeerakkoord toonde daarvan overigens nog geen tekenen. De paragraaf emancipatiebeleid is summier en het woord gender kwam er slechts tweemaal in voor, namelijk in het woord transgenders. Het regeerakkoord bevatte vooral klassiek emancipatiebeleid door zich te richten op de bescherming van de positie van LHBTI. Tegen deze achtergrond kwam de principiële emancipatienota van de minister als een verrassing. Twee van de drie pijlers zijn herkenbaar als traditioneel emancipatiebeleid: werken aan de economische zelfstandigheid en de arbeidsmarktpositie van vrouwen en het bevorderen van de sociale veiligheid en acceptatie van LHBTI. Met de stevige inzet op genderdiversiteit als derde pijler onderscheidt dit kabinet zich echter van zijn voorgangers, die deze thematiek nooit zo dominant en expliciet agendeerden. Het regeerakkoord biedt geen enkele grond voor de verwachting dat het kabinet zich hiermee zou gaan onderscheiden.

De stelling dat de lijn van Van Engelshoven al in het regeerakkoord is uitgestippeld en dat CU en CDA daar hun handtekening onder hebben gezet is daarom moeilijk te volgen.¹⁰ Ten opzichte van het ingetogen regeerakkoord was de nota van de minister eerder een verrassend offensief.

VRIJHEID EN ABSOLUTE SUBJECTIVITEIT

In de emancipatienota lijkt het kabinet ogenschijnlijk de vrijheid van burgers te beschermen. De minister neemt namelijk uitdrukkelijk afstand van de term genderneutraliteit. Tegen die term was in aanloop naar de publicatie van de nota ook in de seculiere pers kritiek te vernemen.¹¹ Volgens de minister kan genderneutraliteit “de suggestie wekken dat mensen zich geen man of vrouw meer zouden mogen voelen, of zich zo zouden mogen gedragen. Het kabinet gebruikt daarom de term genderdiversiteit: het doel is niet eenvormigheid, maar juist ruimte voor meer keuzes.”¹² In tegenstelling tot afgedwongen genderneutraliteit betekent genderdiversiteit “de vrijheid van burgers om hun identiteit zelf vorm te geven, zonder opgelegde gendernormen en zonder ongelijke behandeling.”

ZIJN ALLE GEZINSVORMEN GELIJK?

Het pleidooi van het kabinet bevat een innerlijke spanning. In dit verhaal beperkt de overheid zich namelijk niet tot het waarborgen van een vrije ruimte waarbinnen burgers zelf keuzes kunnen maken. Integendeel, het kabinet gaat zeer actief aan de slag met de bestrijding van gendernormen die naar zijn mening opgelegd zouden zijn. Minister Van Engelshoven bevestigde dat klip en klaar met haar uitlatingen over het gezin in *Het Parool*: “We moeten af van het stereotype dat een gezin een man, een vrouw en kinderen is. Een gezin kan ook uit twee mannen of twee vrouwen bestaan, of een eenoudergezin zijn.”¹³ Deze opvatting gaat verder dan de feitelijke con-

Een overheid die burgers door allerlei kanalen wil gaan bevrijden van een juk waarvan zij zichzelf niet bewust zijn deed hem denken aan de dystopie *Brave new world* van Aldous Huxley uit 1932.

statering dat onze samenleving diverse gezinsvormen kent. De misprijzende stereotypering van het natuurlijke gezin betekent een ontkenning van relevante verschillen tussen gezinsvormen. Alle gezinsvormen gelden als gelijk. Is die stelling niet bevreemdend wanneer we beseffen dat op dit moment 96 procent van de kinderen een juridische vader en moeder heeft? Hoe aanmerkelijk is het dat deze praktijk een historische toevalligheid zou zijn? Het is immers een staande praktijk van millennia, waarmee de voortzetting van het menselijk geslacht in het geding is. In dat licht is de kwalificatie van de emancipatienota door SGP-Kamerlid Bisschop als ‘een griezelig stuk’ te begrijpen.¹⁴ Een overheid die burgers door allerlei kanalen wil gaan bevrijden van een juk waarvan zij zichzelf niet bewust zijn deed hem denken aan de dystopie *Brave new world* van Aldous Huxley uit 1932.

ALLERINDIVIDUEELSTE EXPRESSIE

Uiterst problematisch in de nota van het kabinet is de volstrekt subjectieve opvatting van genderdiversiteit. Burgers krijgen daarin een onbeperkte individuele vrijheid om hun eigen (seksuele) identiteit te construeren. Deze opvatting sluit aan bij de definitie van genderidentiteit in de Yogyakarta beginselen als “ieders diepgewoelde innerlijke en individuele beleving van gender” (preambule). Daarmee komen we op seksueel terrein in de buurt van wat de Tachtiger

Willem Kloos in de negentiende eeuw over literatuur zei: het is "de allerindividueelste expressie van de allerindividueelste emotie". Deze vergelijking raakt meteen ook de kern van de problematiek. In tegenstelling tot kunst en literatuur zijn opvattingen over de seksuele identiteit niet zo makkelijk te beperken tot de persoonlijke smaak en levenssfeer. De keuzes van de wetgever ten aanzien van seksualiteit beïnvloeden onontkoombaar de inrichting van de samenleving. Wetgeving dient de orde in de samenleving, onder meer om kwetsbare burgers te beschermen. Met het recht van de ene burger is daarom ook de vrijheid van een ander in het geding.

TOETSING ONMOGELIJK

De initiatiefwet leidt juridisch gezien tot een stuurloze situatie. Hoe kan namelijk duidelijk worden dat sprake is van een geloofwaardige, consistente overtuiging en niet van misbruik van een recht wanneer elk ankerpunt in de werkelijkheid buiten het individu verdwijnt? Wanneer burgers zich in absolute zin kunnen beroepen op hun subjectieve beleving is toetsing door externen onmogelijk. Dat geldt zeker wanneer burgers ook nog eens, zoals de regering bevestigde, herhaaldelijk van seksuele gerichtheid kunnen veranderen.¹⁵ Niet alleen de overheid komt in de knel bij de toepassing en handhaving van regelgeving, maar ook burgers weten niet langer hoe zij de rechten van medeburgers kunnen respecteren. De gemeenschap komt in de houdgreep van het individu. In de Eerste Kamer stelde senator Fiers (PvdA) dat het probleem van de subjectiviteit bij godsdienst evenzeer aan de orde is als bij gender. Inderdaad speelt deze vraag ook ten aanzien van de vrijheid van godsdienst, zoals onder meer blijkt uit de jurisprudentie over de kerk van het Vliegend Spaghettimonster.¹⁷ Ten aanzien van godsdienst gelden

echter wel degelijk toepasbare criteria die enige objectivering mogelijk maken. Om als kerkgenootschap aangemerkt te kunnen worden moet bijvoorbeeld sprake zijn van een organisatie van personen die een gemeenschappelijke godsverering of religieuze beleving kent en die gemeenschappelijke opvattingen heeft.

Het erkennen van rechten die (vrijwel) uitsluitend berusten op een voor derden subjectieve overtuiging is minder problematisch wanneer deze rechten gelden als uitzondering op de regel. Juist daar schort het aan bij de inzet van de genderbeweging, die in inmiddels voet aan de grond heeft gekregen in de Algemene wet gelijke behandeling. De keuze van de seksuele identiteit wordt niet slechts in uitzonderingsgevallen gehonoreerd, maar geldt in algemene zin als een vrijheid, zelfs indien deze tot een geslachtsverandering leidt. Het geeft te denken wanneer een wetgever zonder diepgravende overwegingen de natuurlijke ordening van het geslacht als basaal uitgangspunt voor wetgeving op de tocht zet.

IDEOLOGIE

In het debat over de transgenderwet in de Eerste Kamer raakte SGP-senator Schalk een open zenuw door te spreken over een genderideologie.¹⁸ Woordvoerder Lintmeijer van GroenLinks

Wanneer burgers zich in absolute zin kunnen beroepen op hun subjectieve beleving is toetsing door externen onmogelijk. Dat geldt zeker wanneer burgers ook nog eens, zoals de regering bevestigde, herhaaldelijk van seksuele gerichtheid kunnen veranderen.

De consequenties van het genderbeleid betekenen echter een omkering van de maatschappelijke orde. De claims van het genderbeleid beperken zich namelijk niet tot het creëren van vrijheid voor een specifieke levenspraktijk, maar leiden ook tot de volstreckte gelijkschakeling van leefvormen die empirisch gezien evident ongelijk zijn.

kwam daartegen in het geweer. Volgens hem ging het niet meer over ideologie, maar over wetenschappelijk vastgestelde kennis over gender. Schalk benoemde in zijn reactie dat het gaat om een sterke beweging met idealen die breed gedragen moeten worden, terwijl de mensheid in ieder geval tot op heden zonder deze "heel sterke gendergedachte" heeft geleefd. Dit artikel is niet de plaats voor een uitgebreide beschouwing over het wezen van de ideologie. In aansluiting bij de elementen van Schalk kan hier wel gesteld worden dat het miskennen van de natuurlijke orde een belangrijke kenmerk lijkt van ideologieën. In die zin sprak Aalders in zijn boek *Theocratie of ideologie* bijvoorbeeld over Marx' "sociaaleconomische fantasie van de scheppen-rede, die de ganse veelkleurige rijkdom van het bestaan in een materialistisch procrustusbed wringt".¹⁹ Wanneer de genderbeweging de natuurlijke orde van het geslacht als gepasseerd station in de geschiedenis beschouwt, lijkt het etiket 'ideologische fantasie' met recht ook op haar van toepassing. Het laat overigens onverlet dat enige relativisering van de kritiek op genderneutraliteit op grond van verschillen in culturele context soms op zijn plaats lijkt. Zo loopt een he-

dendaagse president niet in de outfit die zonnekoning Lodewijk XIV in de zestiende eeuw droeg en zouden de chique beenmode en het bijbehorende schoeisel van de laatstgenoemde vandaag de dag eerder als legging en pumps op de damesafdeling verkocht worden.²⁰

TOT SLOT

Dit artikel over de genderbeweging opende met een vergelijking met het communisme, dat door zijn tegenstanders tot spook zou zijn verklaard. Gaat die vergelijking inderdaad op? In ieder geval is duidelijk dat de genderbeweging een moeilijk grijpbare verschijning is. Duidelijk is ook dat de uitgangspunten van het genderbeleid ideologisch van aard zijn, zonder te miskennen dat aan elke ideologie altijd enige empirie ten grondslag ligt. De bloei van een ideologie kan gestimuleerd worden door te lang miskende praktijken en feiten. Zoals de beklagenswaardige positie van arbeiders het communisme wind in de zeilen gaf, geeft een tekort aan aandacht voor de nood van transgenders en interseksuïden de genderbeweging thans vleugels. De consequenties van het genderbeleid betekenen echter een omkering van de maatschappelijke orde. De claims van het genderbeleid beperken zich namelijk niet tot het creëren van vrijheid voor een specifieke levenspraktijk, maar leiden ook tot de volstreckte gelijkschakeling van leefvormen die empirisch gezien evident ongelijk zijn. Wanneer aandacht voor transgenders leidt tot principiële relativisering van de natuurlijke orde kan wellicht terecht gesproken worden van transgenderisme als een van de vele ismen. De norm van absolute subjectiviteit snijdt daarbij elke mogelijkheid van toetsing door derden af en kan de maatschappelijke orde tot speelbal maken van individuele grillen. Wie daarmee principieel moeite heeft, kan bezwaarlijk beticht worden van het voeden van spookbeelden.

NOTEN

- ¹ Handelingen II 2017-2018, 28 juni 2018 (zitting 100, nr. 9, p. 1).
- ² Pieter Slaman e.a., *In de regel vrij. 100 jaar politiek rond onderwijs, cultuur en wetenschap* (Den Haag, 2018) p. 273.
- ³ <https://www.jamstalldhetmyndigheten.se/en/about-gender-equality/what-is-gender-equality>.
- ⁴ <https://eige.europa.eu/gender-mainstreaming/what-is-gender-mainstreaming>. In april 2019 hebben de ministers van sociale zaken uit de EU een top geheel gewijd aan gendermainstreaming.
- ⁵ Bij interseksepersoon is daarentegen sprake van geslachtelijke afwijkingen en is de mate van afwijking tussen beleving en biologische werkelijkheid minder duidelijk, hoewel de ernst van de problematiek zeker zo zwaar is.
- ⁶ S. Keuzenkamp, *Worden wie je bent* (Den Haag, 2012).
- ⁷ C. Kuby, *De seksuele revolutie. Vernietiging van de vrijheid uit naam van de vrijheid* (2017).
- ⁸ Kamerstukken II 1974-1975, 13 459, nr. 2, p. 11.
- ⁹ Kamerstukken II 2009-2010, 22 112, nr. 1006.
- ¹⁰ Reformatorisch dagblad (7 mei 2019), 'Nieuwe gendergelijkheid aan de man brengen via onderwijs'.
- ¹¹ Zie bijvoorbeeld de column van filosoof Ger Groot in Trouw van 10 december 2017; 'Genderneutraal' irritant? Daar kan ik me wel iets bij voorstellen'.
- ¹² Kamerstukken II 2017-2018, 30 420, nr. 270, p. 11-12.
- ¹³ Het Parool, 30 maart 2018, 'Minister Van Engelshoven: 'Hoezo is het gezin in gevaar?!''.
- ¹⁴ Kamerstukken II 2017-2018, 30 420, nr. 291, p. 13.
- ¹⁵ Handelingen I 2018-2019, 5 maart 2019, (zitting 20), nr. 13, p. 5-6.
- ¹⁶ Handelingen I 2018-2019, 5 maart 2019 (zitting 20), nr. 9, p. 8-9.
- ¹⁷ Zie voor een bespreking bijvoorbeeld L.M.H.A.A. Hennekens, 'Art. 2:2 BW, het Vliegend Spaghettimonster en de vrijheid van godsdienst en levensovertuiging', in: *Weekblad voor Privaatrecht, Notariaat en Registratie* (2016) afl. 7105, p. 331-338.
- ¹⁸ Handelingen I 2018-2019, 5 maart 2019, (zitting 20), nr. 9, p. 7-8.
- ¹⁹ W. Aalders, *Theocratie of ideologie. Het dilemma van de huidige christenheid* (Den Haag, 1977) p. 132.
- ²⁰ Y. N. Harari illustreert het verschil in kledingstijl van koning Lodewijk XIV en president Obama in zijn boek *Sapiens. A brief history of mankind* (Londen, 2015) p. 168-169.

Shaare Zedek

Zonder hulp van donateurs is het onmogelijk die noodzakelijke zorg te verlenen.

Het Joodse volk is voor ons niet zomaar een volk.
Israël helpen is een: ➤ Gebedszaak ➤ Hartezaak
➤ Erezaak ➤ Noodzaak

Stichting Shaare Zedek stelt zich ten doel om vanuit Nederland meer bekendheid te geven aan het Shaare Zedek Ziekenhuis te Jeruzalem en financiële en morele hulp te verlenen. Het Shaare Zedek Ziekenhuis is een pro life ziekenhuis en ontvangt door haar beleid dat gebaseerd is op de Thora, nauwelijks enige overheidssubsidie.

T 0184-612632 E info@shaarezedek.nl NL51INGB0004295426 -
NL74ABNA0436427060 t.n.v. Stichting Shaare Zedek
...of doneer rechtstreeks op www.shaarezedek.nl

Het Shaare Zedek ziekenhuis: plaats van vrede en verzoening

De emeritus-hoogleraar Couwenberg ontvangt mij heel hartelijk in zijn appartement in het centrum van Capelle aan den IJssel. Hij vraagt mij meteen of ik even de thee wil zetten, want door de gebreken van de oude dag gaat hem dat niet zo makkelijk meer af. Maar zijn geest is nog helder genoeg om een artikel te schrijven of een gesprek te voeren.

Door Jan Schippers, directeur WI-SGP

Emancipatie, vooruitgang en hun schaduwzijden

In gesprek met prof. dr. S.W. Couwenberg over twee moderne geloofsartikelen

Tijdens zijn werkzame leven was Couwenberg hoogleraar staats- en bestuursrecht aan de Erasmusuniversiteit te Rotterdam. Na zijn emeritaat in 1993 zat hij echt niet stil. Een journalist van *de Volkskrant* typeerde hem ooit als een hyperactieve emeritus hoogleraar staatsrecht. Couwenberg begon zijn maatschappelijke loopbaan eind jaren '50 als journalist bij de *Maasboode* in Rotterdam. Een landelijk dagblad met een conservatief-katholieke signatuur. "In die tijd heb ik dominee Zandt nog horen spreken in de

Tweede Kamer. Dat was bijzonder, omdat het in mijn beleving echt iemand was die nog in de sferen van de negentiende eeuw leefde en ook zo dacht. Als journalist moest je de SGP-fractie-voorzitter van toen gewoon een keer hebben horen spreken."

Herkende u in de denktrant van de SGP'er ds. P. Zandt iets uit uw eigen jeugd?

Couwenberg vertelt hoe hij vroeger opgroeide in een wereld waarin allerlei zekerheden be-

De latijnse woorden *Civis Mundi* staan voor: wereldburger. "Die naam is bewust gekozen. Ik ben nu eenmaal een mondiaal denkend mens. Tegelijk voel ik mij verbonden met de lokale omgeving waar ik leef en waar ik mijn contacten heb."

stonden. "Ik ben rooms-katholiek opgevoed. In de kerk was de paus de centrale figuur. Wat hij zei was helemaal waar, daar bestond toen onder de gelovigen geen twijfel over."

"Het denken in zo'n premoderne sfeer werd beheerst door eeuwige, onveranderlijke waarheden en waarden. Het aardse leven werd gestempeld door een religieus perspectief. In het licht van de eeuwigheid geplaatst. Als protestanten moeten SGP'ers een paar trekken van dat denkklimaat toch zeker ook wel herkennen?"

Couwenberg wacht niet op mijn reactie, maar vervolgt: "Het verschil met protestanten is dat zij het persoonlijke geloof centraal stellen. Door de Reformatie werden gelovigen aangespoord om zelf na te gaan denken. Wat geloof je nu precies? En ook om persoonlijk te bidden. Als katholiek kende ik dat niet. Zelf bidden met eigen gekozen woorden? Daar was je niet mee vertrouwd. Het geloof zit bij de meeste roomsen dan ook minder diep dan bij protestanten. In overwegend katholieke streken heeft het geloof veel meer de trekken van cultuurchristendom."

"Na de Reformatie in de 16e eeuw heeft eind 18e eeuw de Revolutie plaatsgevonden. En die laatste is in Europa in de loop van de eeuwen sterker geworden dan het christendom. Dat heeft gezorgd voor een omwenteling in de samenleving en cultuur."

Een wending van premodern naar modern. Die voltrok zich ook in uw eigen leven?

Couwenberg bevestigt dat. "Ik ben zelf een agnost geworden. Het leven verloopt onvoorspelbaar en is zo raadselachtig. Nu ben ik 93 jaar oud en mijn conclusie is dat ik het niet meer weet. Rationeel valt het leven, de gebeurtenissen en de wonderlijke gang ervan niet te verklaren. Ik heb deze twijfels verwerkt en met die onzekerheid leren leven."

CIVIS MUNDI

Dit agnostische standpunt leidt er overigens niet toe dat de emeritus-hoogleraar geen hechte overtuigingen heeft. Want die heeft hij beslist. Zijn visies en standpunten heeft hij nooit onder stoelen of banken gestoken. In 1962 startte hij het tijdschrift *Oost-West*. "Dat was in de tijd van de Koude Oorlog. In 1971 is *Oost-West* omgedoopt tot *Civis Mundi*." Van dit tijdschrift is Couwenberg al jarenlang hoofdredacteur. De latijnse woorden *Civis Mundi* staan voor: wereldburger. "Die naam is bewust gekozen. Ik ben nu eenmaal een mondiaal denkend mens. Tegelijk voel ik mij verbonden met de lokale omgeving waar ik leef en waar ik mijn contacten heb. Maar je moet als mens ook verder en breder kijken dan je directe omgeving."

"In de jaren '60 en '70 was men over het algemeen positief over Europese integratie in het kader van de Europese Economische Gemeenschap. Je kon beter dingen samen doen en problemen met elkaar oplossen dan ieder land apart. Tegenwoordig hoor je over Europa vaak andere geluiden. Er wordt veel kritiek uitgestort over Europa. Terwijl je naar mijn mening als Europese landen maar beter met elkaar kunt samenwerken in plaats van elkaar bestrijden."

In 2001 bestond het blad *Civis Mundi* 40 jaar en toen daarop werd teruggeblikt, schreef

een Trouw-journalist als samenvatting: '40 jaar afwijken'. Een rake typering?

"Zeker. Met *Civis Mundi* wilde ik graag het andere gezichtspunt inbrengen in het debat over politieke en maatschappelijke kwesties. Ondanks een lange traditie van geestelijke vrijheid is Nederland niet vrij van conformistische reacties op afwijkende denkbeelden. Meestal valt bij buitenlanders niet zozeer het individualisme van Nederlanders op, maar veeleer hun conformisme. Dat hangt samen met onze sterke consensusstrategie, de gewoonte om de boel bij elkaar te houden en bij meningsverschillen net zo lang te polderen tot er een akkoord is waarin iedereen zich min of meer kan vinden."

Was u graag in de contramine?

"Dat was geen doel op zich. Maar *Civis Mundi* nam in de jaren 70 en 80 uit overtuiging de vrijheid om van de heersende, veelal linkse, opvattingen af te wijken en open te staan voor andere zienswijzen en ruimte te bieden aan dissidente standpunten. Elders konden die niet of moeilijk aan bod komen. Ook stelde *Civis Mundi* politiek gevoelige en omstreden onderwerpen aan de orde. Daarbij gingen auteurs tegen de draad in van de linkse kerk die zichzelf het oordeel had toegeëigend over wat wel en niet politiek correct was."

Kunt u daarvan een voorbeeld noemen?

"Als een auteur in *Civis Mundi* bijvoorbeeld een ander geluid liet horen over immigratiebeleid, of over integratie- en veiligheidsbeleid, dan werden we met stigmatiserende kwalificaties om de oren geslagen, zoals het verwijt racistisch, fascistisch of extreemrechts te zijn. Bedenkkelijk, want op die manier ging men de inhoudelijke discussie uit de weg. En wie weet nog dat *Civis Mundi* al in 1981 een pleidooi heeft gevoerd voor de verplichte integratie of inburgering van

Wie weet nog dat *Civis Mundi* al in 1981 een pleidooi heeft gevoerd voor de verplichte integratie of inburgering van medelanders? Dat lijkt nu gemeengoed, maar was destijds een zeer afwijkende visie.

medelanders? Dat lijkt nu gemeengoed, maar was destijds een zeer afwijkende visie die velen maar discutabel vonden."

Couwenberg komt op dreef. Hij vertelt met enig genoegen dat *Civis Mundi* in de jaren 80 betoogde dat de plaatsing van Amerikaanse kruisraketten in ons land met het oog op het nucleaire afschrikkingsevenwicht een verstandige keuze was. "Dat standpunt was bepaald niet *bon ton* onder wetenschappers. Maar achteraf kunnen we constateren dat deze opstelling de wereldvrede meer heeft gediend dan de stellingname van het Interkerkelijk Vredesberaad dat aandrang op eenzijdige ontwapening."

U heeft rond de eeuwwisseling ook de opkomst van Pim Fortuyn op de voet gevolgd.

"Ik herinner me nog dat door de linkse media de opkomst van Pim Fortuyn alom werd gezien als een bedreiging van onze democratie. Daar keek *Civis Mundi* heel anders tegen aan. Wij beoordeelden de Fortuynrevolte als een welkome inbraak op het bestaande partijpolitieke bestel dat volgens ons wel enige opschudding kon gebruiken."

EMANCIPATIE VAN DE MENS

We komen op het onderwerp emancipatie. Couwenberg publiceerde tussen 1979 en 1984 een vierdelige serie onder de titel *Modern constitutioneel recht en de emancipatie van de mens*. In

Het oude of traditionele geloof wordt vervangen door een nieuw geloof: het vooruitgangsgeloof. Hieraan ontspringt een 'revolution of rising expectations': in de moderne context krijgt het leven zin door een permanente verbeterbaarheid van mens en samenleving na te streven.

de ontwikkeling van het staatsrecht ontwaart hij twee overheersende motieven: het machtsmotief en het emancipatiemotief. Met elkaar strijden deze twee strevingen als het ware om de voorrang en zo geven ze inhoud, richting en stuwingskracht aan de ontwikkeling.

Couwenberg geeft woorden aan zijn visie op emancipatie: "Het emancipatieproces is nauw verbonden met de omslag van de premoderne cultuur naar de moderniteit. Sinds de 18e eeuw, maar vooral in de 19e eeuw maakt zich dat breder, komt het streven op naar vrijheid en gelijkheid. Dit vat ik samen onder de noemer van het emancipatiemotief. Emancipatie betekent dan dat de mens zichzelf vrijmaakt van premoderne normen en structuren, die hun verankering vinden in godsdienstige overtuigingen."

"Je ziet daarbij dat het oude of traditionele geloof wordt vervangen door een nieuw geloof: het vooruitgangsgeloof. Hieraan ontspringt een 'revolution of rising expectations': in de moderne context krijgt het leven zin door een permanente verbeterbaarheid van mens en samenleving na te streven. Dankzij het vooruitgangsgeloof behoudt de moderne mens zijn vertrouwen in de beschaving en kan hij vasthouden aan het streven naar vrijheid en gelijkheid. Natuurlijk

doen zich van tijd tot tijd tegenslagen voor die twijfel oproepen. Soms heel veel twijfel. Dan denk ik vooral aan de Eerste en de Tweede Wereldoorlog. Ondanks die terugval, wil de moderne mens toch vasthouden aan de wil om vooruit te gaan, om te verbeteren."

TEGENREACTIE

"Het emancipatiemotief is en wordt in de twintigste eeuw vooral gepropageerd door linkse en progressieve partijen. Dat roept een tegenreactie op. Ik duid dat aan met het begrip dialectiek. Die term licht ik graag even toe. In de werkelijkheid zie je telkens weer twee tegenstrijdige krachten die elkaar over en weer oproepen, elkaar bestrijden, maar ook elkaar versterken. Zo roept het emancipatiemotief het beheersingsmotief op, dat je vooral aantreft bij rechtse partijen met een conservatievere inslag."

De filosoof René Descartes deed de fundamentele uitspraak: 'Ik twijfel dus ik besta.' Daarmee gaf hij de beslissende aanzet voor een basiskennmerk van de moderne cultuur. Die ligt in het betwijfelen van de bestaande toestand. Die twijfel aan alles wat bestaat en gewoon lijkt, wordt gecombineerd met een inherente drang om grenzen te verleggen. Tegenwoordig richt die drang zich op het menselijk lichaam. Men spreekt dan van *human enhancement*, ofwel mensverbetering. Vooral door middel van genetische modificatie streeft de biomedische wetenschap naar betere, gezondere mensen. Ook wordt geprobeerd het verouderingsproces van de mens tegen te gaan of uit te stellen."

"De beheersing van de evolutie van de mens wordt wel gezien als het toppunt van de moderne natuurbeheersing. Maar ik ben kritisch, want ik denk dat daar ook risico's aan kleven. Er doen nieuwe dilemma's op: wanneer zijn genetische interventies moreel aanvaardbaar? Dat is een vraag die grondige reflectie vergt."

Gaat de mensheid er altijd op vooruit?**Worden mens en samenleving steeds beter?**

Couwenberg: "Nee, het gaat niet altijd 'excellent'. Er is namelijk sprake van een afwisseling van vooruitgang en terugschieten. Ik spreek daarom liever van cyclische progressie. Bepaalde problemen keren telkens weer terug, vaak in een gewijzigde gedaante."

In de politiek zie je nog steeds de tegenstelling tussen links en rechts. Het is vaak of emancipatie of beheersing. Meer privacy of meer veiligheid, meer vrijheid van geloof en meningsuiting of meer gelijkheidsdenken, enzovoorts.

"Dit of/of-denken bestrijd ik. Je beperkt je dan tot een van beide mogelijkheden of richtingen. Dat leidt tot teveel spanningen, teveel polarisatie. In de huidige politiek zie je het bewijs daarvan. Daarom ben ik voor en/en-denken. Daarin schuilt de kracht van het politieke midden, dat het goede van links en het goede van rechts kan combineren. Mijn advies aan politici is: probeer de balans te vinden tussen beheersing en emancipatie, tussen de tegenpolen van macht en vrijheid. *Civis Mundi* heeft om die reden heel bewust altijd het politieke midden opgezocht en het belang ervan benadrukt."

Mijn advies aan politici is: probeer de balans te vinden tussen beheersing en emancipatie, tussen de tegenpolen van macht en vrijheid. *Civis Mundi* heeft om die reden heel bewust altijd het politieke midden opgezocht en het belang ervan benadrukt."

Volgens Couwenberg is het grote manco van emancipatieprocessen tot nu toe dat deze wel succesvol waren in het bewerkstelligen van een grotere vrijheid ten opzichte van onderdrukken- of knellende structuren. "Maar ze zijn veel minder succesvol geweest in het daadwerkelijk ontwikkelen van zelfstandige, zichzelf bepalende burgers die, in positieve zin, vrij leven. Dus in het negatieve 'vrij zijn van belemmeringen' is zeker veel bereikt, maar we worstelen nog steeds met invulling geven aan onze autonomie."

Het ideaal van 'iedereen mag helemaal zelf kiezen' loopt uit op 'iedereen voelt zich vrij om dat te kiezen wat de anderen ook kiezen'. Een merkwaardige paradox.

"Inderdaad. Iedereen wil toch wel heel graag een situatie van veiligheid en zekerheid. Contro-

Prof. Couwenberg op de foto met enkele van zijn kritische geestverwanten bij de uitreiking van de 'Desiderius' in 2016, als erkenning door de EUR voor zijn grote intellectuele verdiensten.

le van de toestand. Dat laat dus meteen zien dat niet zozeer vrijheid, als wel macht het grootste probleem van de mensheid is en tegelijk de belangrijkste drijfveer.”

“Als gevolg daarvan geldt in iedere samenleving of gemeenschap een ijzeren wet van de oligarchie: vroeger of later komt er altijd wel iemand of een klein groepje bovendien die de lakens uitdeelt. Zelfs bij protestanten is dat het geval! Op ferme wijze bestreden ze de paus, ze schaften de kerkelijke hiërarchie af, maar intussen zie je in elke lokale gereformeerde groepering een dominante figuur, de predikant en eventueel nog een paar kerkenraadsleden de dienst uitmaken. En wanneer een gewone gelovige het waagt om de predikant of de kerkenraad te bestrijden, dan wordt ‘ie de kerk uitgezet en zo ontstaat er weer een afsplitsing.”

Bij de laatste verkiezingen voor de Provinciale Staten vluchtten veel kiezers in de flanken en stemden voor uitgesproken links of rechts beleid. Compromissen vatten mensen nogal eens op als een zwaktebod. Zijn politieke partijen in het midden niet te grijs, te compromisachtig voor kiezers die graag een uitgesproken heldere visie op prijs stellen?

Couwenberg: “Ik denk dat alle politieke partijen een probleem hebben. De linkse politieke partijen blijken momenteel niet in staat te zijn om een nieuw en wenkend perspectief te creëren dat als alternatief kan dienen voor het liberale concept dat momenteel de overhand heeft. Veel middenpartijen maken hun politieke keuzes op basis van pragmatische beleidsoverwegingen. De partijen hebben hun ideologische veren afgeschud. Maar daardoor zijn ook de kiezers op

drift geraakt, door zich niet langer te binden aan een partij, maar tot op het laatste moment al zwevende te twifelen over hun keuze bij de stembus. De positie van de meeste politieke partijen, die toch primair de functie hebben van intermediair tussen politiek en burgers, is vandaag de dag ernstig verzwaakt.”

SEKSUELE REVOLUTIE

Eind jaren 60 van de vorige eeuw vond in de Westerse samenleving een culturele omwenteling van formaat plaats: de seksuele revolutie. Couwenberg ziet deze als een uitvloeisel van het emancipatieproces dat vanaf de 18e eeuw in gang was gezet. Men wilde ook op seksueel terrein leven als een vrij individu zonder gehinderd te worden door heersende gewoonten en gedragscodes over wat mag en wat hoort. De taboes van de premoderne tijd werden opgeruimd. “In plaats van de norm van ‘trouw zijn aan elkaar’ kwam het parool ‘alles moet kunnen’. Dat was totaal anders dan ik van mijn ouders had geleerd. En van de pastoor. De ‘onkuise gedachten’ behoorden tot de categorie van de ergste zonden die je kon opbiechten. Ja, dat weet ik nog goed.”

Volgens Couwenberg kon de seksuele revolutie zich breed maken door drie factoren: als eerste het doorzetten van de individualisering en secularisatie of ontkerkelijking; ten tweede de introductie van anticonceptiva, zoals de pil; in de derde plaats was er de ontwikkeling van de consumptiemaatschappij dankzij de versnelde welvaartsgroei. “Je ziet de opvattingen over seksualiteit in die tijd opmerkelijk snel verschuiven. Seksualiteit wordt losgekoppeld van de voorplanting, maar ook van liefde, huwelijk of andere relaties, zodat er ruimte komt voor puur consumptieve seks. Je ziet dat terug in films en op tv. Bevrediging van seksuele behoeften werd een van de basisvoorwaarden voor een gelukkig

De partijen hebben hun ideologische veren afgeschud. Maar daardoor zijn ook de kiezers op drift geraakt, door zich niet langer te binden aan een partij, maar tot op het laatste moment al zwevende te twifelen over hun keuze bij de stembus

leven. En in de vrouwenbladen *Libelle* en *Margriet* werd seksualiteit een van de hoofdingrediënten van het blad. Als ik het heel kort wil samenvatten, spreek ik over een omslag van een repressieve seksuele moraal naar moralisering van de seksualiteit.”

Hoe waardeert u deze seksuele emancipatie?

“Ik denk dat de nieuwe emancipatiegolf die sinds de jaren zestig over ons land spoelde, onze samenleving vrijer, ruimdenkender en meer egalitair heeft gemaakt. Maar dat had ook een keerzijde, die ik al even benoemde. Want het leidde ook tot een ‘alles moet kunnen’-mentaliteit met negatieve gevolgen zoals vervuiling van het straatbeeld, teloorgang van goede manieren, brutaliteit in het verkeer, verval van sociale cohesie, misbruik van sociale voorzieningen en dergelijke.”

Al in 1981 pleitte u voor een herstel van elementaire burgerlijke deugden. Dat werd u echter niet in dank afgenomen. De toonaangevende linkse media van die tijd kraakten uw pleidooi af als conservatieve borrelpraat en reactionair gekjammer. Een verwijt was dat u een nostalgisch verlangen koesterde naar de jaren vijftig van de vorige eeuw...

Er is actief gelobbyd om het taboe op vrijwillige kinderloosheid van echtparen op te heffen. In het jargon gaat het dan om seksuele en reproductieve gezondheidsrechten van de vrouw.

“Nee, ik wilde bepaald niet naar die situatie terug. De verzuiling vierde toen hoogtij en ik heb toen de aandrang ervaren om mij te conformeren aan de heersende groeps cultuur in de rooms-katholieke zuil. Daar zou ik niet graag weer in terechtkomen.”

U spreekt over moralisering van de seksualiteit. Betekent dit dat er voor de oude taboes nieuwe in de plaats gekomen zijn?

Ja. Seksuele intimidatie is een taboe. Zie de opgelaaide discussie over #metoo. Als het om seks gaat, moet alles geoorloofd blijven, onder de voorwaarde dat het met instemming of uit vrije wil gebeurt. Dat wringt. Je merkt dat bijvoorbeeld in de discussie over prostitutie, waar in de praktijk veel misstanden zijn en men van alles poogt te bewerkstelligen zonder de moderne moraal af te vallen.”

In een beschouwing in 2005 heeft Couwenberg een aantal effecten van de seksuele emancipatie op een rij gezet. Het typeert hem om bij de opsomming naar volledigheid te streven.

Een *demografisch* effect is de vergrijzing, grotendeels veroorzaakt door de daling van het kindertal. “Er is actief gelobbyd om het taboe op vrijwillige kinderloosheid van echtparen op te heffen. In het jargon gaat het dan om seksuele en reproductieve gezondheidsrechten van de vrouw.” Een *maatschappelijk* effect komt tot ui-

ting in alternatieve gezinsvormen, en dat gaat tot en met de acceptatie van seriële monogamie. Daar vloeit het volgende effect uit voort: veel meer ouders en kinderen ondervinden vandaag de dag de gevolgen van opvoedings- en echtscheidingsproblematiek. Nog weer een ander effect is de sterke groei van de seksindustrie en de brede verspreiding van pornografisch materiaal, met name via internet.

Een *politiek* effect hangt samen met het kritiekloos aanvaarden van de eenzijdige genotscultuur. “In lijn hiermee zou de overheid consumptieve seks moeten faciliteren, niet alleen door het bordeelverbod op te heffen, maar zelfs ook door tippelzones met afwerkplekken in te richten. Inmiddels lijkt men daar van terug te komen, ook door het probleem van de mensenhandel dat onlosmakelijk met prostitutie verbonden lijkt te zijn.”

Als *juridisch* effect noemt Couwenberg de subjectivering van het familierecht en de gezinsverhoudingen.

Wilt u dit juridisch effect – de subjectivering van het familierecht - toelichten?

Couwenberg: “Het gaat hierbij om de ‘umwertung’ waarbij het klassieke, heteroseksuele gezin niet langer de hoeksteen moet vormen van het familierecht. In plaats daarvan kiest men als vertrekpunt het individu dat volgens zijn individuele morele en seksuele voorkeur mag bepalen of en zo ja hoe hij/zij een gezin wil stichten: hetero- of homoseksueel, biologisch of kunstmatig, tijdelijk of duurzaam.”

“Binnen het parlement heeft met name D66 er werk van gemaakt om de persoonlijke, seksuele en relationele zelfbeschikking tot centraal uitgangspunt van het familierecht te verheffen. Buiten het parlement is het de rechterlijke macht geweest die met grensverleggende jurisprudentie allerlei veranderingen in het familierecht

heeft ondersteund. Critici wijzen erop dat deze fundamentele wijziging op gespannen voet staat met bepalingen in internationale verdragen waarin het klassieke gezin wordt aangewezen als de natuurlijke en fundamentele kern van de samenleving die als zodanig recht heeft op bescherming van staatswege.”

Deze ontwikkeling komt niet zomaar uit de lucht vallen.

“Nee, zij is een consequentie van de omslag in het denken over homoseksualiteit in onze samenleving. Tot aan de jaren zestig stond dit overigens als een ziekte vermeld in de psychologische handboeken. Maar het werd daar geruisloos uit verwijderd zonder voorafgaand deugdelijk onderzoek of wetenschappelijk debat. Nu wil ik homoseksualiteit zeker niet weer als ziekte aanduiden. Verre van dat. Maar mijn kritische punt is dat de soms fel oplaaiende discussies weleens te maken kunnen hebben met die geruisloze, niet grondig beargumenteerde aanpassing.”

LHBTI-mensen zien en beleven hun specifieke seksualiteit als het voornaamste kenmerk van hun identiteit. Op mij als heteroseksueel komt dat nogal ‘onwennig’ over. Voor mijn persoonlijke identiteit vind ik andere kenmerken namelijk veel wezenlijker.

Couwenberg: “Dat mensen hun seksualiteit als beslissend voor hun identiteit ervaren, heeft ook te maken met wat ik aanduid als de revolutie van het instinct. Dat is een ontwikkeling die zich in de laatste decennia heeft gemanifesteerd. Het gaat dan om de bevrijding en bewustwording van de emotionele aspecten van de menselijke persoon en erkenning van het recht op expressie daarvan. Het publiek uiting kunnen geven

aan de seksuele identiteit wordt door mensen uit de LHBTI-gemeenschap daarom zo belangrijk gevonden. Zij zijn ervan overtuigd dat je als mens pas helemaal jezelf kunt zijn als je onder alle omstandigheden en in elke situatie uiting kunt geven aan je seksuele identiteit.”

Mag ik tot slot een vraag aan u voorleggen over taboes? Paul Frissen schrijft over het nut van taboes. Zij beschermen mens en samenleving. Als alle premoderne taboes worden opgeruimd, komen daar toch weer andere taboes voor in de plaats? Wat is vandaag de dag het grootste taboe in Nederland?

Couwenberg reageert meteen: “Racisme, discriminatie en het bestendigen of bevorderen van ongelijkheid, dat is tegenwoordig de hoofdzonde, het taboe bij uitstek. Er is zelfs sprake van een angst om voor racist uitgemaakt te worden. Dan zijn we niet langer redelijk aan het argumenteren”, vind ik. “Wanneer racisme enkel als morele munitie wordt gebruikt om anderen buiten spel te zetten, is het in feite een machtsmiddel geworden in handen van anti-populistische stromingen. Van populistische zijde hekelt men dat dan weer als doorgeschoten politieke correctheid.”

Taboes geven toch uitdrukking aan de heersende moraal?

“Vaak wordt gezegd dat de overheid geen zedenmeester mag zijn. Daarom moest de traditionele moraal die in de wetgeving verankerd lag er uit verwijderd worden. Maar is de wetgeving van vandaag dan wel moreel neutraal? Is zij niet veeleer de uitdrukking van een uitgesproken liberaal georiënteerde publieke moraal? Daar mogen de heren en dames politici nog eens grondig over nadenken.”

Terwijl de Rooms-Katholieke Kerk scherp onderscheid maakte tussen geestelijkheid en leken, betekende de Reformatie met haar opvatting over het ambt aller gelovigen een bevrijding van de gewone gelovige. Via het Engelse Puritanisme heeft deze opvatting haar doorwerking gekregen in de Nadere Reformatie in Nederland. Daarbij dient de traditie van de lekendogmatieken gezien te worden als de kroon op de geestelijke emancipatie van de gelovige in het Protestantisme

Door Prof. dr. W.J. op 't Hof

Reformatie, Puritanisme en Nadere Reformatie

ROOMS-KATHOLIEKE KERK

De middeleeuwse Kerk vóór de Reformatie kende een scherpe scheidslijn tussen geestelijkheid en leken. De laatsten ontbeerden de wijding tot een ambt. De ambtsdragers oefenden het *bijzondere* priesterschap uit, de leken het *algemene* priesterschap. Door de sterk hiërarchische structuur impliceerde het algemene priesterschap niet meer dan dat aan de leken de laagste plaats was toebedeeld. Bovendien was de ambtelijk gestructureerde Kerk nauwelijks geïnteresseerd in de leken.

VERNIEUWINGSBEWEGINGEN

In de tweede helft van de veertiende eeuw kwam er in ons land een geestelijke vernieuwingsbeweging op die de genoemde gebreken trachtte te ondervangen, de *Moderne Devotie*. Deze had haar ontstaan rond 1375 te danken aan de prediking van Geert Groote (1340-1384). Deze stelde de persoonlijke verantwoordelijkheid van elke gelovige voor de kerk als lichaam van Christus op de voorgrond.

Concreet resulteerde dit onder andere in nieuwe vormen van christelijk gemeenschapsleven en

deelname aan de kerkelijke getijden door leken. Een andere vernieuwingsbeweging, die nog internationaler van omvang was dan de Moderne Devotie, was het Humanisme. Humanisten beschouwden het gezin als de basis van een geordende maatschappij. Het samenvloeien van laat-middeleeuwse vroomheid en humanistische opvattingen resulteerde in Engeland bijvoorbeeld in de religieuze regimes van de exemplarische huishoudens van pre-reformatorische humanisten als gravin Margaret Beaufort (1443-1509), de moeder van koning Hendrik VIII (1491-1547) van Engeland, en de Engelse staatsman Thomas More (1478-1535). Wel moet bedacht worden dat de Moderne Devotie en het Humanisme een minderheid binnen de Rooms-Katholieke Kerk vormden en dat deze in het algemeen in de praktijk geen echte ruimte voor leken liet. Pas met de Reformatie is het ambt aller gelovigen in den brede doorgebroken en heeft zij de traditie van de Moderne Devotie en andere tendensen richting de lekenvroomheid als het ware opgeslokt.

REFORMATIE

De Reformatie heeft de diepe kloof die in de Rooms-Katholieke Kerk de geestelijkheid van de leken scheidde, goeddeels gedicht door het ambt aller gelovigen naar voren te halen. Maarten Luther (1483-1546) betitelde dit als 'het algemene priesterschap der gelovigen'. Johannes Calvijn (1509-1564) verbijzonderde het ambt aller gelovigen naar analogie van de drie ambten van Christus in het profetische, priesterlijke en koninklijke ambt aller gelovigen. Een sprekend getuigenis daarvan geeft de *Heidelbergse Catechismus* in vraag en antwoord 32, waar de drie ambten van Christus op iedere christen en christin van toepassing worden gemaakt. Voor Calvijn was het ambt aller gelovigen niet alleen een geestelijk voorrecht, maar ook een morele

In de tweede helft van de veertiende eeuw kwam er in ons land een geestelijke vernieuwingsbeweging op die de genoemde gebreken trachtte te ondervangen, de Moderne Devotie.

verplichting en een persoonlijke roeping. Impliciet houdt de reformatorische visie een tweede fundamentele verandering in. Ook gelovige vrouwen hadden het drievoudige ambt aller gelovigen. De bijzondere ambten binnen de Kerken der Hervorming bleven verboden terrein voor de dames, maar in het kader van het algemene ambt aller gelovigen kregen zij dezelfde positie als de heren. Voor de reformatoren bestonden er daarom ook geen leken in de kerk. Iedere gelovige was ambtsdrager, ook vrouwen.

Specifiek praktische consequenties werden er echter in de tijd van de Reformatie aan die principiële wijziging van inzicht niet of nauwelijks verbonden. Dit heeft te maken met de angst voor wat de hervormers signaleerden bij de wederdopers, die aan het ambt aller gelovigen wel het volle praktische pond gaven, namelijk ongebondenheid en rebellie.

PURITANISME

Het zaad was echter eenmaal gezaaid en het zou vruchten gaan voortbrengen en afwerpen. Historisch heeft dit voor het eerst plaatsgevonden in het Engelse Puritanisme. Kende de Hervorming op het Europese continent naast de Rooms-Katholieke Kerk het doperdom als front, in Engeland was de situatie met ingang van de tweede helft van de zestiende eeuw totaal verschillend. De Rooms-Katholieke Kerk was daar gemuteerd in de Church of England en was hier-

Als de gewenste hervorming niet van bovenaf tot stand kon komen, dan maar van onderaf. De puriteinse prediking riep gaandeweg steeds sterker op tot het reformeren van het eigen leven en van het eigen gezin.

mee officieel bij onze westerburen over de Noordzee verdwenen. Tevens was daar van doperdom nauwelijks sprake.

Nu was er met die Church of England wel een probleem. Zij had namelijk een Januskop, ofwel twee gezichten. Qua leer was zij gereformeerd, maar qua liturgie, kerkstructuur en kerkinterieur was zij rooms gebleven. Een extra complicerende factor was dat de regerende vorst(in) tevens het hoofd van de Church of England was. De puriteinen, die veelal in vluchtelingengemeenten op het Europese continent in aanraking met en onder bekoring van de gereformeerde liturgie, kerkstructuur en kerkinterieur waren gekomen, wensten eenmaal na het overlijden van de rooms-katholieke vorstin Bloody Mary in 1558 weergekeerd in hun eigen land, de reformatie van de Church of England op alle gebieden door te trekken. Achtereenvolgens trachtten zij tevergeefs de liturgie en de kerkstructuur te reformeren. Toen dat door tegenwerking van de Kroon en de gevestigde orde van de Church of England niet lukte, richtten zij hun inspanningen voornamelijk op de persoonlijke bekering en heiligmaking, om van daaruit de gewenste hervormingen in Kerk en maatschappij tot stand te brengen.

Conventikel

De clericale tegenwerking tegen het puriteinse streven werkte bij de puriteinen uit dat zij steeds

meer de nadruk op het ambt aller gelovigen gingen leggen. Als de gewenste hervorming niet van bovenaf tot stand kon komen, dan maar van onderaf. De puriteinse prediking riep gaandeweg steeds sterker op tot het reformeren van het eigen leven en van het eigen gezin. De puriteinen zagen in dat een hervorming alleen maar bereikt zou kunnen worden als er vormen van samenwerking zouden komen. Zo kwamen er bijeenkomsten van officiële en officieuze predikanten die onderlinge stichting en toerusting voor de noodzakelijk geachte reformatie beoogden. Maar ook op het niveau van het gemeentelid werden er – meestal bij een van de deelnemers aan huis – stichtelijke conventikels gehouden, waarbij gebeden werd, de Schrift gelezen, uitgelegd en toegepast werd en gezongen werd.

Gezinsgodsdienst

In het Puritanisme ontwikkelde zich nog een tweede vorm van bevordering van de onmisbaar geachte nadere reformatie van Kerk en maatschappij, namelijk de gezinsgodsdienst.

Om een goed idee te krijgen van wat een gezin in die tijd voorstelde, moeten wij weten dat daartoe niet alleen een vader en moeder met de kinderen behoorden, maar dat daartoe ook het dienstpersoneel in de personen van dienstboden en knechten gerekend werd. Juist in het gezin kreeg het ambt aller gelovigen alle ruimte. Het hoofd van het gezin had de plicht om al de leden van het gezin niet alleen bij de maaltijden, maar ook bij het begin en het einde van de dag voor te gaan in gebed, Schriftlezing en gezang. In feite werd de liturgie van de kerkelijke eredienst overgeplant in het domestieke verband, niet als een vervanging, maar als een analogie. Vandaar de typisch puriteinse betiteling voor het gezin als een kleine gemeente of kerk. De overeenkomst met het kerkelijke leven hield nog

Het is algemeen bekend dat Willem Teellinck (1579-1629) in puriteinse kringen in Engeland tot bekering is gekomen. Het is dan ook geen wonder dat hij een vurig voorstander was van zowel de gezinsgodsdienst als het gezelschap.

meer in: het hoofd van het gezin moest kinderen en dienstpersoneel catechiseren. Omdat dit laatste ook het opzeggen van de geleerde stof alsmede het tonen van begrip van die stof omvatte, zat in dit onderdeel van de gezinsgodsdienst al een wederkerige activiteit. Die kwam ook bij andere onderdelen uit. Als er gelegenheid voor was, onderzocht het gezinshoofd of de overige leden van het gezin de Schriftlezing niet alleen begrepen maar ook op zichzelf toegepast hadden. Op de dag des Heeren gebeurde dit stevast als een soort preekbespreking. Omdat iedereen van het gezin aan de beurt kwam, kan gesteld worden dat juist in het kader van de gezinsgodsdienst de praktische beoefening van het ambt aller gelovigen tot een hoogtepunt gevoerd werd.

WILLEM TEELLINCK

Het is algemeen bekend dat Willem Teellinck (1579-1629) in puriteinse kringen in Engeland tot bekering is gekomen en in tweede instantie daar een roeping tot het predikantenambt heeft ervaren. Daar is Teellinck geheel voor de puriteinse idealen en praktijken ingewonnen. Het is dan ook geen wonder dat hij een vurig voorstander was van zowel de gezinsgodsdienst als het gezelschap. Zijn ijveren daarvoor is niet zonder succes gebleven.

Directe invloed van Teellinck ontwaren wij bij zijn vriend, de Middelburgse schoolmeester Johannes de Swaef (1594-1653). Van hem kwam in 1621 het eerste Nederlandstalige pedagogische handboek voor ouders uit, dat puriteinse trekken vertoont. De Rotterdamse predikant Franciscus Ridderus (1620-1683), die zo door Teellincks geschriften gegrepen was, dat hij als zijn eersteling in 1656 een uittreksel uit Teellincks oeuvre het licht deed zien dat maar liefst meer dan duizend bladzijden in kwartoformaat omvatte, kwam een jaar later op de markt met een werk dat de veelbetekenende titel *Daagelijksche huys-catechisatie* droeg.

De Amsterdamse predikant en nadere reformator Petrus Wittewrongel (1609-1662) heeft in zijn jonge jaren in zijn vaderstad Middelburg onder het gehoor van Teellinck gezeten en heeft daar misschien wel onderwijs ontvangen van De Swaef. In 1661 liet hij een sterk uitgebreide versie van *Oeconomia christiana. Ofte christelicke huys-houdinge* in twee delen verschijnen, nadat eerder in 1655 al een eendelige kleine versie het licht had gezien. Het is *het gezinscompendium* van de Nadere Reformatie. Tot slot heeft Simon Oomius (1630-1706) zich voor zijn *Ecclesiola, dat is, kleyne kercke* (1661) ook laten inspireren door Teellinck.

Teellincks invloed inzake het gezelschap is voor het eerst in de geschiedenis te zien bij de Sluise predikant Adrianus Cocquius (1617-?). Van hem kwam in 1658 een lekendogmatiek uit onder de titel *Theologiae praxis, de ware practycque der godt-geleertheit*. Hierin is een afzonderlijk gedeelte gewijd aan de christelijke samenspreking over Gods Woord. Deze is naar de mening van de auteur noodzakelijk voor elk kind van God. Het spreekt boekdelen dat hij juist in dit verband tweemaal aan Teellincks verblijf te Banbury refereert. De bevorderaar van het gezelschap in de Nadere Reformatie is de – eveneens – Sluise

Als er één fenomeen is dat de kroon op de geestelijke emancipatie van de gewone gelovige in het Protestantisme vormt, dan is dat wel de lekenogmatiek. Een dogmatiek was immers traditioneel uitsluitend voor theologen bestemd.

predikant Jacobus Koelman (1631-1695) geweest. Hij zag het gezelschap als een belangrijk middel om een nadere reformatie te verwerkelijken. Dit was geheel in lijn met Teellinck, die voor hem een krachtige inspiratiebron vormde.

De disputatie van de Utrechtse hoogleraar Gisbertus Voetius (1589-1676), die sterk door Teellincks inzichten gevormd was, over het gezelschap is een mooie en afdoende bron om zijn inzichten daarover te leren kennen. De identiteit van degene die als eerste – op 14 december 1667 - vragen moest beantwoorden, is veelzeggend voor de oorsprong en achtergrond van Voetius' inzichten over de stichtelijke samenkomsten. Het was de Schot Robert Hart.

De Utrechtse nadere reformator Cornelis Gentman (1617-1696) was een evengrote bewonderaar van Teellinck als Ridderus. Teellincks hoofdwerk prijst hij als een 'Hemelsch Tractaet'. In tegenstelling tot de Rotterdamse predikant kent hij evenwel geen enkele reserve met betrekking tot het gezelschap, in tegendeel, hij neemt het daarvoor op en onderscheidt dat helder van separatistische 'By-kerken'. Wel verwijst hij voor de regulering van het gezelschap naar de dedicatie in de tweede druk van *Christelijke kinder-school* (1669) van Guiljelmus Saldenus (1627-1694), waarin deze zijn inzichten over het gezelschap ten beste geeft.

In de lijn van Koelman hield de Tienhovense predikant Gerardus van Schuylenburg (1681-1770) gezelschappen teneinde de vervallen toestand van de Kerk te herstellen. Ditzelfde geldt nog in sterkere mate van Van Schuylenburgs geestelijke vriend Justus Vermeer (1696-1745), die geheel in het gezelschapsklimaat was opgegroeid, in de rechten was gepromoveerd en het kerkelijke ambt van ouderling in de Utrechtse gemeente bekleedde. De twee werken die van hem bekend zijn, betreffen beide de neerslag van door hem geleide bijeenkomsten.

Teellinck is met name door het Puritanisme in nog veel meer opzichten gekomen tot een bevordering van het lekenaandeel in de praktijk der godzaligheid. Aangezien een bespreking daarvan de omvang van een apart artikel zou vergen, wordt hier daarvan afgezien.

LEKENOGMATIEK

In deze bijdrage wil ik een derde tak aan de stam van de nader-reformatorische intensivering van de reformatorische oriëntatie op het ambt aller gelovigen op de voorgrond plaatsen. En wel één die geen voorreformatorische bron of analogie kent, namelijk de lekenogmatiek. Hieronder wordt hier verstaan een uitvoerig overzicht over de leer, dat van meet af bedoeld is voor niet-theologen en dat niet catechetisch van aard is. Als er één fenomeen is dat de kroon op de geestelijke emancipatie van de gewone gelovige in het Protestantisme vormt, dan is dat wel de lekenogmatiek. Een dogmatiek was immers traditioneel uitsluitend voor theologen bestemd en derhalve ook in het Latijn als de geleerdentaal geschreven. Het is opvallend en intrigerend dat de eerste - Nederlandstalige - lekenogmatieken uitsluitend door vertegenwoordigers van de Nadere Reformatie zijn geconcipieerd.

Dit laatste gegeven vormt een hard bewijs voor de stelling dat het ambt aller gelovigen nergens

in het Protestantisme zo serieus genomen is als binnen de Nederlandse vroomheidsbeweging van de Nadere Reformatie. We hebben reeds gezien dat binnen deze beweging de plicht van ieder christen om zijn medemens kennis van de leer die naar de godzaligheid is, bij te brengen, een zwaar accent ontving. Deze nadruk nu mondde zelfs uit in de behoefte om niet alleen ongeschoolde ambtsdragers, maar zelfs gewone lidmaten een allesomvattende kennis van de dogmatiek bij te brengen. De doelgroep bracht met zich mee dat het accent op de praktijk van de theologie lag. Dat sprak gewone lidmaten immers aan en daar konden ze mee uit de voeten. Het ongekend nieuwe van dit verschijnsel zal er de oorzaak van geweest zijn dat de eerste pogingen om die kroon op het emancipatieproces te zetten, zijn blijven steken in gemankeerde werken.

Adrianus Cocquius

De eerste die zo'n poging ondernam, was de reeds genoemde Cocquius. Van zijn hand kwam in 1658 te Utrecht uit: *Theologiae praxis, de ware practycque der godt-geleertheit. Met een bysondere toepassing op de gevallen der conscientie en des menschelijcken levens. Tot gerust-stelling van vele bekommerde zielen, en verwackeringe der trage in de oeffeninge der godtsaligheit, in dese bedorvene tyden.*

Het eerste deel van *Theologiae praxis, de ware practycque der godt-geleertheit* omvat drie trakaten. Het eerst gaat over de praktijk van de theologie in het algemeen. Het eerste hoofdstuk geeft de uitwerking van de definitie van godgeleerdheid, in het tweede gaat het over de godgeleerde die inwendig door God geleerd is en over de godgeleerde die dat niet is, het derde is gewijd aan de ware theologie, het vierde aan de noodzaak van het onderwerp van dit boek, en het vijfde aan de middelen om de praktische

godgeleerdheid te bekomen. In het tweede hoofdstuk poneert de auteur dat ieder kind van God "een recht Godt-geleerde" is, ook al heeft hij geen bijzondere gave van geleerdheid of wel-sprekendheid en dergelijke.

Het tweede traktaat bespreekt de innerlijke en uiterlijke oefeningen betreffende Gods Woord, Dat het beginsel van de praktische theologie is. Dit traktaat bestaat uit zes delen: 1. de begeerte tot het Woord; 2. de heilige meditatieën over het Woord; 3. de christelijke conferenties en samensprekingen over het Woord; 4. het lezen van het Woord; 5. het publiek lezen van het Woord; 6. het gehoor van het Woord.

Het derde traktaat gaat over het doel van de praktische godgeleerdheid. Dit traktaat telt drie delen: 1. de eer van God; 2. de beoefening van de ware gelukzaligheid in dit leven; 3. de beoefening van de ware gelukzaligheid na dit leven. Het laatste deel is ruim twee keer zo uitgebreid als het tweede.

Cocquius' omschrijving van theologie laat er geen twijfel over bestaan in welke traditie hij zich beweegt. Onder theologie verstaat hij: "'t Is een Crachtdadige leere en wijsheit Gods van God zijn kinderen, geopenbaert om Gode te leven tot zijn eere en hare zaligheid". In feite betreft het hier een uitgewerkte versie van de definitie van de puriteinse hoogleraar te Franeker Guilielmus Amesius (1576-1633), die als volgt luidt: "De *Ghódtgheleerdtheit* is een Leer van Ghóde te leven". Uit de inhoud van het werk komt duidelijk naar voren dat voor de auteur praktijk niet slechts het praktische geloofsleven omvat, maar ook het bevindelijke geloofsleven, bijvoorbeeld de vraag wat men moet doen als men weinig kenmerken in zichzelf gewaarwordt.

Simon Oomius

Vanaf de eerste tijd van zijn predikantschap liep de ook al eerder genoemde Oomius met het

Als er één fenomeen is dat de kroon op de geestelijke emancipatie van de gewone gelovige in het Protestantisme vormt, dan is dat wel de lekendogmatiek.

plan rond een overzicht van de praktische theologie te destilleren uit geschriften van Engelse puriteinen en andere stichtelijke auteurs. Pas in 1672 kon hij het begin van de verwerkelijking daarvan in zijn handen houden. Eindelijk had hij toen in de Bolswarder uitgever Samuel van Haringhouk (1621-1675) een man gevonden die de publicatie van een veeldelig – en dus duur! – overzichtswerk commercieel aandurfde. Als eerste deel verscheen toen *Dissertatie van de onderwijzingen in de practycke der godgeleerdheid. Waer in, na breeder bericht van de practijcke der theologie der pausgesinden, insonderheyte der jesu-wijten, remonstranten, socinianen, luterschen, enthusiasten, libertinen, geestdrijvers, en diergelijke fanatiquen, de verdeeling, en het geheele beleydt gegeven wort van het werck der onderwijzingen in de practijcke*. In 1672, 1676 en 1680 verschenen volgende delen.

In feite vormt dit eerste deel een inleiding op de door Oomius beoogde serie. In dit inleidende deel behandelt hij wat hij verstaat onder theologie, de praktijk van de theologie en het onderwijs daarin. Bij zijn bespreking van het begrip 'theologie' zet hij zich af tegen Thomas van Aquino (1225-1274). Hij stelt dat de gehele theologie praktisch is. In dit verband schrijft hij: "die zalige Amesius, en Hoornbeeck, welkers gedaghten my hier sonderling behaegen". Het is duidelijk in welke traditie hij wil staan.

Hoewel de sterk incompleet gebleven serie in de volkstaal is geschreven, is de inhoud wetenschappelijk van aard. Deze wetenschappelijkheid

gaat gepaard met stichtelijkheid, want na de uiteenzetting van de leerstukken en de verdediging daarvan tegenover dwaalleringen, geeft Oomius steeds toepassingen in de vorm van vermaningen, waarschuwingen en vertroosting.

Wilhelmus à Brakel

De rasechte nadere reformator Wilhelmus à Brakel (1635-1711) werd te Leeuwarden geboren als zoon van de bekende piëtist Theodorus à Brakel (1608-1669). Na zijn studie te Franeker en Utrecht bediende hij het Woord achtereenvolgens te Exmorra, Stavoren, Harlingen, Leeuwarden en Rotterdam. Als predikant heeft hij gedurig het gezelschapsleven bevorderd. Hij was bevriend met Koelman, voor wie hij het tegen de Friese overheid opnam.

À Brakel was een predikant voor de gemeente en schreef ook voor de gemeente. Wetenschappelijke aspiraties waren hem vreemd. In zijn oorspronkelijk tweedelige en later driedelige hoofdwerk, *Logike latreia, dat is redelyke godts-dienst* (1700), ontvouwt hij zijn theologische inzichten op een eenvoudige wijze.

Is de grondstructuur van À Brakels theologie coccejaans, de invulling ervan is vaak voetiaans. In dit verband kan gewezen worden op zijn theocratische visie op de verhouding van Kerk en Staat, op zijn afwijzing van de visie dat de wet een kort begrip van het genadeverbond zou zijn, op zijn nauwgezetheid bij het onderhouden van Gods geboden en op zijn puriteinse en anticoccejaanse sabbatsvisie en -praktijk.

De titel van À Brakels werk openbaart al het praktische karakter van deze dogmatiek: niet de redelijk leer, maar de redelijke godsdienst. In die zin doet het werk aan Amesius' inzichten denken. Het is ook in diens lijn dat À Brakel stelt dat het geloof in vertrouwen bestaat en dat het derhalve geen zaak van het verstand, maar van de wil is. Met het praktische karakter hangt het ook

samen dat À Brakels uiteenzettingen uitlopen op toepassende gedeelten, waarin soms op de wijze van een preek allerlei geestelijke groepen mensen worden aangesproken.

CONCLUSIE

Heeft het Puritanisme de praktische consequenties uit de reformatorische leer van het ambt aller gelovigen getrokken als geen andere stroming of beweging binnen het Gereformeerd Protestantisme, de Nadere Reformatie heeft het Puritanisme in dat opzicht op één punt ingehaald. Bij mijn weten heeft de Engelse vroomheidsbeweging geen lekendogmatiek voortgebracht. De puriteinen hebben een zee aan catechetische geschriften, aan ethische boeken en aan werken waarin een leerstuk stichtelijk aan de orde wordt gesteld, voortgebracht, maar tot het opstellen van dogmatieken bestemd voor gewone gemeenteleden is het in het zestiende- en zeventiende-eeuwse Puritanisme nooit gekomen, althans voor zover mijn kennis strekt. In dat opzicht streefde de Nadere Reformatie al haar internationale zusterstromingen en bewegingen voorbij.

De absolute top werd echter niet probleemloos bereikt. De weg daar naar toe was bezaaid met allerlei klemmen en voetangels. De eerste twee nadere reformatoren die een poging waagden, Cocquius en Oomius, strandden onderweg. Cocquius kwam niet verder dan twee deeltjes. Oomius overtrof hem met vier kloke kwartijnen, maar beide pogingen betroffen zeer gemankeerde proeven van een lekendogmatiek. À Brakel is het ten slotte wel gelukt de kroon op deze ontwikkeling van de lekenvroomheid te zetten.

In tegenstelling tot het werk van Oomius was À Brakels dogmatiek uitstekend geschikt voor het geïntendeerde publiek. Het werk heeft dan ook een verbazingwekkend succes gehad, tot in het heden toe. Ook al telde dit werk ruim tweeduizend pagina's, het is zo'n veertig keer gedrukt! In de achttiende eeuw was dit *het* handboek van de gereformeerde vromen, terwijl het door de Afscheiding nieuwe aandacht kreeg. Tot op dit moment wordt het in de rechterflank van de Gereformeerde Gezindte nog steeds als een onmisbaar standaardwerk gezien.

À Brakels hoofdwerk heeft zelfs in het buitenland enige opgang gemaakt. In het tweede decennium van de achttiende eeuw verschenen er twee drukken van een Duitse vertaling. Eind vorige eeuw heeft in Noord-Amerika een Engelse overzetting het licht gezien. Delen van deze vertaling zijn ten behoeve van Latijns-Amerikaanse protestanten in het Spaans vertaald. Tot slot is er zelfs op basis van de Amerikaanse uitgave een vertaling in het Chinees vervaardigd. Deze is in China illegaal gedrukt en verspreid. Met recht kan worden gesproken van een ongeëvenaard succes, dat tot in het heden doorloopt.

Zowel À Brakel als ook zijn voorgangers Cocquius en Oomius vertonen sterke invloed van Amelius. Dit kan niet anders betekenen dan dat de theologische opvattingen van deze Engelsman veel beter pasten in het concept van een lekendogmatiek dan de scholastiek opgezette weergave van theologische leerpunten door Voetius. Via de Reformatie en het Puritanisme heeft de lekenvroomheid in de vorm van een lekendogmatiek haar hoogtepunt bereikt in de Nadere Reformatie.

LITERATUUR

Wie over het voorgaande meer wil lezen, kan terecht in: W.J. op 't Hof, 'Het ambt aller gelovigen in de Nadere Reformatie', in: *Documentatieblad Nadere Reformatie*, 41 (2017), 117-155. Nadere informatie over de genoemde nadere reformatoren kan men vinden in: *Encyclopedie Nadere Reformatie*, twee delen, Utrecht 2015-2016.

Lobbyen heeft een slechte naam. Veel mensen denken daarbij aan multinationals, banken en grote maatschappelijke instellingen die hun belangen via de politiek proberen te realiseren. En dat lukt ze nog ook! Het helpt daarbij ook geweldig wanneer genoemde organisaties een aantal goedbetaalde oud-politici in hun Raad van Commissarissen hebben zitten.

Door Hans van de Breevaart, redactielid

'Burgeremancipatie: leer lobbyen!'

In gesprek met Mara van Waveren van Lobby Lokaal

Het effect van lobbyen lijkt hier op neer te komen: Terwijl de politiek bij machtige organisaties op schoot zit, ziet de burger zijn of haar belangen niet of nauwelijks vertegenwoordigd. Een typisch voorbeeld van de grote kloof die er is tussen burger en politiek.

LOBBYEN: MOETEN WIJ DAT WILLEN?

Het is dan ook goed voorstelbaar dat u zich afvraagt: Wat moeten wij met een verhaal over lobbyen? En wat is dat, Lobby Lokaal? Ze werken

samen met Tofik Dibi, oud-Kamerlid voor Groen-Links. Streven ze geen idealen na, waar wij als SGP niets mee hebben? Toch lijkt het me interessant om in gesprek te gaan met Mara van Waveren, een van de initiatiefneemsters van Lobby Lokaal. Want het achterliggende idee: op een positieve manier iets doen aan de kloof tussen burger en politiek, zou ook ons aan moeten spreken. Of ervaart u die kloof niet? Als dat het geval is, dan kunt u dit interview overslaan. Maar veel anderen zien wel degelijk dat er een kloof is.

Wachten op het moment dat er iets gaat veranderen na de volgende gemeenteraadsverkiezingen, is helemaal niet nodig, nog los van de vraag of die verandering voldoet aan jouw ideeën over hoe het zou moeten in de wijk.

JAZEKER!

Ik spreek Mara onder het genot van een kop koffie op het kantoor van Wallaart & Kusse Public Affairs, gevestigd in een modern pand midden in een Amsterdamse woonwijk op IJburg. Dat is een adviesbureau dat als doel heeft lobby toegankelijk te maken voor iedereen. Eigenaren Tino Wallaart en Myrthe Kusse hebben de missie 'de wereld een stukje beter te maken' door ook kleinere organisaties, bedrijven en individuen in staat te stellen hun verhaal te doen in het publieke debat en richting de politiek.¹

Vanuit Wallaart & Kusse is Stichting Lobby Lokaal opgericht. Onder bezielende leiding van Mara zet deze stichting zich in om lobbyen toegankelijk te maken voor lokale initiatieven met weinig (sociaal) kapitaal. Voorwaarde is wel dat ze zich inzetten voor groen, cultuur, jeugd, gezondheid en sociale cohesie op gemeentelijk niveau. Dat doet Lobby Lokaal met trainingen, ondersteuning, advies en het delen van informatie.² 'De tijd om thuis op de bank te blijven zitten met allerlei mooie ideeën en oplossingen voor problemen in de wijk, is voorbij,' zo is Mara stellig van mening. 'Wachten op het moment dat er iets gaat veranderen na de volgende gemeenteraadsverkiezingen, is helemaal niet nodig, nog los van de vraag of die verandering voldoet aan jouw ideeën over hoe het zou moeten in de wijk.'

Met kennis, ervaring en gezond verstand die jij als burger meebrengt, kan Lobby Lokaal je helpen je verhaal bij de aangewezen instanties te doen. Vooralsnog alleen in Amsterdam overigens. Maar het is de bedoeling binnen afzienbare termijn in ieder geval ook in Rotterdam, Den Haag en Utrecht te openen.

Wat drijft jou, Mara?

Ik heb politicologie gestudeerd in Amsterdam. Daarna heb ik in de zorg gewerkt. Dat deed ik tijdens mijn studie al, en dat vond ik heel erg leuk. Eerst in de thuiszorg, daarna als beleidsmedewerker bij de organisatie. Ik hield me daar onder andere bezig met het inspelen op de gemeentelijke regels rond aanbesteding van zorg. Dat politieke vond ik interessant, en van het daarbij komende lobbywerk besloot ik mijn job te maken. Daarop ben ik drie-en-een-half jaar geleden bij Wallaart & Kusse begonnen. Daar houden we ons vooral bezig met het helpen van allerlei organisaties om gehoor te krijgen bij de politici. Maar ik zag ook dat er nog steeds heel veel andere groepen in de samenleving zijn, die het of niet kunnen betalen om daarvoor een bedrijf in te huren, of waarbij niet eens de gedachte aan lobbyen opkomt. En zo zijn we op het idee gekomen van Lobby Lokaal. Wij vonden het te belangrijk om hulp bij lokaal lobbyen er 'zomaar even' bij te doen. Dus daar is een aparte stichting voor in het leven geroepen. En daar ben ik nu sinds anderhalf jaar de directeur van.

Zelf heb ik mijn roots in Amsterdam. En ik vind ook dat je, om goed te kunnen adviseren, ook affiniteit moet hebben met de omgeving en de doelgroep waarvoor je je inzet. We zijn van plan om volgend jaar een onze diensten te gaan aanbieden in Utrecht. Maar daarbij is het wel echt ons uitgangspunt dat de adviseurs uit Utrecht zelf afkomstig zijn, de lokale taal spreken, de cul-

tuur aanvoelen en Utrechter kunnen zijn voor de Utrechtse. Elke stad heeft zijn eigen politieke cultuur en zijn eigen netwerk aan initiatieven. Ook op wijkniveau zijn er vaak veel verschillen. Om dat een klein beetje te kunnen aanvoelen moet je bekend zijn met de stad.

En wat is daarbij je uitgangspunt?

Wij van Lobby Lokaal vinden dat iedereen in staat moet zijn om zijn eigen belangen zo goed mogelijk te behartigen. In ieder geval op lokaal niveau. Dat is toch politiek gezien de dichtstbij zijnde bestuurslaag. En omdat het toch heel vaak gaat om dingen die direct betrekking hebben op het alledaagse leven van mensen. Bijvoorbeeld het groen in de straat, speelplekken voor kinderen, renovatieplannen voor de wijk, culturele voorzieningen, verduurzaming van de straat of de wijk, dat soort dingen.

Hoe heb je dat aangepakt?

We zijn begonnen met een lobbyspreekuur op IJburg. Zo hadden wij bijvoorbeeld hier vlakbij

een kinderboerderij. Die werd door vrijwilligers gerund. Toen kwam de gemeente met een nieuw bestemmingsplan, waarin de kinderboerderij moest plaatsmaken voor een gloednieuwe extra tennishal. Toen was de vraag wat de mogelijkheden voor betrokken vrijwilligers en buurtbewoners waren om hiertegen bezwaar te maken. Was het mogelijk de bouw van die tennishal tegen te houden? Kon er een andere plek voor de kinderboerderij geregeld worden?

Naast een lobbyspreekuur zijn wij al snel trainingen gaan geven over hoe te lobbyen en boekjes gaan schrijven om burgers te informeren over mogelijkheden. Zo hebben we een Handboek voor de *burgerlobbyist* beschikbaar.³

Burgerlobbyist

Ja, je hebt natuurlijk de beweging vanuit de overheid, die burgerparticipatie faciliteert vanuit de vraag: wil je als burger meepraten over onderwerp a of b? Wij zijn er voor de ideeën en initiatieven die nou net niet passen binnen het gemeentelijk beleid of komen op een moment dat

Rond de IJtunnel, aan de noordkant, ligt een woonwijk. Bewoners klaagden de laatste jaren steeds vaker over luchtvervuiling en ademhalingsproblemen. Maar met klagen alleen gebeurt er natuurlijk niets. Een aantal kwam op het idee dat lobbyen misschien een idee zou zijn.

het de gemeente niet zo goed uitkomt. Hoe organiseren je tegenmacht? Dat is onze vraag.

En heeft de overheid daar wel oren naar?

Jazeker. Al hangt veel ook af van je eigen voorbereiding. Je moet zorgen dat je de juiste ingang hebt (een ambtenaar of een politicus op deelraadsniveau), op het juiste moment (niet als een politiek besluit al definitief is en de bouw van een tennishal al begonnen is). Zorg voor een strakke presentatie (geen lang betoog, maar een kort statement met maximaal drie punten).

Technieken die je ook in verkooptrainingen krijgt...

Ja, zeker! En net als bij een verkoopplan, maak je voor jouw initiatief een lobbyplan. Daarin geef je antwoord op vragen als: Wat wil je precies? Wie ben jij? Wie is degene tegenover je van wie je iets gedaan wilt hebben, wat zijn zijn of haar belangen? Deze aanpak leren wij burgers via trainingen eigen te maken. Dat zijn dingen die je helpen je doel te bereiken.

Kun je een concreet resultaat noemen?

Rond de IJtunnel, aan de noordkant, ligt een woonwijk. Bewoners klaagden de laatste jaren

steeds vaker over luchtvervuiling en ademhalingsproblemen. Maar met klagen alleen gebeurt er natuurlijk niets. Een aantal kwam op het idee dat lobbyen misschien een idee zou zijn. Zij namen het initiatief om de gemeente te benaderen. Het heeft even geduurd – lobbyen vergt vaak langdurige inzet –, maar inmiddels heeft de gemeente werk gemaakt van een betere groenvoorziening en wordt er gekeken naar mogelijkheden om de snelheid op het betrokken weggedeelte terug te brengen naar 30 km/u.

Bij een college van GroenLinks, D66, PvdA en SP kun je dat wel gedaan krijgen!

Natuurlijk, maar ook via oppositiepartijen is er ruimte om je verhaal in te brengen. Zeker als je daarbij zoekt naar organisaties en groepen buiten jouw wijk, die met dezelfde problemen worstelen. Dan is het niet meer een zaak van een stadsdeelbestuur alleen, maar kan het een zaak worden die op stadsniveau aan de orde komt.

Zijn er desondanks groepen die helemaal niet gehoord worden?

Ja, bij Lobby Lokaal maken wij onderscheid tussen onze doelgroep en onze gewenste doelgroep. De eerste groep weet ons te vinden, en kan met een klein zetje in de rug zelfstandig het lobbytraject in. Maar veruit de grootste groep in Amsterdam heeft ook een mening, ideeën, de *know how* om een beroep uit te oefenen, een brok ervaring en gezond verstand. Maar, deze groep ervaart een zodanige afstand tot de politiek dat ze niet op het idee komen om voor hun belangen te lobbyen. Ze gaan er per definitie vanuit dat er toch niet naar ze geluisterd wordt. Ze missen daarnaast ook een aantal elementaire vaardigheden om succesvol te lobbyen. Dat kan te maken hebben met de afstand die er onder burgers nu eenmaal is tot ambtelijk taalgebruik. Daarnaast missen mensen soms een effectief

netwerk, of hebben eerder negatieve ervaringen opgedaan met de gemeente.

Hoe bereik je die?

Hiervoor zetten we aparte projecten op. Zo zijn wij een project gestart onder de titel: *Are you talking to me?! We* doen dat project samen met Tofik Dibi, voormalig Tweede Kamerlid voor Groen-Links, tegenwoordig adviseur van de stadsdeelraadvoorzitter van Amsterdam-West. Daarnaast wordt het project gesteund door de Stichting Democratie en Media. We proberen daarbij mensen zover te krijgen dat ze gaan lobbyen tegen moslimdiscriminatie...

Moslimdiscriminatie?

Ja, één van de verhalen die we veel te weinig horen in het publieke debat is het veel omvattende verhaal van mensen die moslimdiscriminatie ervaren. Dat is een extra groot probleem, omdat er ook steeds minder meldingen gemaakt worden van discriminatie. De gemeente bepaalt nu dus de prioriteiten voor het antidiscriminatiebeleid op basis van een beperkt aantal meldingen en een beperkt aantal ervaringen. Neem bijvoorbeeld discriminatie aan de deur bij uitgaansgelegenheden. Dat wordt steeds minder gemeld.

Nu zie je toch heel vaak een zekere passiviteit onder groepen in de samenleving, groepen die hun belangen niet of onvoldoende vertegenwoordigd zien in de politiek. Maar ze nemen geen initiatief en komen niet voor zichzelf op. Daarin proberen wij verandering te brengen.

Dat kan zijn omdat het minder voorkomt, maar helaas kan het ook zijn dat mensen niet willen of durven melden of überhaupt niet meer naar bepaalde plekken toegaan, omdat zij al weten dat er gediscrimineerd wordt. Het aantal meldingen zegt in zo'n geval dus weinig over de omvang van het probleem. Maar iemands ervaring zou beleidsmakers inzicht kunnen geven in wat er daadwerkelijk speelt. Om ervoor te zorgen dat beleidsmakers een goede beslissing kunnen nemen willen wij mensen dus enthousiasmeren en handvatten bieden om hun belang te behartigen bij de gemeente.

Ook lokaal?

Op nationaal niveau wordt er al wel gelobbyd tegen moslimdiscriminatie. Maar lokaal gebeurt er weinig tot niets. Dit terwijl de gemeente wel bepaalt hoe het antidiscriminatiebeleid eruit ziet en wat de prioriteiten zijn op het gebied van handhaving.

Samen met Tofik geven we trainingen aan potentiële lobbyisten. En hij is natuurlijk een mooi rolmodel voor met name jongeren die willen opkomen voor hun belangen. Daarnaast zijn we bezig met het opzetten van een website met tips voor het starten van een goede lobby richting de politiek.

Draagt dit project bij aan emancipatie van burgers?

Zeker! Nu zie je toch heel vaak een zekere passiviteit onder groepen in de samenleving, groepen die hun belangen niet of onvoldoende vertegenwoordigd zien in de politiek. Maar ze nemen geen initiatief en komen niet voor zichzelf op. Daarin proberen wij verandering te brengen. Natuurlijk moet je een keer in de vier jaar gaan stemmen. En als je dat al deed, dan moet je dat vooral blijven doen.

Maar er is meer! Je kunt ook veel gericht opko-

vwo-leerlingen vaak een grotere belangstelling aan de dag leggen voor debatvaardigheden, terwijl mbo-studenten doorgaans liever aan de slag gaan met de praktische voorbereiding.

men voor je eigen belangen bij de politiek. Door al dan niet naar medestanders te zoeken en actief te lobbyen bij instanties die beslissen over de inrichting van jouw wijk, de ruimte die je krijgt voor jouw initiatief. Of het nu gaat om culturele activiteiten, groenvoorziening, verduurzaming of problemen met de wijze waarop bevolkingsgroepen met elkaar omgaan. Voor al die dingen kun je terecht bij de overheid: nationaal, maar zeker ook lokaal, bij jou in de buurt.

Zou dat via vakken als Maatschappijleer of Burgerschap naar jouw mening ook onderdeel moeten worden van het onderwijscurriculum?

Natuurlijk! Sterker nog: samen met jouw SGP-collega Niek Bakker heb ik nagedacht over een lesmethode voor het voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs. Vooral ook omdat wij op onze inloopspreekuren vrijwel nooit jongeren tegenkomen...

Zijn jongeren minder maatschappijbetrokken?

Die indruk heb ik niet. Jongeren hebben heel vaak een eigen mening en zijn mondig. Wat ze nodig hebben is het vertrouwen dat ze bij de politiek iets kunnen bereiken. Je hebt vaak een positieve ervaring nodig om voldoende zelfvertrouwen te hebben om ergens actief mee aan de slag te gaan. Iemand in jouw buurt moet die ervaring hebben gehad. En als je zo iemand in je

omgeving niet hebt, dan moet je die ervaring zelf ergens mee hebben opgedaan.

Met het oog daarop geven we trainingen aan jongeren. Zo hebben we een keer een bijeenkomst gehad met een jongerenplatform in Leiden, *King for a day*. Bij die training leerden we hen in gesprek te gaan met politici. En toen bleek dat jongeren wel degelijk maatschappijbetrokken zijn en soms ook echt hele goede ideeën hebben. Alleen komen die nooit terecht bij de politiek.

Zijn ze ook te triggeren via het onderwijs?

Zeker! Samen met Niek hebben wij uiteindelijk een lesmethode gemaakt onder de titel *Machtmakers*. Die methode is opgezet vanuit de positieve vraag: Hoe zou je je vrije tijd nog leuker kunnen maken? Het is de bedoeling dat elk van de leerlingen of studenten daarop antwoord geeft. Uit de lijst die dan ontstaat worden drie items gekozen waarbij overheidsbeleid een rol zou kunnen spelen. De opdracht is dan om in groepen een lobby te gaan opzetten. Waarbij vwo-leerlingen vaak een grotere belangstelling aan de dag leggen voor debatvaardigheden, terwijl mbo-studenten doorgaans liever aan de slag gaan met de praktische voorbereiding. Maar daarbij is het wel de bedoeling dat op alle niveaus ook aandacht besteed wordt aan het brede scala aan vaardigheden dat nodig is om succesvol te lobbyen. En in groepsverband zie je dan ook altijd wel een bepaalde rolverdeling ontstaan.

Wordt de lesmethode in het onderwijs al toegepast?

We hebben er een pilot met *Machtmakers* gedaan. Maar er moet nog eens goed naar de didactiek van de methode gekeken worden. En scholen zijn ook nog niet benaderd met de vraag of ze interesse hebben voor een lesmethode 'leer te lobbyen'...

Waar halen jullie geld vandaan om al dit soort projecten te financieren?

We vragen bedrijven en andere organisaties onze projecten te sponsoren. Om te beginnen sponsort Wallaart & Kusse Stichting Lobby Lokaal. Want de projecten die we onder die vlag opzetten zijn commercieel niet rendabel. Het zijn maatschappelijke initiatieven die bedoeld zijn om 'de wereld een beetje beter te maken'. Naast Wallaart & Kusse zijn er genoeg andere bedrijven, organisaties en mensen die in een dergelijk goed doel willen investeren. Zo wordt het project *Are you talking to me?!* door Stichting Democratie en Media gefinancierd. Voor de lesmethode waar we het zojuist over hadden, willen we een aanvraag doen bij een fonds dat uitgaat van het Ministerie van Onderwijs. Verder kunnen organisaties die hun achterban met vrijwilligers wil ondersteunen ons inhuren voor lobbytraining en advies. Met de middelen die dat oplevert bekostigen wij onze gratis diensten.

En stel nu: Ik ben tegen het plan van mijn gemeente om windmolens op het stuk braak-

liggend land vlak naast mijn woonwijk te plaatsen. Maar ik heb geen idee hoe ik kan voorkomen dat die molens er ook daadwerkelijk gaan komen. Willen jullie me daarbij helpen?

Mara moet er hartelijk om lachen. En vervolgt: "We hebben ooit een keer een aantal mensen uit een wijk gehad die geen windmolens naast hun huis wilden. In verband met geluidsoverlast, vervuiling van de horizon, etc. Maar daarbij hadden ze het voorstel om in plaats van windmolens in hun achtertuin, zonnepanelen op hun dak te leggen. Bij die lobby hebben we hen toen geholpen.

Okay!

Maar alleen maar tegen windmolens zijn is voor ons niet voldoende! Dat past niet in onze missie. Wij willen mensen helpen om op een positieve manier bij hun gemeente te lobbyen voor groen, cultuur, jeugd, gezondheid en sociale cohesie. Een actie tegen windmolens helpt niet bij verduurzaming, en leidt bovendien tot een verscherping van maatschappelijke tegenstellingen. En, nogmaals, daar doen wij niet aan mee!

NOTEN

¹ Zie voor meer informatie <https://www.wkpa.nl/>.

² <https://www.wkpa.nl/lobby-lokaal/>.

³ De boekjes zijn verkrijgbaar via: <https://www.stichtinglobbylokaal.nl/lobbyinformatie/>.

Informatie

Lobby Lokaal organiseert elke vrijdag van de maand een spreekuur. Aanmelden kan door een mail te sturen naar lobby@stichtinglobbylokaal.nl.

De trainingen 'Are you talking to me?!' vinden plaats op 2 juli in Arnhem en op 4 juli in Amsterdam. Voor meer informatie, kijk op: www.stichtinglobbylokaal.nl

Het jaar 2019 was nauwelijks begonnen of een proteststorm schudde Nederland wakker uit z'n winterslaap. Een Nederlandse vertaling van een Amerikaanse verklaring over huwelijk, seksualiteit en gender, bedoeld voor bezinning in de kerken, deed publiek veel stof opwaaien. De redactie heeft vijf vragen voorgelegd aan twee theologen die onafhankelijk van elkaar daarop hebben gereageerd: dr. P. de Vries, emeritus-predikant in de Hersteld Hervormde Kerk¹ en dr. H. van den Belt, oud-bestuurslid van de Guido de Brès-Stichting. Dit artikel bevat dus een aantal persoonlijke reflecties, en is als zodanig niet een weergave van de visie van de redactie of van onze partij.

Door Jan Schippers, redactielid

Theologische reflectie in tweevoud op 'Nashvillestorm'

Hoe is de commotie rondom de publicatie van de Nashvilleverklaring op u overgekomen?

De Vries: Dat dit thema in de samenleving gevoelig ligt, was mij bekend. Maar dat men zo overspannen zou reageren had ik niet gedacht.

De onverdraagzaamheid en het gebrek aan klassieke tolerantie is groter dan ik voor mogelijk heb gehouden. Blijkbaar was het nieuw voor de samenleving dat vele voorgangers nog altijd het klassiek christelijke standpunt aanhangen ten aanzien van huwelijk en seksualiteit. Duidt dit

erop dat vele christenen het moeilijk vinden buitenshuis en buiten kerkelijke kring over dit thema te spreken?

Ik wist niet dat men in Nederland als men in dienst van de overheid of bij een door de overheid gesubsidieerde instelling werkt, deze verklaring niet mag ondertekenen. Onze vrijheid is al meer ingeperkt dan ik dacht. Dat stemt tot nadenken, ook voor christenen uit de gereformeerde christenen. De Nashvilleverklaring zegt mijns inziens namelijk niets meer dan de gereformeerde belijdenis. Zelf zou ik nog wel iets meer willen zeggen over de blijvende strijd die elke christen moet voeren. Echter, persoonlijk kan ik van harte instemmen met wat er staat.

Verdrietig vind ik dat binnen een deel van de gereformeerde gezindte de panelen aan het verschuiven zijn. Meer dan eens hoorde ik van mijn catechisanten dat de visie op huwelijk en seksualiteit die ik verwoordde nog maar door een minderheid van hun leeftijdsgenoten uit de gereformeerde gezindte wordt gedeeld. We mogen hierover niet zwijgen. Ik weet dat getuigen en belijden in ootmoed moet geschieden, maar dat appel kan alleen klinken als er beleden en getuigd wordt. Met Daniël zal men dan ook het gebed van verootmoediging bidden. Dat moet bij alle commotie niet worden vergeten.

Van den Belt: Voor mij was het vooral heftig om te merken wat de verklaring en de commotie erom heen deed met homo's en lesbiennes die christen zijn en verlangen om overeenkomstig het Woord van God te leven. De commotie die mede door de onzorgvuldige communicatie werd opgeroepen heeft hen pijn gedaan. Ik ben wel geschrokken van de heftigheid van de maatschappelijke discussie en van de onderliggende weerstanden tegen een bijbels genormeerde visie op het huwelijk en op onze seksualiteit.

Anderzijds is iedereen wel weer goed wakker.

De Vries: 'Meer dan eens hoorde ik van mijn catechisanten dat de visie op huwelijk en seksualiteit die ik verwoordde nog maar door een minderheid van hun leeftijdsgenoten uit de gereformeerde gezindte wordt gedeeld.'

De hele wereld weet dat er christenen zijn die staan voor het huwelijk tussen één man en één vrouw als Bijbelse norm en de gereformeerde gezindte weet dat de marges in de huidige samenleving voor die bijbelse opvatting uiterst smal zijn.

Sommige christelijke bestuurders hebben (enige) afstand genomen van de verklaring. Anderen hebben hun instemming ermee betuigd. Dat kan verwarring oproepen. Wat heeft dit volgens u te zeggen? En hoe gaan we daarmee om?

De Vries: De Nashvilleverklaring is op een aantal punten niet goed begrepen. Zo is beweerd dat de verklaring stelt dat men van homoseksuele gevoelens genezen kan. Ten onrechte, want de verklaring stelt noch ontkent dat homoseksuele gevoelens kunnen verdwijnen, maar laat dit open. De Nashvilleverklaring stelt wel nadrukkelijk dat de diepste identiteit van iedere christen, ook een christen die homoseksuele gevoelens heeft in Christus ligt. Dat betekent dat hij strijdt tegen alles wat niet overeenkomt met het dragen van het beeld van God. De strijd tegen de oude natuur in navolging van Christus behoort bij de diepste identiteit van elke christen.

Bevreemding en vervreemding riep bij mij op

Van den Belt: 'Mijn kritiek op de verklaring spitst zich vooral toe op het overzetten van deze verklaring van de Amerikaanse naar de Nederlandse context.'

dat sommige christenbestuurders afstand namen van de Nashvilleverklaring zónder dat zij expliciet opkwamen voor het Bijbelse getuigenis over huwelijk en seksualiteit. Als men dat laatste wel doet, heb ik met het eerste minder of nauwelijks moeite. Wie de Bijbel als Woord van God erkent, weet dat van elke christen als het thema van huwelijk en seksualiteit ter sprake komt, verwacht wordt dat hij bereid is – ook publiek – hiervan verantwoording af te leggen. Dat moet wijs en verstandig gebeuren, maar het moet wel gebeuren.

De zichtbare verdeeldheid onder christenen op dit punt is heel verdrietig. In de storm die rond de Nashvilleverklaring opstak, bleek overigens niet alleen verdeeldheid, maar ook een andere kant: verbondenheid. De werkgroep kreeg van allerlei kanten reacties van instemming. Ook werd opgemerkt dat dit geluid eigenlijk al veel eerder had moeten klinken.

Van den Belt: Soms is enige verwarring onvermijdelijk, zeker als het om complexe vragen gaat. Bovendien zijn er in de communicatie rond het document echt grote fouten gemaakt. De maatschappelijke verhoudingen veranderen niet door een zorgvuldige communicatie, maar juist bij zulke gevoelige en tere onderwerpen is het wel van belang om de regie in handen te houden. Het was beter geweest als organisaties uit eigen kring zoals 'Hart voor homo's' van te voren om advies gevraagd was of als het onge-

vraagde advies van mijn collega's Huijgen en Kater in het *Reformatorisch Dagblad* was opgevolgd. Maar op een gegeven moment kreeg de verklaring een geheel eigen dynamiek.

Persoonlijk vind ik het jammer dat de verklaring de zorgvuldige en kwetsbare positie van homo's uit eigen kring die tastend zoeken naar een Bijbelse weg ter discussie stelt. Dat zit hem vooral in de afwijzing van de zelfidentificatie als 'christen-homo' en van het zoeken naar vormen van vriendschap en intimiteit die niet seksueel geladen zijn. Ik vind het verkeerd als mensen die zelf geen homo zijn daarin denken te kunnen bepalen waar de grenzen precies liggen.

Mijn kritiek op de verklaring spitst zich vooral toe op het overzetten van deze verklaring van de Amerikaanse naar de Nederlandse context. In Amerika fungeert de verklaring ook als een statement voor *evangelicals* om uit te leggen, waarom zij – ondanks hun morele bezwaren tegen de levensstijl van president Donald Trump – zijn regering door dik en dun steunen. Russell Moore, de voorzitter van de commissie van de Zuidelijke Baptisten die de verklaring heeft opgesteld, was aanvankelijk een van de grootste critici van Trump, maar is later bijgedraaid. Er zijn grote zorgen onder christenen in de Verenigde Staten over de snelle ontwikkelingen rond de aanvaarding van het homohuwelijk vanaf 2004. Het Amerikaanse hooggerechtshof oordeelde op 26 juni 2015 dat de afzonderlijke staten het homohuwelijk niet mogen verbieden. De Nashvilleverklaring kwam precies twee weken na het verbod van Trump op transgenders in het leger.

De schoen met de Nederlandse context wringt vooral daar waar over een pastoraal gevoelig en een complex thema een ideologische strijd wordt gevoerd. Het kan een valstrik zijn om je als christenen daarin mee te laten nemen. De Heere Jezus heeft ons geroepen om Hem te volgen en

om in overeenstemming met al Zijn geboden te leven, niet om maatschappelijke en politiek geladen statements af te geven. De christenen in de Vroege Kerk werden vervolgd, vanwege hun heilige levenswandel en hun weigering om mee te doen aan de afgodendienst, niet omdat zij verklaringen aflegden.

De omgang met LHBTI's in onze samenleving blijkt een zeer gevoelig thema te zijn. Heeft u een idee hoe dat komt? Wat betekent die gevoeligheid voor de opstelling van christenen jegens LHBTI's zowel in de kerk als in het publieke domein?

De Vries: Duidelijkheid in getuigenis moet altijd verbonden zijn met bewogenheid en meeleven. De duidelijke boodschap van Gods Woord die altijd confronterend is, moet wel in liefde en bewogenheid worden gebracht. Als anderen de boodschap kwetsend vinden, moeten we aangeven dat uiteindelijk voor iedereen de Bijbelse

De Vries: 'Als anderen de boodschap kwetsend vinden, moeten we aangeven dat uiteindelijk voor iedereen de Bijbelse boodschap niet kwetsend, maar wel confronterend is.'

boodschap niet kwetsend, maar wel confronterend is. God vraagt van ons allen dat wij ons met Hem laten verzoenen en ons tot Hem bekeren. Dat is voor ieder mens een allesomvattende verandering. Elke christen zal ook belijden dat hij niet meer is die hij eenmaal was, maar ook dat hij nog niet is wie hij zou moeten zijn. Daarom ziet hij uit naar de wederkomst van Christus. Dan zijn we pas helemaal zoals God ons wil hebben. In de samenleving werken wij samen met mensen die zowel qua opvattingen als levensstijl ver van wat God vraagt, zijn verwijderd. Het is niet

dr. P. de Vries. Foto: Reformatorisch Dagblad

Van den Belt: 'De verklaring bevestigt het idee dat seksuele voorkeur de keuze van een individu voor een bepaalde identiteit is, in plaats van uit te werken wat de identiteit van het in-Christus-zijn voor iedere christen betekent.'

strijdig met ons christen-zijn om dat te doen. Dat geldt ook voor hen die over huwelijk en (homo) seksualiteit heel anders denken dan de Schrift en ook heel anders handelen.

Vriendelijkheid is altijd geboden. Door onvriendelijkheid is nog nooit iemand voor Christus gewonnen. Het kan zijn dat een collega met iemand van hetzelfde geslacht een relatie aangaat, of dat iemand zijn vrouw en kinderen in de steek

laat en een nieuwe relatie aangaat. Zonder je boven iemand die zo handelt te verheffen, moet je wel eerlijk zijn. Als men van christenen al niet meer hoort dat dit niet overeenstemt met de wil van de levende God, van wie kan men het dan wel horen?

Bijzonder meeleven moet er zijn met christenen die worstelen met transgender of homoseksuele gevoelens en naar Gods gebod willen leven. Aan dat meeleven heeft nogal eens wat ontbroken. Ik weet uit pastorale ervaring dat mensen soms vreesden dat homoseksuele gevoelens als zodanig hen uit de hemel zouden houden. Echter, als zondige gevoelens ons uit de hemel houden, wordt er niemand zalig. Een christelijke gemeente moet hoe dan ook een veilige plek zijn voor leden met homoseksuele of transgender gevoelens en hen steunen om in kuisheid en reinheid tot Gods eer te leven. Zij kunnen zich juist bij alle ontwikkelingen nu van allerlei kanten in de steek gelaten voelen. Van de kant van de overheid en de samenleving, maar ook van de

dr. H. van den Belt. Foto: Reformatorisch Dagblad

kant van de kerk, omdat meer dan eens de indruk wordt gegeven dat men in tegenstelling tot wat de Schrift zegt, zijn zaligheid helemaal niet op het spel zet, als men ruimte ziet voor seksualiteit en intimiteit buiten het huwelijk tussen één man en één vrouw. Verdrietig is ook als in de oproep tot een heilige levenswandel niet doorklinkt hoe groot de strijd op dit punt kan zijn. Daarin kan meeleven van medechristenen veel betekenen.

Van den Belt: Die gevoeligheid heeft alles te maken met de onderliggende definiëring van de identiteit. In de huidige context is seksualiteit als kenmerkende eigenschap van het autonome individu heel wezenlijk. De Amerikaanse theoloog Carl Trueman is juist om die reden ook kritisch op de Nashvilleverklaring. De verklaring bevestigt juist door zo expliciet te polemiseren het idee dat seksuele voorkeur de keuze van een individu voor een bepaalde identiteit is, in plaats van uit te werken wat de identiteit van het in-Christus-zijn voor iedere christen betekent. De verklaring bestrijdt symptomen zonder de oorzaken bloot te leggen.

Overigens is het een – vanwege de heftigheid van de reacties begrijpelijke – vergissing dat het hier om iets heel nieuws gaat. Al in 1993 zei minister Ien Dales dat de overheid alle recht heeft om een bijbeluitleg die een groep mensen schaadt, te verbieden. Dat was in antwoord op een vraag van ds. C. Blenk tijdens het jubileum van de Bond van Nederlandse predikanten over haar stellingname tegen het weren van homo-seksuele leraren op christelijke scholen.

In de seculiere moraal is sprake van een golfbeweging. Aan de ene kant is er best een streng moreel bewustzijn waarin waarden als liefde en barmhartigheid heel hoog staan. De sociale veiligheid en de bijbehorende gelijkwaardigheid in seksuele relaties wordt veel sterker benadrukt

dan in de jaren zeventig, toen pedofiele relaties oogluikend werden toegestaan. Dat is nu ondenkbaar.

Aan de andere kant valt alle nadruk op de vrijheid van het individu en is seksualiteit vooral iets om van te genieten waarvoor niet per se een vaste relatie nodig is. Alles mag, mits het plaatsvindt tussen twee volwassen mensen die dat willen en er geen sprake is van (machts)misbruik.

Als reactie op de zgn. Nashvilleverklaring is op veel gemeentehuizen (alsook door kerken) de regenboogvlag gehesen – als gebaar van solidariteit. Hoe waardeert u deze reactie? Op de inclusiviteit die de overheid beoogt, kan eigenlijk niemand tegen zijn, toch?

De Vries: Dat is wel heel verdrietig en laat zien hoe geseculariseerd onze samenleving is. Zelf vond ik het ook heel intimiderend dat de instelling waaraan ik verbonden ben, dit deed. Hoe ga je er mee om? Onmiddellijk denk je aan het beeld van Nebukadnezar. Daniëls vrienden bogen niet voor dit beeld, terwijl voor hen de gevolgen vele malen ernstiger waren dan voor Nederlanders die zich distantiëren van de regenboogvlag als symbool van een ideologie die haaks staat op het Bijbelse getuigenis. Je zult duidelijk mogen en moeten maken dat je mensen als mens aanvaardt, die zich herkennen in de regenboogideologie, maar ook dat je niet instemt met hun opvattingen en al helemaal niet met deze wijze van handelen. Alleen al de indruk dat je publiek instemt met de regenboogideologie is een onmogelijke optie voor een orthodoxe christen. Orthodox wil toch ook juist zeggen dat je de lof aan de levende God wil geven? Met het hijsen van de regenboogvlag wekt de overheid of een instelling de indruk dat zij degenen die Bijbels denken over huwelijk en seksualiteit als

De Vries: "In heel de samenleving en al haar segmenten voltrekt zich op het punt van huwelijk en seksualiteit een botsing tussen het belijdende christendom en de tijdgeest."

tweederangsburgers zien of er voor hen niet wil zijn. Dat kan voor niet-christen nog een reden zijn om er niet aan mee te doen.

Laten wij veel voor elkaar bidden om getrouw te zijn en Christus te belijden. Van de Vroege Kerk en van christenen elders in de wereld kunnen we leren dat wanneer er een kostprijs aan verbonden is, pas blijkt of men echt kan belijden. Hierbij denk ik aan een uitspraak van Groen van Prinsterer: '(...) Het belijden is het uitkomen voor de waarheid waar de verdediging bezwaarlijk is, waar het belijden met lijden vergezeld is. Gelijk de aanval het kritieke punt aanwijst, zoo volgt, uit den aard der verloochening, de aard der belijdenis, welke in ieder tijdsgewricht de geloovigen voegt.'

Van den Belt: Op mijn eerste werkdag aan de Vrije Universiteit – waar ik sinds 1 januari werk – wapperde de regenboogvlag mij ook tegemoet. Dat vond ik best heftig, omdat een paar collega's die ik goed ken zwaar onder vuur stonden. Al in een heel vroeg stadium (januari 2017) mailde een van de initiatiefnemers mij met de vraag of ik mij achter het document wilde scharen. Het was de bedoeling om daarmee (jonge) christenen te helpen en richting te geven. Daarvoor is in deze tijd een duidelijk geluid nodig, zo luidde de motivatie. Ik was het niet met de formuleringen eens – uiteraard wel met de grondgedachte dat seksuele intimiteit exclusief thuis-

hoort in een huwelijks relatie tussen één man en één vrouw – en heb de boot afgehouden. Als ik – zoals anderen gedaan hebben – uit sympathie met de strekking van het document 'ja' gezegd had, dan had ik op mijn eerste werkdag meteen in gesprek kunnen gaan met het College van Bestuur van de VU.

Laten we nu echter niet als een stier op een rode lap op de regenboogvlag gaan reageren, maar het liever zien als een kans om uit te leggen waar de regenboog voor ons voor staat, namelijk voor de trouw van God aan Zijn schepping. De aarde is des Heeren en haar volheid en dat geldt ook voor de regenboogvlag.

Veel gemeenten hebben of zijn nu bezig LHB-TI-beleid te formuleren. Helaas druist dat vaak in tegen de Bijbelse benadering van de omgang met seksualiteit, huwelijk en gezin. De Nashvilleverklaring lijkt hierbij als een katalysator te hebben gewerkt. Wat is in dit licht uw advies aan christelijke volksvertegenwoordigers en bestuurders en breder: aan christenen in het publieke domein?

De Vries: In heel de samenleving en al haar segmenten voltrekt zich op het punt van huwelijk en seksualiteit een botsing tussen het belijdende christendom en de tijdgeest. De Nashvilleverklaring is een appel om het Schriftgetuigenis aangaande huwelijk en seksualiteit ernstig te nemen. In woorden die niet-christenen begrijpen moet geprobeerd worden duidelijk te maken waarom deze overtuiging niet kan worden verzwegen. Politici moeten er in de Nederlandse context alles aan doen dat de vrijheid van godsdienst en van meningsuiting op dit punt ten volle wordt gehandhaafd.

In 2001 werd het zogenaamde homohuwelijk ingevoerd. Daarmee is de overheid een normloze weg ingeslagen. Want waarom is een relatie

tussen meer dan twee mensen dan ook geen huwelijk? Het klassieke huwelijk moet de hoeksteen van de samenleving zijn. Anders gaat een samenleving tot ontbinding over. Christenpolitici moeten hierover een Bijbels geluid laten klinken. Tegelijk kan men afstand nemen van geweld of haattaal richting hen die zich niet houden aan de Bijbelse normen van huwelijk en seksualiteit.

Als christen participeer je in een samenleving die niet rekent met Gods geboden. Dat geeft allerlei vragen. Nooit kan echter van een christen worden gevraagd dat hij in het publieke domein zijn innerlijke overtuiging zowel met betrekking tot Gods gebod als het Evangelie moet verzwijgen. Laten we niet vergeten dat wij eenmaal gedaagd worden voor de rechterstoel van de Overste van de koningen der aarde. Een christen heeft de Overste van de koningen der aarde als zijn Zaligmaker lief, omdat de Zaligmaker hem eerst heeft liefgehad. Daarom heeft een christen ook Zijn geboden lief. Wie kan van die liefde zwijgen?

Van den Belt: Laten we vooral blijven bij de kern van Gods wet en bij het heilig Evangelie. De samenleving is niet maakbaar en we moeten ons voegen in de situatie waarin we geroepen zijn om Christus na te volgen. Dat betekent dat we ons geweten moeten laten vormen door het Woord van God en moeten blijven getuigen van Gods heilzame geboden en instellingen. We moeten ons wel realiseren dat de kerk – en daarbij maakt de wereld geen onderscheid tussen bijvoorbeeld protestanten en rooms-katholieken – op dit terrein een heel slecht naam heeft. Misschien is het vooral de kunst om positief aan

te sluiten bij de hoge morele standaard waar de verontwaardiging uit voortkomt. Het zoeken naar de verbinding is soms erg lastig, zeker als de cultuur ver af komt te staan van de geboden van God, maar zelfs in de oprechte morele verontwaardiging over de christelijke opvatting dat seksuele intimiteit thuishoort in een huwelijk tussen een man en een vrouw schuilt een godsbewijs, of liever een verwijzing naar God de Schepper. Die morele verontwaardiging is weliswaar ingegeven door een cultureel bepaalde opvatting over liefde, maar dat liefde iets moois en goeds is, weten onze verontwaardigde seculiere landgenoten dankzij Gods algemene openbaring. Als zij eerlijk zijn, zullen zij ook toegeven dat de vrije seksuele moraal – zeg maar die van Second Love – schadelijk is, al is het misschien wel het prijskaartje van de opvatting dat seksuele intimiteit altijd geoorloofd is als twee volwassen mensen daarmee instemmen.

Toen ik in de jaren tachtig op een protestants-christelijke middelbare school zat werd daar de verfilming getoond van het boek 'Twee vrouwen' van Harry Mulisch met nogal expliciete soft-pornografische beelden. Zoiets zou nu zelfs op een openbare school niet snel meer gebeuren, al is het alleen al om rekening te houden met moslims. Het is dus onjuist om te stellen dat de publieke moraal alleen maar hollend achteruit snelt en het zou jammer zijn als de commotie rond de Nashvilleverklaring bij de gereformeerde gezindte het gevoel van een absolute antithese bevestigt en versterkt. De maatschappelijke ontwikkelingen zijn daarvoor te ingewikkeld en het is een valkuil om alleen maar te benadrukken wat ons van anderen scheidt.

NOOT

¹ Dr. P. de Vries is een van de initiatiefnemers van de Nederlandse vertaling van de Nashvilleverklaring. De door hem ingezonden reactie is door de redactie aanzienlijk ingekort.

Op donderdag 16 mei 2019 debatteerde de Tweede Kamer over de LHBTI-monitor en de zogenoemde Nashvilleverklaring.¹ In deze bijdrage volgt een bloemlezing van en reflectie op de woordenwisseling tussen Van der Staaij en andere Kamerleden die middag in de plenaire zaal. Het ging er gepassioneerd aan toe. De spreekwoordelijke Hollandse nuchterheid was ver te zoeken. 'On-Nederlands' was ook de intolerantie die sommige woordvoerders etaleerden.

Door Jan Schippers, directeur WI-SGP

Aanpassen of opkrassen

Terugblik op recent LHBTI-debat in de Kamer

We vallen er halverwege in. Namens de SGP-fractie heeft Kees van der Staaij zijn inbreng geleverd. Hij legt uit dat de ontstane ophef over de Nashvilleverklaring hem aan het denken heeft gezet. Hij heeft gesprekken gevoerd met mensen die gekwetst waren door de publicatie van de verklaring. Daarover betuigt de SGP'er zijn spijt, ook al had hij de verklaring zelf niet ondertekend. Geweld tegen homo's keurt Van der Staaij ten stelligste af. Ook verbaal geweld of onheuse bejegening van mensen met

een LHBTI-achtergrond. Hun veiligheid mag niet in het geding zijn, vindt de SGP. Maar tegelijk verdedigt de fractievoorzitter de bekende principiële opvatting over het huwelijk als een levensverbond van een man en een vrouw. En de Bijbelse visie op de mens die door God als man en vrouw geschapen is.

AAN DE TAND GEVOELD

Er staan vervolgens zeven collega-Kamerleden in de rij om hem duchtig aan de tand te voelen.

Eerst probeert Jasper van Dijk (SP) uit te vinden hoe het precies zat met die handtekening van zijn SGP-collega onder de verklaring. Die bleek niet geautoriseerd te zijn en is door de initiatiefnemers dan ook fluks van de website gehaald, net als de namen van alle andere genoemde personen. Daarna komt mevrouw Van den Hul (PvdA) aan het woord. Zij geeft aan dat de ophef over de Nashvilleverklaring komt doordat die "mensen tot in het diepste van hun ziel heeft geraakt, omdat het hun bestaan ontkent." Van der Staaij antwoordt dat de strekking van de verklaring en de toelichting daarbij anders luiden, namelijk dat het juist goed is wanneer ook deze mensen een volwaardige plek hebben in de christelijke gemeente.

MOEDIG

De heer Krol (50plus) waardeert het dat zijn SGP-collega niet wegloopt bij zijn eerdere stellingname: "... Ik vind het heel moedig dat u hier

staat. Maar er zijn heel veel mensen die zich immens gekwetst voelen door wat er gebeurd is. Sommige zitten hier op de publieke tribune, en nog veel meer zitten er thuis te kijken. Zou de heer Van der Staaij rechtstreeks tegen die mensen willen zeggen hoe hij daar nu op terugkijkt?" Van der Staaij: "[...] Het spijt mij zeer als mensen zich hierdoor gekwetst weten. ... Tegelijkertijd heb ik gezegd dat ik niet vind dat het zo ver moet gaan dat je bijvoorbeeld zegt: ik vind dat je niet tegen een homohuwelijk mag zijn, want anders ben ik verschrikkelijk gekwetst. Het is ook de kwestie dat iets bij een identiteit van een ander kan horen, en dat je zegt: het zijn wel mijn eerlijke en oprechte opvattingen, waar ik óók voor sta. We moeten niet op die manier de gekwetstheid — die we serieus moeten nemen, en die we moeten voorkomen — gebruiken om mensen de mond te snoeren die hier opvattingen over vertolken die er mijns inziens ook mogen zijn."

Maar juist vanuit het christelijk gedachtegoed ben ik vertrouwd met een benadering waarin seksualiteit niet je diepste identiteit is, waarin je diepste identiteit je verhouding met God is.

MAG JE ZIJN WIE JE BENT?

Dan volgt mevrouw Bergkamp (D66). Zij signaleert: "...het grote probleem is dat er bijvoorbeeld in de Verenigde Staten, waar de verklaring vandaan komt, wordt gezegd: je mag het niet zijn en je mag het niet doen. Inmiddels is het in Nederland zo: je mag het zijn. Wat een winst. Maar is de heer Van der Staaij het met mij eens dat je ook als homoseksueel mag leven en dat je er ook als transgender voor uit mag komen dat je transgender bent? Van der Staaij: "Als het erom gaat of je ervoor uit mag komen en of je er ook mee naar buiten mag treden, ben ik het daarmee eens. Niemand hoeft hier te verstoppen wie hij is. Als het betekent dat je er ook voorstander van bent en dat je het volgens je ethische opvattingen geen bezwaar vindt als mensen ook een seksuele relatie aangaan, dan geloof ik inderdaad op grond van de Bijbel dat dat niet de weg is die God wijst. Dat is ook de opvatting die wij altijd vertolkt hebben. En daar blijf ik bij."

Mevrouw Bergkamp, enigszins geagiteerd: "Dat is dus de crux. We kunnen het hier hebben over pastorale zorg en hoe erg we het vinden als mensen gekwetst zijn, en we kunnen verontschuldigen aanbieden voor het feit dat het zo veel commotie heeft opgeleverd. Maar dit is de essentie. De boodschap van de SGP, van de heer Van der Staaij, is: je mag niet leven en doen conform wie je bent, je mag geen uiting geven aan je

seksualiteit, je identiteit. Juist dat is zo kwetsend en zo beschadigend voor jongeren. Want je zegt in feite: je mag niet zijn wie je bent. De boodschap is: je mag niet conform je seksualiteit leven." [...] Van der Staaij reageert ingetogen, maar thetisch: "Ik vind dat persoonlijk niet kwetsend en beschadigend. Ik kan wel begrijpen dat het een moeilijke boodschap is, zeker in onze tijd en gezien de manier waarop er over seksualiteit gedacht wordt. Maar juist vanuit het christelijk gedachtegoed ben ik vertrouwd met een benadering waarin seksualiteit niet je diepste identiteit is, waarin je diepste identiteit je verhouding met God is. Daarin wordt ook gevraagd van mensen die heteroseksueel getrouwd zijn of die heteroseksueel alleenstaand zijn, dat zij ook niet zomaar invulling geven aan hun seksuele behoeften. [...]"

OPVATTING OPGEVEN?

Mevrouw Bergkamp doet er nog een schepje bovenop: "[...] Je mag geloven of je mag niet geloven, maar waarom laat u de lhbtj-jongeren of -mensen niet gewoon met rust? U hoeft zelf niet met een homo te trouwen, zeg ik maar even. U hoeft zelf geen regenbooggezin te hebben. Maar laat die andere mensen met rust, net zo goed als andere mensen u met rust laten. U mag in uw bijbel lezen, u mag bidden voor het eten en noem het allemaal maar op, maar laat die mensen een keer met rust." Van der Staaij: "Wat ik doe, is desgevraagd ook mijn mening naar voren brengen in het publieke domein over opvattingen over seksualiteit. Die mening is niet, zoals die van D66 en vele andere partijen, dat ieder mag doen wat goed is in zijn eigen ogen. Dat is een bepaalde visie die inderdaad heel sterk de tijdgeest meeheeft; maar ik heb daartegenover een andere visie, zoals ik die naar voren heb gebracht. [...] Ik neem de boodschap "het is een kwetsbaar onderwerp en het zijn kwetsbare

mensen; zorg voor begrip, aanvaarding, steun” zonder meer op, maar niet de boodschap “lever maar heel je opvatting in, want anders worden mensen gekwetst en wat al niet erger”.

GELIJKE RECHTEN VOOR IEDEREEN

Mevrouw Özütok (GroenLinks) vindt dat de Nashvilleverklaring in strijd is met artikel 1 van onze Grondwet, waar duidelijk staat dat discriminatie wegens godsdienst, levensovertuiging, politieke gezindheid, ras, geslacht of op welke grond dan ook is niet toegestaan. Zij spreekt Van der Staaij aan op zijn kennis van het staatsrecht en het feit dat hij als Kamerlid meerdere keren trouw heeft beloofd aan de Grondwet. Dat kan zij niet met elkaar rijmen. Van der Staaij verwijst in reactie hierop naar jurisprudentie van de Hoge Raad en het Europees Hof dat artikel 1 van de Grondwet niet dwingend leidt tot invoering of acceptatie van het homohuwelijk.

Mevrouw Yesilgöz-Zegerius (VVD): “Ik hoor de heer Van der Staaij een aantal keren zeggen: dat is uw visie en ik heb mijn visie. Ik wil de heer Van der Staaij meegeven dat wij het in dit land hebben over gelijke rechten. Dat is geen visie. Het gaat hier over vrijheid van het individu, dat ie-

Mevrouw Yesilgöz-Zegerius (VVD): ‘Ik wil de heer Van der Staaij meegeven dat wij het in dit land hebben over gelijke rechten. Dat is geen visie’.

dereen het recht heeft om zijn of haar leven in te richten zoals hij of zij dat zelf wil. Dat is geen visie, dat zijn grondrechten.” Zij vroeg zich af waarom Van der Staaij zich inlaat met een verklaring waardoor heel veel mensen gekwetst, uitgesloten en gediscrimineerd zijn.

Van der Staaij wijst er in zijn reactie op dat volgens de verklaring mensen met een homoseksuele gerichtheid een volwaardige plaats in de christelijke gemeente mogen hebben. Om die reden vindt hij het geen anti-homoverklaring. “Het valt mij wel op dat toen ik in de Kamer binnenkwam, men bij de VVD-fractie nog totaal verdeeld was over de vraag of we zoiets als een homohuwelijk zouden moeten hebben. Tegenwoordig is het zo dat als je er niet bij staat te applaudisseren, je zo ongeveer het land wordt uitgezet.”

Vlnr Tweede Kamerleden Van den Hul (PvdA), Bergkamp (D66) en Özütok (GroenLinks)

GOD IS TOCH LIEFDE?

Mevrouw Van Kooten-Arissen (PvdD): “Ik word hier eerlijk gezegd heel erg droevig van. [...] Het wordt opgeschreven alsof God geen liefde is, maar alsof God mensen buitensluit. Wat vindt de heer Van der Staaij ervan dat er kinderen worden afgescheiden van hun ouders, omdat deze ouders zich geroepen voelen zich achter zo’n verklaring te scharen? En wat vindt de heer Van der Staaij ervan dat kinderen die inderdaad LHB-TI, transgender et cetera zijn, geen contact meer hebben met hun ouders?”

Van der Staaij: “Om bij dat laatste te beginnen, ik

Deze bloemlezing maakt duidelijk dat hier een botsing plaatsvindt van mensvisies en levensbeschouwingen. Dit debat gaat over strijd, over het streven naar de voltooiing van de emancipatie van de LHBTI-gemeenschap.

vind het verschrikkelijk als dit een splijtzwam is tussen ouders en kinderen of wat dan ook. Ik hoop dat juist altijd ook een goed gesprek mogelijk is. Mijn ervaring is juist, na de commotie, dat er op heel veel plekken indringend doorgesproken is, over die notie dat het erkennen of uitspreken van bijvoorbeeld het homoseksueel gericht zijn geen zonde is en dat er de ruimte is om dat ook nadrukkelijk naar buiten te brengen. [...] Het beeld dat God liefde is, daar ben ik het van harte mee eens, dus dat zou ik niet graag als in tegenstelling zien met dit betoog. Integendeel. Juist die God die liefde is, heeft ook wegen gewezen waar wij mensen gelukkig worden, en heeft leefregels meegegeven, ons ten goede.”

EVALUERENDE BESCHOUWING

Deze bloemlezing maakt duidelijk dat hier een botsing plaatsvindt van mensvisies en levensbeschouwingen. Dit debat gaat over strijd, over het streven naar de voltooiing van de emancipatie van de LHBTI-gemeenschap. Eerder in het debat kwam aan de orde dat de LHBTI-monitor laat zien dat Nederland in de internationale ranglijst niet meer tot de meest homovriendelijke landen behoort. We zijn naar plek 12 gezakt. Daarom vonden veel woordvoerders dat de regering meer werk moet gaan maken van LHBTI-emancipatie. Van acceptatie en misschien zelfs van po-

sitieve discriminatie. Nu is het niet zo dat de SGP-fractie betoogt dat de overheid niets moet doen. Alsof er geen probleem zou zijn met LHBTI's. Het hoge aantal suicides in de LHBTI-gemeenschap is zorgelijk. Dat mensen zich op straat niet veilig voelen, is zeker een punt van aandacht. Wie homo's gaat uitjouwen mag daarop stevig worden aangesproken – en aangepakt. Daar staan we voor.

Maar aan de toon en argumenten in het debat zien we dat de emancipatiestrijd gaandeweg ontaardt in een oeverloos gelijkheidsstreven, vooral wanneer verschillen tussen mannen en vrouwen, of het verschil tussen het huwelijk en een homohuwelijk niet meer benoemd mogen worden en de gelijkheid zover wordt doorgevoerd, dat ongelijke gevallen niet langer ongelijk behandeld mogen worden. Een duidelijk onderscheid is bijvoorbeeld dat uit de seksuele gemeenschap van man en vrouw wel kinderen kunnen voortkomen, terwijl dit bij een homopaar niet kan.

SUBJECTIVERING VAN IDENTITEIT

Een factor die hierin een geduchte rol speelt, betreft de subjectivering van identiteit. Wanneer je meer wilt weten over iemands identiteit, dan stel je al gauw de vraag: van wie ben jij er een? Wie zijn je vader en moeder? Waar ben je geboren? Op die manier probeer je een indruk te krijgen van iemands persoonlijkheid. Daarna komen ook vragen als: wat doe je, wat houdt je bezig? En je vraagt naar gemeenschappelijke kennissen en toekomstplannen. Iemands identiteit is gelaagd en omvat vele facetten. Maar de biografie, interesses, overtuigingen en relaties bieden objectieve aanknopingspunten om daarvan een beeld te vormen.

In het postmoderne identiteitsdiscours verschuift het accent naar de subjectieve aspecten.² Een individu moet het recht en de vrijheid heb-

ben om een eigen identiteit te kiezen. Het individu moet daarbij vrij zijn van belemmeringen die krachtens natuur en cultuur gegeven zijn, zoals lichaam, leeftijd, ras of geslacht. Het individu creëert zichzelf, zijn eigen identiteit. Dit komt bij gender in het bijzonder tot uiting. Iemands gender is geen vastomlijnde identiteit, maar moet volledig afhangen van de manier waarop een persoon zichzelf ziet en beleeft. De omgeving moet zich aanpassen aan de gevoelens van het individu. Als anderen daar vragen bij hebben of kritiek uiten, dan mogen ze zich daarbij niet beroepen op hun vrijheid van meningsuiting. Dan belemmeren zij anderen om hun diepste zelf te beleven. Dan beperken zij de ruimte van anderen om zelf te mogen bepalen wie ze zijn. Dit betekent dat woorden geven aan een traditionele opvatting een herdefinitie ondergaat: het is niet langer geven van commentaar op basis van een (godsdienstige) visie, maar het wordt nu opgevat als een uiting van agressie, waar de rechter een stokje voor moet steken. Men poneert daarbij het recht om niet door anderen gekwetst te worden.

WIE WORDEN GEKWETST OF ACHTERGESTELD?

Deze 'extra rechtsbescherming' dreigt de zaak uit balans te trekken. De praktijk van de laatste decennia laat namelijk zien dat (orthodoxe) christenen in onze samenleving geregeld wel beledigd en gekwetst worden of voor achterlijk verklaard. Dat hangt samen met het gegeven dat zij traditionele opvattingen aanhangen die men hinderlijk vindt voor de emancipatie van nieuwe kwetsbare groepen, zoals LHBTI's. Ouderwetse instituties als huwelijk en gezin zijn per definitie fout, omdat die de bestaande ongelijkheid bevestigen.

Maar als nu het persoonlijke geloof belangrijk is voor iemands identiteit, dreigt dan geen achter-

Is het zo dat met name het christelijk geloof irrationeel zou zijn en dat de modieuze genderideologie daarentegen blaakt van redelijkheid?

stelling van personen die het christelijke geloof aanhangen ten opzichte van de pleitbezorgers van de 'nieuwe religie' met hun niet minder dogmatische visie op seksualiteit en gendergelijkheid? Is het zo dat met name het christelijk geloof irrationeel zou zijn en dat de modieuze genderideologie daarentegen blaakt van redelijkheid? En waarom zouden christelijke kerken in het publieke domein moeten zwijgen over hun visie op mens en samenleving, terwijl de 'roze kerk' volop de ruimte krijgt om haar cultus in het openbaar te celebreren? Wat is er nog neutraal aan een overheid die zich kritiekloos in het kielzog van deze 'nieuwe religie' laat meevoeren, regenboogvlaggen op publieke gebouwen laat wapperen en gaybrapaden in de openbare ruimte aanlegt?

Wanneer godsdienstige minderheden categorisch in het nadeel zijn bij meningsverschillen en levensbeschouwelijke conflicten, ziet de toekomst er donker uit. Ook al dwepen woordvoerders van D66, GroenLinks, PvdA en anderen met tolerantie, diversiteit en inclusiviteit, door de eenzijdige toepassing – tolerantie die alleen zichzelf tolereert; diversiteit in leefwijze, maar niet qua levensvisie; inclusiviteit die christenen, joden en moslims uitsluit – zijn het drie doorzichtige schaamlappen geworden die de drang en dwang tot uniformiteit niet langer verhullen.

TABOE

De verwijten van sommige woordvoerders richting de SGP-fractievoorzitter laten zien dat het debat niet open en eerlijk gevoerd wordt. Het

De verwijten van sommige woordvoerders richting de SGP-fractievoorzitter laten zien dat het debat niet open en eerlijk gevoerd wordt.

gaat niet over visies, maar over gelijke rechten voor iedereen, bitste de VVD'ster Yeşilgöz-Zeegerius. En mevrouw Özütok (GL) kon zijn betoog niet rijmen met het gelijkheidsbeginsel uit artikel 1 van de Grondwet. Intussen mag de 'onomstreden waarde' van diversiteit niet ter discussie staan. Op tegenspraak rust een taboe. Maar heeft de bepleite diversiteitspolitiek dan soms helemaal geen ongewenste neveneffecten voor de samenleving? Denk bijvoorbeeld aan de significante daling van het kindertal als gevolg van de seksuele revolutie, waardoor de sociale zekerheidsregelingen op termijn onbetaalbaar worden. Het streven van de LHBTI-lobby zal deze tendens nu niet bepaald gaan keren.

Verder vormt het onbepaalde en fluïde concept van gender (er zijn intussen al meer dan 300 types)³ een constante bron van onzekerheid. Wat doet deze voortdurende zoektocht met een mens die verlangt naar erkenning, geborgenheid en veiligheid? Ieder mens heeft toch de behoefte om ergens bij te horen? Ligt hier niet een van de oorzaken van veel voorkomende eenzaamheidsgevoelens bij LHBTI-mensen?

Ook zou diversiteit in een politiek debat moeten betekenen dat uiteenlopende levensvisies en mensbeelden vrijuit bediscussieerd kunnen worden. Maar nee, het nihilistische uitgangspunt dicteert dat alles moet kunnen. Daaruit volgt dat geen mens het recht toekomt om te beoordelen of de maatschappelijke toegevoegde waarde van de ene levensvorm groter is dan de andere. Zo'n exercitie is overbodig omdat ob-

jectief niet valt te bepalen of het leven een hogere zin of waarde heeft. Paradoxaal genoeg blijkt het streven naar maximale individuele vrijheid, zelfbepaling en geluk gepaard te gaan met een dwingende collectieve moraal waaraan iedereen zich moet conformeren. Op straffe van uitsluiting. En dat noemt men inclusief. De Nietzscheaanse *Umwertung aller Werte* staat voor niets.

VRIJHEID IN HET GEDRANG

Dat door die dwingende collectieve moraal de klassieke vrijheden in het gedrang komen, behoeft geen uitgebreid betoog. Terwijl de verlichtingsfilosoof Immanuel Kant vooral de vrijheid van denken benadrukte, waren het ruim een eeuw vóór hem de protestanten die de vrijheid van geweten bepleitten. Het erkennen van deze fundamentele vrijheden noopt tot tolerantie tegenover andersdenkenden. Allerlei signalen wijzen erop dat de mainstream in onze samenleving steeds onverdraagzamer aan het worden is. Drie voorbeelden ter illustratie:

- Martin Sommer constateerde in *de Volkskrant* dat je niet meer tegen het homohuwelijk mag zijn en dat ook niet meer mag denken.⁴
- Amanda Kluvelde betoogde dat de gewetensvrijheid van christenen in het gedrang komt door het 'morele absolutisme van de seculiere kerk'.⁵
- Het publieke debat dreigt te smoren in genderpolitieke correctheid, aldus columnist Elma Drayer in *de Volkskrant*,⁶ naar aanleiding van het ontslag van een Googled medewerker die een memo had geschreven over het verstikkende denkklimaat bij dit bedrijf als het over diversiteitsbeleid gaat.

Als deze tendens zich voortzet, loopt het erop uit dat de fundamentele vrijheden die het protestantisme de Nederlandse samenleving sinds de 16e eeuw heeft gebracht, gebruikt worden

om de vrijheid van geweten en geloof te smoren. Tot er geen orthodoxe protestant meer is die iets van zich durft te laten horen. Want hoe kun je het emotionele appel van Vera Bergkamp anders uitleggen, als zij tegen Kees van der Staaij nogal bezwerend uitroept: 'Laat andere mensen toch met rust!' De consequentie hiervan is dat orthodoxe christenen zich muisstil moeten houden en monddood worden gemaakt. En eigenlijk is het nog beter als ze met de tijd meegaan en gaan denken zoals 'iedereen tegenwoordig' denkt.⁷ Je moet je aanpassen of anders opkrassen.

Het gebrek aan gezonde vrijheidszin kent zijn pendant in een afname van tolerantie. Ook dit debat toont dat seculier Nederland uitermate intolerant is ten aanzien van minderheidsopvattingen. Van een aantal volksvertegenwoordigers had ik meer respect – dat is overigens wat anders dan instemming – verwacht voor de bekende traditionele opvattingen van de SGP. Een kenmerk van echte tolerantie is dat het je niet onverschillig laat hoe de ander denkt over een onderwerp dat jou ter harte gaat. Bij een meningsverschil, hoe fundamenteel ook, ga je met open vizier het debat aan en probeer je de diepste motivatie van de ander te begrijpen.

TEGENSTELLING WET EN LIEFDE

Uit de interruptie van PvdD-Kamerlid Van Kooten-Arissen blijkt dat zij uitgaat van een tegenstelling tussen de wet en de liefde van God. De morele wet die God in tien woorden heeft samengevat, beoogt mens en samenleving te beschermen tegen onheil en onrecht. Als Jezus Christus deze tien woorden samenvat tot het bekende dubbelgebod van de liefde tot God en tot de naaste, maakt Hij zonneklaar dat Gods wet en Zijn liefde elkaar bevestigen.

Maar wanneer 'de liefde' wordt gepresenteerd als een alternatief voor de wet en daarmee als

De consequentie hiervan is dat orthodoxe christenen zich muisstil moeten houden en monddood worden gemaakt. En eigenlijk is het nog beter als ze met de tijd meegaan en gaan denken zoals 'iedereen tegenwoordig' denkt.

het enige wat onze relaties met andere mensen zou moeten beheersen, raken we in morele zin ontspoord. Liefde wordt dan vaak gereduceerd of verdraaid tot eigenliefde. Morele wetten hinderen ons om die eigenliefde ten volle uit te leven en daarom breken we daarmee. Maar een samenleving die deze wetten afschaft of negeert, wordt destructief en gevaarlijk voor de mens. Het Bijbelboek Richteren laat zien hoezeer het volk Israël te lijden heeft onder onrecht en misstanden, doordat "ieder deed wat goed was in eigen oog." Iedere politicus dient te beseffen dat morele wetten de basis leggen voor de vrijheid van mens en samenleving.

Nu kan de overheid de morele vorming van burgers niet zelf ter hand nemen. Dat moet zij in de visie van de SGP overlaten aan de verbanden in de samenleving, zoals het gezin, de school, de bredere familie en de kerk. Met deze begrensde overheidstaak is de vrijheid en de vrede van de samenleving het best gediend.

HUMOR

Ten slotte moet mij nog dit van het hart. Het debat was bij tijden niet alleen vinnig, maar ook gespeend van elke vorm van humor. Wellicht komt dit doordat bij veel woordvoerders het politieke en persoonlijke niet van elkaar zijn te

scheiden en enige zelfrelativering geen kans kreeg. Jammer dat daardoor humor, ironie en tolerantie ontbraken. Wat ontspanning, lucht en ruimte had de toon van het debat ongetwijfeld ten goede gekomen.

De enige kwinkslag kwam van Kees van der

Staaij. Volgens hem had de framing van de verklaring als anti-homopamflet niet bijgedragen aan een welwillende lezing ervan. Maar onmiddellijk daarna gaf hij toe dat hijzelf de tekst misschien wel vooral met een roze bril op had gelezen.

NOTEN

- ¹ Voor dit artikel is gebruik gemaakt van het ongecorrigeerde stenografisch verslag van het debat dat is te vinden op de website van de Tweede Kamer, tabblad Plenaire verslagen - https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/plenaire_verslagen/detail/2308be9d-8ad1-4fab-8c9c-c018b85409ae#ide3cb19a7
- ² Zie ook W. Aalders, *Man en vrouw in een revolutionaire tijd*. Hij merkte toen al op er in deze tijd (1974!) een algemene miskenning en verachting van het objectieve en institutionele bestaat. "Men meent zo vaak, dat alleen het persoonlijke, eigene, subjectieve en doorleefde van waarde is; het overige is dan alleen maar beperking, belemmering en bedreiging van de vrije, levende persoon. Op die drogreden berust ook de hedendaagse weerstand tegen en verachting van de gevestigde orde en haar instellingen. ... De voorkeur gaat uit naar het onconventionele en non-conformistische,..., naar het spontane, impulsieve en onmiddellijke. In dat alles ligt een duidelijke terugkeer naar de sentimentele gedachten van Rousseau en zijn utopische verheerlijking van de natuur als paradijselijke vrijheid."
- ³ Zie: <https://www.wattpad.com/341462536-complete-list-of-genders-the-complete-list-of-all/page/13>
- ⁴ *De Volkskrant*, 21 januari 2017.
- ⁵ Vgl. <https://www.volkskrant.nl/columns-opinie/moslims-krijgen-hier-meer-begrip-dan-orthodoxe-christenen~b1863477/>
- ⁶ *De Volkskrant*, 8 augustus 2017
- ⁷ Vgl. Marin Terpsta, *Omstreden moderniteit. Over de gemeenplaats 'Dat is niet meer van deze tijd'*, Wilde Raven 2016; zie ook: <https://www.rd.nl/opinie/column-je-moet-met-de-tijd-meegaan-of-toch-niet-1.1351483>
- ⁸ Vgl. C.S. Lewis die in *The Four Loves* schrijft dat "liefde een duivel wordt zodra zij een god begint te worden". Zie ook mijn column 'God is liefde. Liefde is god' in het *Reformatisch Dagblad* dd. 23 januari 2019; <https://www.rd.nl/opinie/column-god-is-liefde-liefde-is-god-1.1542536>
- ⁹ Vgl. Edgar Andrews, *Wat is de mens? Adam, alien of aap?* (Zelhem 2018), 293-298.

Transatlantic Christian Council
Building Bridges between Europe and America

for LIFE FAMILY FREEDOM

EU-BRUSSELS EU-27-VIENNA UN-GENEVA UN-NEW YORK

www.tccouncil.org

Voor een christelijk geluid bij internationale organisaties en overheden:
Steun TCC op NL29 RABO 0135 9749 09

ANBI

Emancipatorische ziekte

Nee, echt niet, ik ben niet zo'n negatieveling die het emancipatiestreven als een ziekte aanduidt. Ik zou niet durven. Ik ga echt niet prikken in die open zenuw van onze hedendaagse samenleving. Ik kijk wel uit.

Trouwens, destijds toen ik afscheid nam als wethouder werd ik aangeduid als de "meest vrouwvriendelijke SGP'er". Die eretitel wil ik natuurlijk niet kwijt. Binnen de partij ben ik immers bekend (voor sommigen wellicht berucht) als die SGP'er, die vóór de vrouw in de politiek is. Hoewel, moet ik ook wel weer eerlijk bekennen, dat was niet vanuit emancipatorische overwegingen. Dat vond ik nou niet zo'n relevant punt. Ik zag en zie gewoon geen overtuigende bezwaren vanuit de Bijbel vandaan. Vind ik toch wel 'n wat belangrijker argument.

Nee, echt waar, 'emancipatorische ziekte' is een kreet uit wetenschappelijke literatuur vandaan. In het *Nederlands Tijdschrift voor Geneeskunde* in het commentaar 'De derde emancipatie' komt deze aanduiding voor. Frank en vrij wordt het genoemd, zonder enige voorzichtigheid. Maar goed, het was toen ook een andere tijd, het is een artikel van 28/02/1992. Maar de Belgen durven zelfs nog in 2018 in het openbaar te beweren dat "Emancipatie is dodelijk" (www.tabaknee.nl 11/09/18)

Helemaal tegen de wens van genderneutralisten in, blijken allerlei gezondheidsrisico's verschillend uit te pakken bij mannen en vrouwen. Deze risico's hebben bepaald geen genderneutrale benadering. Vrouwen hebben daardoor o.a. een hogere levensverwachting dan mannen. Maar toch, ook sterftcijfers gaan emanciperen. Want de sterftcijfers van longkanker voor vrouwen komen steeds dichterbij die voor mannen. Op dit punt raken mannen en vrouwen dus steeds meer gelijk. Een bijzondere vorm van emancipatie.

Oorzaak is bekend. Ook dit komt namelijk door emancipatie. "De naoorlogse generatie van vrouwen is het rookgedrag van mannen gaan kopiëren". Vrouwen zijn decennia later dan mannen massaal begonnen te roken.

Emancipatie? Hmm, niet altijd gezond dus...

Wim van Duijn,
raadslid in Katwijk en bestuurslid van de
Bestuurdersvereniging SGP

Dit is Andrea. Door omstandigheden woonde ze 1,5 jaar tussen onuitgepakte verhuisdozen.

In de ontmoetingsruimte van Thuis in Zuid in Ede vond ze een luisterend oor en praktische hulp. De mensen die ze op de koffieochtenden ontmoet, zijn familie voor haar geworden!

Liefde en aandacht maken veel los! Net zo belangrijk is uw donatie voor Thuis in Zuid! **Helpt u mee met een gift?**

Ontmoeting

ontmoeting.org/ede

De Duitse filosoof Immanuel Kant (1724-1804) sprak de befaamde zinnen: "Verlichting is het uittreden van de mens uit de onmondigheid die hij aan zichzelf te wijten heeft" en "Onmondigheid is het onvermogen zich van zijn verstand te bedienen zonder de leiding van een ander." Als er ergens een grondslag voor het moderne emancipatie-denken gelegd is, dan wel in deze gevleugelde woorden.

Door Klaas van der Zwaag, redactievoorzitter

Kant, de emancipatie en de wrange vruchten van de Verlichting

Het werk van Kant is geen gemakkelijke kost, maar wel van belang om inzicht te krijgen in de achtergronden van de moderne cultuur waarvan we, of we het nu willen of niet, deel uit maken. Zijn ideaal van de autonome mens - de mens die zichzelf tot wet is - is van fundamentele invloed geweest tot op de dag van vandaag.

WORSTELING MET DOGMATISME

Kants befaamde *Kritiek van de zuivere rede*, gepubliceerd in 1781, vormde de neerslag van een

filosofische ontdekkingstocht naar de aard en de grenzen van menselijke kennis. Kant wilde met zijn kritiek een antwoord bieden op de situatie dat in het tijdperk van de Verlichting de mens steeds meer het besef gevoelt dat hij vrij is om voor zichzelf te beslissen wat waar en nastrevenswaardig is. Kant zag hoe de wetenschap, de cultuur en de maatschappij van zijn tijd zich probeerden te ontworstelen aan ieder theoretisch, moreel en religieus dogmatisme. Er was in de tweede helft van de achttiende eeuw

Kant stelde dat de natuur zich richt naar ons kenvermogen, in plaats van omgekeerd. Hij noemde dat een copernicaanse wending.

een strijd van het moderne denken tegen traditionele wereldbeelden. De belangrijkste discussie betrof de relatie tussen geloof, rede en wetenschap.

Hierbij waren er drie kampen. Het eerste werd vertegenwoordigd door de filosoof Christian Wolff, aanhanger van de traditionele metafysica (wetenschap die zich bezint op de oorsprong van de zintuiglijke werkelijkheid). Het tweede kamp bestond uit piëtistische theologen. Zij benadrukten dat geloof aan het gevoelsleven ontspringt, beschuldigden Wolff ervan de vrije wil te ontkennen en zagen zijn rationalisme als opmaat naar atheïsme. De derde groep bestond uit filosofen die beïnvloed waren door empiristen zoals John Locke en David Hume. Zij legden het accent op de ervaring en stonden sceptisch tegenover de speculaties van de bestaande metafysica.

Kant wilde een einde maken aan de botsing tussen deze groepen. Hij wees natuurwetenschap en metafysica elk hun eigen terrein toe. Tegelijkertijd maakte hij ruimte voor een moreel en religieus wereldbeeld dat niet langer behoefde te concurreren met wetenschap of metafysica. Kant stelde dat de natuur zich richt naar ons kenvermogen, in plaats van omgekeerd. Hij noemde dat een copernicaanse wending. Zoals Copernicus de waargenomen bewegingen in het heelal niet zocht in de voorwerpen van de hemel maar in de toeschouwers, zo zocht Kant de basisvoorwaarden voor het kennen van de natuur niet in de dingen buiten ons, maar in onszelf.

GRONDELOZE OPTIMIST

Kant betoogde dat kennis beperkt blijft tot het domein van de ervaring, en dat we geen kennis in eigenlijke zin kunnen hebben over de ziel, de wereld als geheel en God, Die de ervaring te boven gaat. Maar de realiteit van die begrippen kunnen we ook niet weerleggen. Zo maakte hij ruimte vrij voor ethiek en religie. Kant verwierp de metafysica niet, het nadenken over God, ziel en onsterfelijkheid, maar probeerde inzicht te verschaffen in haar onvermijdelijke grenzen. In de *Kritiek van de praktische rede* betoogde Kant dat we als moreel handelende wezens boven de zintuiglijke ervaring uitstijgen en deel hebben aan de wereld van de bovenzintuiglijke ideeën: de ziel, de wereld en God.

Van Kant is de bekende uitspraak dat hij het weten wilde opheffen om voor het geloof plaats te maken. Maar Kant bleef een grondeloze optimist als het gaat om de kracht van de rede en het bestaan van de goede wil. Hij zegt dat er nergens ter wereld, en zelfs niet daarbuiten, iets denkbaar is wat zonder enige beperking voor goed kan doorgaan dan een goede wil.

Toch is volgens hem de mens van nature slecht. Niet zomaar door gebrek aan het goede, maar door een radicale kwaadaardigheid (*radikal Böse*), een fundamenteel menselijk tekort. Desalniettemin verwierpt Kant de erfzonde, omdat hij ervan uitgaat dat het kwaad niet in staat is de kern van de goedheid aan te tasten die de mens van nature is meegegeven. De verdorvenheid van de mens bestaat alleen in de willekeurige neiging naar stelregels te handelen waarin zedelijke motieven ondergeschikt worden gemaakt aan andere, niet-zedelijke motieven.

Bij Kant blijft religie een rationele, morele religie die uitsluitend de morele bestemming van de mens dient. Als moreel wezen heeft de mens besef van zijn onaantastbare waardigheid, die volgens Kant gelegen is in de zedenwet. Deze moet

de mens onvoorwaardelijk gehoorzamen, zonder dwang van buitenaf. Kant spreekt wel over Christus, maar Deze is voor hem geen goddelijk Persoon, maar de personificatie van de zuiver morele gezindheid en volkomenheid van de mens.

INVLOED

Wie het werk van Kant leest, maakt kennis met een denkwijze die tot op de dag van vandaag niet alleen de cultuur en de samenleving maar ook de kerk en de theologie stempelt. De gedachte van de autonomie (contra heteronomie: het zich normeren door wetten van een ánder), de rede als gezaghebbende instantie ten aanzien van de openbaring, de nadruk op het ken-nend subject (tegenover de werkelijkheid), zijn voor een belangrijk deel aan het gedachtegoed van Kant ontleend.

Een discutabele zaak is dat filosofen als Kant en later Hegel zich beroepen hebben op de Reformatie als de periode waarin de vrijheid en mondigheid van het subject ten volle aan het licht werden gebracht. De Duitse cultuurfilosoof Ernst Troeltsch heeft gewezen op de betekenis van het protestantisme voor het individualisme en de autonomie, de bevrijding en emancipatie van het seculiere leven op tal van terreinen (be-roep, economie, wetenschap, mensenrechten, gewetensvrijheid), mede vanwege de losmaking van de alles overkoepelende kerkelijke cultuur. Terecht is veel kritiek op deze these gekomen. De Reformatie heeft het aardse leven wel bevrijd van de oppermacht van kerk en paus, maar dit tegelijkertijd onderworpen aan de normen van Gods Woord. Er is een bepaalde lijn door te trekken van de Reformatie naar de Verlichting als een proces van toegenomen vrijheid en mondigheid, maar men kan met meer recht de Verlichting zien als een secularisatie van de intentie van de Reformatie. De wetenschap en de cultuur

hebben zich in deze periode niet alleen van de kerk geëmancipeerd, maar ook van God en geloof. Daarom kan de Verlichting gezien worden als de bron of voorloper van de Franse Revolutie. De vrijheid die de Reformatie heeft ontdekt en openlijk heeft beleden, is tot uitwerking gekomen in de gebeurtenissen van 1789, met alle gevolgen van dien. De filosofische achtergronden en de maatschappelijke gevolgen van deze ontwrichtende maatschappelijke en culturele emancipatiebeweging zijn scherp bekritiseerd door christen-denkers als Groen van Prinsterer en W. Aalders waar we hier verder niet op in kunnen gaan.

ANTIGODSDIENSTIG

In onze tijd is het vooral de Britse historicus Jonathan Israel geweest die in tal van standaardwerken een relatie heeft gelegd tussen de Verlichting en de emancipatie van mens en burger op tal van terreinen. Fundamentele mensenrechten, in de zin van individuele vrijheid, gelijk-

heid, vrijheid van denken en meningsuiting en democratie, waren volgens hem gedurende het tijdperk van de Verlichting onlosmakelijk verbonden met radicaal filosofische standpunten die elk ingrijpen van God in het leven ontkenden. Hij juicht deze ontwikkelingen alleen maar toe. Een filosofie die de goddelijke voorzienigheid uitsluit, is volgens hem per definitie beter uitgerust om beweringen dat onze wereld in de greep wordt gehouden door zelfzuchtige en onderdrukkende elites en dat ze fundamenteel wanordelijk is, te onderschrijven, dan een filosofie die van mening is dat de morele, maatschappelijke, politieke en fysieke orde ontworpen is aan een hogere intelligentie. Een veelzeggend citaat: "Een filosofie die ontkent dat de bestaande orde is geschapen en ontworpen en geleid wordt, en die tegelijkertijd volhoudt dat de rede een betere maatschappelijke en morele orde kan bedenken, zal daarom altijd meer aantrekkingskracht uitoefenen op regelrechte tegenstanders van priesterlijke machtsuitoefening, intolerantie, achterhaalde wetten, economische ongelijkheid, slavernij, monarchie, godsdienstige, seksuele en raciale discriminatie en aristocratie dan welk theologisch of gematigd verlicht systeem ook." Israël laat zien hoe "de revolutie van het denken" de westerse wereld tussen 1760 en 1789 fundamenteel veranderde. Zij is een van de meest beslissende wendingen geweest in de geschiedenis van de mensheid. Israëls optie is een onverbloemde verheerlijking van de Verlichting die hij verdedigt tegenover het postmodernisme, dat kritisch is naar de Verlichting en verwantschap toont met hen die in de tachtiger jaren van de vorige eeuw al spraken van "de dialectiek van de Verlichting" (de onderdrukkende gevolgen van de rede, onder meer in de politieke ideologieën). Israël heeft geen oog voor de gedachte dat de mensenrechten ook vruchten zijn die opbloeien

De Westerse samenleving zucht onder de drievoudige druk van consumentisme, genotzucht en egoïsme. Mensen zijn individuele, rationele, calculerende consumenten geworden in plaats van waardegedreven en medeverantwoordelijke burgers.

den op de akker van het christelijk denken. Daarin schemert immers iets van de uniciteit van de mens als beeldrager van God, die niet aangetaast kan worden door welke menselijke autoriteit of macht. Zelfs Groen van Prinsterer, dé strijder tegen het ongeloof van de Franse Revolutie, heeft gewezen op het feit dat grondwettelijke vrijheden vruchten van de christelijke openbaring zijn, Bijbels verankerd en gelegitimeerd. Alleen ontwikkelen deze zich desastreus wanneer ze losgemaakt worden van de openbaring. Dat geldt ook voor de gedachte van emancipatie, die in onze tijd antigodsdienstig is geworden en zich tegen God keert.

REACTIE OP VERLICHTING

Zijn wij als moderne westerlingen werkelijk ge-emancipeerd? Vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw is er een wijdverbreide emancipatiebeweging gaande op tal van terreinen. Iedereen wilde 'vrij' zijn, van alle vormen van gezag, van kerk, staat, God en moraal. Maar wat heeft dit alles de samenleving gebracht? We zien steeds meer de gevolgen van een negatief vrijheidsbegrip. Er is immers niet alleen een vrijheid van maar ook een vrijheid tot, zoals de Joodse denker Isaah Berlin meesterlijk uiteen heeft gezet in zijn boek *Two Concepts of Liberty* (1969).

De Verlichting heeft geleid tot de gedachte van de algehele maakbaarheid en beheersbaarheid van mens en wereld. Het gevolg is een eenzijdig rationele benadering van het leven, ten koste van zinvolle relaties, wijsheid, de diepe zin van de emoties, de immateriële wereld van zingeving, kortom, van alles wat echt belangrijk en waardevol in het leven kan zijn. We komen deze kritiek tegen in twee recente boeken van Govert Buijs over arbeid en het goede leven. In het kielzog van de Verlichting is het kapitalisme en het neoliberalisme gekomen dat alles zette op de kaart van hebzucht en welvaart. De Westerse samenleving zucht onder de drievoudige druk van consumentisme, genotzucht en egoïsme. Mensen zijn individuele, rationele, calculerende consumenten geworden in plaats van waardegebreven en medeverantwoordelijke burgers.

De Verlichting heeft geleid tot een westers wereldbeeld van controlezucht, verstandelijkheid en superioriteit. Alles is gefocust op meer groei, ten diepste gestuurd door de mythe van de vooruitgang, het steeds beter en volmakter worden. God heeft afgedaan, waardoor de mens alles uit deze wereld en uit dit leven moet halen. Deze neveneffecten hebben geleid tot existentiële angst en geestelijke armoede. We hebben alles, de techniek is tot alles in staat, tegelijkertijd worden we steeds ongelukkiger, zo blijkt uit de toename van depressiviteit en suicide, gevallen van borderline en zingevingsproblemen. De mens is geobsedeerd door beheersing en zekerheid, maar weet niet meer om te gaan met tegenslag, de tragiek van het leven. Het moderne individu wordt geacht vrij te zijn en zijn eigen lot en leven in handen te nemen, maar het paradoxale beeld is juist het beeld van het uiterst kwetsbare individu dat op allerlei manieren beschermd en gesteund moeten worden. Is dit al-

Met emancipatie als zodanig is niets mis, wel met een losgeslagen emancipatie, die alleen in het teken staan van dienst aan zichzelf, in plaats van aan de ander en aan God.

les de vrucht van onze veelgeprezen mondigheid en emancipatie?

GOD DIENEN IS VRIJHEID

In tal van studies zien we naar voren komen dat de Verlichting – met al het goede dat ze bracht, zoals verhoging van de levensstandaard, meer politieke vrijheid, democratie en waardering van mensenrechten – tegen haar grenzen aanloopt. De Verlichting heeft ten diepste geen vrijheid en geluk gebracht. Wie denkt meester en geëmancipeerd te zijn, is snel gedoemd slaaf te zijn. Er is echter ook een goede vorm van emancipatie, een bevrijding van verkeerde banden die de mens knechten. Zo mogen we de bevrijding van slavernij en van dictaturen zien als een geslaagde en wettige vorm van emancipatie. Vrijheid is een eigenschap dat fundamenteel is voor de mens als schepsel, geschapen naar het beeld van God. Met emancipatie als zodanig is niets mis, wel met een losgeslagen emancipatie, die alleen in het teken staan van dienst aan zichzelf, in plaats van aan de ander en aan God. Wie als schepsel zich in dienst stelt van de Schepper, is werkelijk geëmancipeerd, wetend dat de ware vrijheid alleen gelegen is in het leven overeenkomstig de Wet van God, die in Jezus Christus zijn nieuwtestamentische uitdrukking heeft gevonden. Dat fundamentele inzicht ben ik helaas niet bij Kant tegengekomen.

'De SGP is de meest vrouwvriendelijke partij van Nederland', stelde (oud) SGP-Kamerlid Elbert Dijkgraaf in 2011 in NRC-Handelsblad. Opmerkelijk, omdat de SGP juist vaak vrouwonvriendelijkheid¹ wordt verweten. Vrouwen mogen er niets dan zich bemoeien met het aanrecht, zo klinkt het vooroordeel. Hoewel velen zich in verschillende SGP-standpunten kunnen vinden, bijvoorbeeld over Europa of immigratie, blijft het vrouwvijandige imago aan de SGP kleven en stemmen ze liever niet op deze partij. Wat heeft de SGP toch met vrouwen? Een verkenning.

Door Tom de Nooijer en Lianne Ruitenbeek, Commissie Binnenland, SGP-jongeren

De SGP en 100 jaar vrouwenkiesrecht

De SGP werd opgericht op 24 april 1918 in Middeburg. Het passief kiesrecht voor vrouwen was toen al ingevoerd, maar vrouwen mochten zelf nog niet stemmen. De invoering van het actief kiesrecht voor vrouwen volgde pas een jaar later. De discussie over het vrouwenkiesrecht was dus nog in volle gang. Sinds 1889 waren verschillende organisaties voor vrouwenkiesrecht actief. Bekende voorvechters van het vrouwenkiesrecht waren Aletta Jacobs en Clara Meijer-Wichmann. Met de erfenis van de laatste

kreeg de SGP, zoals bekend, vele jaren later nog te maken.

EEN BLIK IN DE GESCHIEDENIS

In 1918 werd Suze Groeneweg als eerste vrouw in de Tweede Kamer gekozen. Zij was actief voor de Sociaal Democratische Arbeiderspartij (SDAP), de voorloper van de PvdA. De ontwikkelingen zetten nu snel door. Op 9 mei 1919 werd het wetsvoorstel om het woord 'mannelijk' uit de Kieswet te schrappen, aangenomen in de Twee-

de Kamer. Ruim twee maanden later stemde ook de Eerste Kamer daarmee in. Toch moesten vrouwen nog even geduld hebben voor zij daadwerkelijk op landelijk niveau konden stemmen (actief kiesrecht). Dat gebeurde pas in 1922. In de Tweede Kamer werden destijds zeven vrouwen gekozen.²

STRIJD

De SGP streed, net als de Anti-Revolutionaire Partij (ARP), met volle overtuiging tegen de nieuwe Kieswet. De bezwaren waren hetzelfde, de praktische consequenties anders: de ARP riep vrouwen op te gaan stemmen om zo de invloed van de partij te vergroten, terwijl ds. Kersten vrouwen het dringende advies gaf dat niet te doen. Dat de SGP daardoor niet zo groot zou worden als mogelijk was, vormde voor hem geen onoverkomelijk probleem. Ook niet toen veel vrouwen dat advies opvolgden en niet stemden, terwijl iedere kiesgerechtigde volgens de Kieswet verplicht was om naar het stemlokaal te komen. Het verzaken van de opkomstplicht leidde vaak tot boetes en soms tot een gevangenisstraf.³

Hoewel de SGP-broeders al lange tijd verdeeld zijn over het vrouwenstandpunt – ds. Zandt bijvoorbeeld was bijvoorbeeld tegen de opkomstplicht, maar niet zozeer tegen het vrouwenkiesrecht – staat nog steeds in het beginselprogramma van de partij vermeld dat het kiesrecht van de vrouw strijdig is met haar roeping. Ironisch genoeg stemden ook in 1922 al vrouwen op de partij, waardoor de SGP haar eerste zetel in de Tweede Kamer kon behalen. De stem van de vrouw, waar de partij tegen streed, was wel nodig om de boodschap ook in de Staten-Generaal te laten klinken. Ds. Abma was zich daar ook van bewust. Na een lange discussie werd in 1989 besloten dat het actief vrouwenkiesrecht werd aanvaard. De vrouw

De ARP riep vrouwen op te gaan stemmen om zo de invloed van de partij te vergroten, terwijl ds. Kersten vrouwen het dringende advies gaf dat niet te doen.

mocht echter geen lid worden en ook de partij niet dienen als volksvertegenwoordiger. Sinds 1996 is de mogelijkheid van het buitengewoon lidmaatschap gecreëerd en vanaf 2006 staat het gewone partijlidmaatschap voor vrouwen open.

JURIDISCH TOUWTREKKEN

In 2003 startte het Proefprocessenfonds Clara Wichmann (PCW) samen met een aantal andere partijen, zoals het Nederlands Juristen Comité voor de Mensenrechten, de Nederlandse Vrouwenraad en de Vereniging Vrouwenennetwerk Nederland, een rechtszaak tegen de Staat met als doel vast te stellen dat de Staat in strijd handelt met verschillende artikelen uit internationale verdragen door discriminatie van vrouwen toe te staan. Hoofdzakelijk werd artikel 7 van het VN-Vrouwenverdrag genoemd. In 1991 heeft de Nederlandse Staat dit verdrag ondertekend en daarmee aanvaard dat zij zich inzet om onder andere het actief en passief kiesrecht voor vrouwen te bevorderen. Na een periode van acht jaar waarin diverse rechtszaken werden gevoerd, werd definitief beslist dat de SGP vrouwen discrimineerde door hen niet het passief kiesrecht namens de partij te verlenen. De Nederlandse Staat werd daarvoor aansprakelijk gesteld: zij moest effectieve maatregelen nemen en tegelijk de grondrechten van de SGP eerbiedigen. Een lastig dilemma. Uiteindelijk was het de SGP zelf die voor een oplossing zorgde: op een huishoudelijke vergadering van de SGP op 16 maart 2013 stemde 80 procent van de afgevaardigden

voor een voorstel van het hoofdbestuur om de belemmeringen voor vrouwen wat betreft het passief kiesrecht weg te nemen. Hierdoor werd het formeel mogelijk dat vrouwelijke kandidaten op kieslijsten van de SGP konden komen. Dit werd vastgelegd door middel van een aanvulling op het algemeen partijreglement. Het artikel in het beginselprogramma over het regeerambt bleef ongewijzigd. De verwachting was toen dat niet veel vrouwen zich zouden melden. De praktijk leert dat deze verwachting nagenoeg is uitgekomen: enkele vrouwen meldden zich op lokaal niveau, maar op de kieslijst voor de Eerste of Tweede Kamer komt nog geen vrouw voor.

WAT ZEGT DE BRON, DE BIJBEL?

Net als 100 jaar geleden zijn er binnen de SGP discussies over het vrouwenstandpunt. Op landelijk niveau is men niet openlijk onderling verdeeld, maar op diverse plaatsen in het land leeft het thema nog steeds. De verwachting is dat de jongere generatie minder moeite zal hebben met 'SGP-vrouwen' als volksvertegenwoordiger, maar deze bewering kan niet worden bewezen. De fronten liggen waarschijnlijk niet veel anders, de argumenten zijn immers hetzelfde gebleven. Dat komt vooral doordat de bron waar alle SGP'ers zich op baseren, de Bijbel, onveranderlijk is en ook verschillende lezingen van die bron vaak langdurig gezaghebbend blijken te zijn. Tegenstanders van actief kiesrecht voor vrouwen zijn er nog wel, maar niet in groten getale; als men niet gaat stemmen, heeft dit vaak te maken met de afwijzing van christelijke politiek in het algemeen en zal de man dus ook niet gaan stemmen. Tegenstanders van passief kiesrecht lijken standvastiger. De taakopvatting van de vrouw en bijvoorbeeld de lezing van 1 Korinthe 14 over het zwijgen van de vrouw in de christelijke gemeente zijn argumenten die aan beide zijden van het debat worden ingezet. Dat man en

Omdat beide 'kampen' zich willen laten leiden door het gezag van Gods Woord, is het goed om terughoudendheid te betrachten in deze discussie.

vrouw niet gelijk zijn, maar wel gelijkwaardig, is een gedeeld standpunt. Maar betekent dat ook dat vrouwen voornamelijk hun taak hebben in het verzorgen van de huishouding en de kinderen, of laat het juist zien dat man en vrouw beiden nodig zijn vanwege hun verscheidenheid aan bijdragen aan de christelijke politiek? En moet de vrouw alleen zwijgen in de kerk of ook in het openbare leven, of gaan de bewuste teksten met name over de situatie in Korinthe destijds en mogen we daaruit niet regelrecht lijnen doortrekken naar de huidige maatschappij?

We hebben niet de illusie in deze bijdrage dit vraagstuk op te lossen. De lengte van het debat en de diepgravende theologische inzichten maken dat ook bijna onmogelijk. Wel willen we het interne partijdebat voorzien van enkele handvatten. Daarbij kijken we naar het huidige partijbeleid omtrent politieke participatie van vrouwen en de uitgangspunten van de SGP.

PARTIJBELID

Binnen de SGP blijven vooralsnog verschillende opvattingen bestaan over de vraag in hoeverre vrouwen binnen de SGP zouden mogen participeren. Vanwege deze meningsverschillen en de met elkaar schurende teksten van het beginselprogramma en het algemeen partijreglement, is er geen eenduidige partijlijn die wordt uitgedragen. In plaats daarvan maken de verschillende lokale en provinciale afdelingsbesturen zelf de afweging om al dan niet vrouwen op hun kandidatenlijsten te plaatsen. Doordat de beslissings-

bevoegdheid in deze discussie decentraal ligt, zorgt dit voor regionale verschillen. Zo kende de SGP bij de gemeenteraadsverkiezingen van 2018 in Vlissingen en in Amsterdam een vrouwelijke lijsttrekker, terwijl er in de Biblebelt bij dezelfde verkiezingen niet op SGP-vrouwen gestemd kon worden – Amersfoort uitgezonderd. Het is goed dat er in deze gevoelige en principiële discussie wordt gekozen voor een beleidslijn waarbij verschillende opvattingen naast elkaar mogen bestaan. Dit zien we ook omtrent andere principiële discussies binnen de partij, zoals het theocratiestandpunt en de toepassing daarvan. Omdat beide “kampen” zich willen laten leiden door het gezag van Gods Woord, is het goed om terughoudendheid te betrachten in deze discussie. Te meer omdat christelijke politiek niet per se staat of valt bij het al dan niet laten participeren van vrouwen hierin. Het is daarom onverstandig om deze discussie hoog te laten oplopen. Wel is het goed dat er ruimte wordt geboden voor interne discussie, op een inhoudelijke en ontspannen manier.

BREDER PERSPECTIEF

Essentieel in de discussie over de politieke participatie van vrouwen binnen de SGP, is het besef dat dit vraagstuk verder reikt dan de grenzen van onze partij. De visie die we als staatkundig-gereformeerden uitdragen over de positie van man en vrouw, heeft immers ook en bovenal betrekking op gezin en samenleving. Dit vertaalt

zich bijvoorbeeld concreet in de strijd tegen de onrechtvaardige discriminatie van de eenverdiener, maar ook in de strijd tegen prostitutie en – om iets anders te noemen: het bepleiten van gelijk loon voor vrouwen en mannen die hetzelfde werk doen. De progressief-liberale tendens wil vrouwen dwingen om voor hun eigen carrière te kiezen, maar niet voor haar gezin. Ze moet de arbeidsmarkt op, financieel onafhankelijk en zelfstandig zijn, ook wanneer zij daar helemaal geen behoefte aan heeft. De belangrijkste bouwsteen van de samenleving staat onder druk; een bouwsteen waar de SGP ook voor 1919 al aandacht aan besteedde. Een gezin is een samenleving in het klein, waar de belangrijkste vaardigheden voor het leven worden geleerd en, als het goed is, ook gezien wordt hoe God gediend moet worden. Man en vrouw staan daar beide achter en zijn beide verantwoordelijk. Een gehuwde vrouw kan verschillende keuzes maken op basis van hetzelfde uitgangspunt: haar gezin te dienen. De SGP respecteert haar keuze(vrijheid) en is daarmee inderdaad de meest vrouwvriendelijke partij, zoals ons bekende oud-Kamerlid in 2011 stelde. De waarde van de vrouw is niet afhankelijk van haar carrièreperspectief of het zijn van lustobject, maar intrinsiek en gegeven in de Goddelijke scheppingsorde. Op dat front kan de SGP vandaag de dag het verschil maken. En wanneer ze dit nalaat, is dat een gemiste kans die op principiële gronden betreurenswaardig zou zijn.

NOTEN

¹ <https://www.nrc.nl/nieuws/2011/06/04/kamerlid-dijkgraaf-sgp-meest-vrouwvriendelijke-partij-nederland-a1456494>

² <https://atria.nl/nieuws-publicaties/internationaal-nationaal/vrouwenkiesrecht/vrouwenkiesrecht-in-nederland/>

³ <https://research.vu.nl/ws/portalfiles/portal/42186508/complete+dissertation.pdf>, p. 109.

⁴ <https://www.digibron.nl/search/detail/012e919bb7d73a704853c9b7/ds-kersten-verdedigde-vervolgde-vrouwen>

⁵ http://drhenkpost.nl/site/index.php?option=com_content&view=article&id=41:sgp-kan-niet-zonder-geemancipeerde-vrouw&catid=9:opinie.

Ook op gemeentelijk niveau wordt aan emancipatiebeleid gedaan. En gemeenten hebben natuurlijk ook te maken met de uitvoering van het beleid van de landelijke overheid. Op welke manier kan een SGP-gemeenteraadsfractie hier verstandig en wijs mee omgaan? En hoe kan opgekomen worden voor een christelijke minderheid? We vragen het aan Lilian Janse, sinds 2014 raadslid voor de SGP in de stad van Michiel de Ruyter.

Door drs. Jan Schippers, redactielid

"Houd bij emancipatiebeleid vooral oog voor verschillen"

Interview met Lilian Janse, voorzitter van de SGP-fractie in de gemeenteraad van Vlissingen

Vlissingen is een havenstad met havenarbeiders. In de vorige eeuw zijn de arbeiders ge-emancipeerd, vooral door de actieve inzet van sociaaldemocratische politici. Maar nu hun emancipatie voltooid wordt geacht en sociaaldemocraten vooral aandacht geven aan andere achterstandsgroepen, lijkt het

erop dat veel arbeiders het gevoel hebben dat er niet naar hen wordt geluisterd. Herken je dit?

Voorals de vakbonden hebben gestreden voor betere werkomstandigheden voor arbeiders, de mensen die met de handjes werken. Kortere werkdagen, 5-daagse werkweek, betere belo-

ning voor zwaar werk en onregelmatig diensten, enz. Het is voor Jan Modaal nog steeds sappelen om rond te komen. Voor de meesten geldt toch wel: "Aan het eind van mijn geld, houd ik altijd een stuk maand over". Wanneer je ongeveer € 1.600,00 netto per maand binnen krijgt, heb je, na aftrek van de vaste lasten, niet zoveel financiële speelruimte meer. Dit is anders voor werkenden met een HBO-functie of hoger. De waardering van handwerk ten opzichte van denkwerk behoeft nog wel wat meer gelijkwaardigheid.

Vlissingen heeft een kleine minderheid van christelijke raadsleden. Dat patroon zie je in meer havensteden. Wordt er door het Vlissingse stadsbestuur in het algemeen voldoende rekening gehouden met belangen van christenen? Wanneer of waarvoor ben je zo al in de bres gesprongen?

Nee, in het algemeen is dat zeker niet het geval. Vlissingen presenteert zich als "stad aan zee" en vooral als een festival- en evenementenstad. Dit jaar viel Bevrijdingsdag op een zondag. Pop- en dancemuziek met hun doordringende bassen en beats denderden door de binnenstad en omgeving. Veel andere evenementen vinden in het weekend, en dus ook op zondag, plaats. Speciale braderieën worden op zondag georganiseerd, met name tijdens het toeristenseizoen. Ook de horeca-ondernemers organiseren vaak extra grote feesten op zondag.

Als SGP-raadsleden vragen we dan altijd aandacht voor beperking van de geluidsoverlast voor de omwonenden, alsook om rekening te houden met de erediensten op zondagochtend in de twee kerken in de binnenstad. De reinigingsdienst van de gemeente start met schoonmaak- en opruimwerkzaamheden zodra het evenement is afgelopen, dus ook op zondag-

middag of in de late uurtjes. Dan vragen wij aandacht voor de extra kosten voor de gemeente en of er rekening wordt gehouden met principiële bezwaren van werknemers bij de reinigingsdienst die beslist niet op zondag willen werken.

Vlissingen heeft al vele jaren koopzondagen. Officieel is dit de laatste zondag van de maand, maar ondernemers mogen elke zondag hun winkel openen. Supermarkten zijn iedere zondag open. Sinds eind 2017 is er ook betaald parkeren op zondag. Samen met de CU en het CDA hebben we toen een amendement ingediend om gratis parkeren op bepaalde parkeerterreinen voor bezoekers van de kerkdiensten in de binnenstad mogelijk te maken. Dit amendement is, na een pittige discussie tijdens de raadsvergadering, gelukkig aangenomen.

Wat doet Vlissingen aan emancipatiebeleid op dit moment; waar, naar wie en naar welke groepen gaat vooral de aandacht naar uit? Migranten, moslims, vluchtelingen, vrouwen, lhbt's of anderszins?

Vlissingen is een regenbooggemeente. Op *coming-out-day* wordt op het stadhuis de regenboogvlag gehesen en we hebben ook een regenboogzebrapad. Toen we daar als SGP-fractie verkeerstechnische vragen over stelden, kregen we venijnige, suggestieve reacties in de trant van: "Je zoekt oorzaken omdat je toen tegen hebt gestemd". Aan de andere kant kregen we ook instemmende reacties "Ik vind zo'n regenboogzebrapad helemaal niks, waarom moeten mijn gedachten een bepaalde richting worden opgestuurd als ik daar wil oversteken?!" Opvallend was dat juist ook niet-kerkelijke/christelijke mensen een regenboogzebrapad overdreven vinden.

Op het gebied van emancipatie van moslims, vrouwen en andere minderheden wordt vooral

aan de politieke toekomst gedacht. Men geeft nu een cursus voor mensen die interesse hebben in het raadslidmaatschap en mensen met een getinte of donkere huidskleur en vrouwen krijgen voorrang bij de selectie.

Vlissingen geeft dus veel aandacht aan bijzondere groepen. Wordt het niet eens tijd voor 'emancipatie' van het gewone gezin?

Inderdaad, het is de hoogste tijd voor een hogere waardering voor een stabiel gezin. In heel veel gemeenten wordt er enorm veel geld uitgegeven aan jeugdzorg, sterker nog, er dreigt een groot financieel tekort op dit gebied. Als ik als raadslid informatiebijeenkomsten bijwoon van jeugdzorginstanties, wordt door hen altijd het verband gelegd tussen het aantal echtscheidingen en het aantal kinderen dat aanklopt bij jeugdzorg. Toen we als SGP een motie indienen voor preventief beleid ten opzichte van echtscheidingen, werd deze door andere raadsleden weggehoond. Dit vond men te betutte-

lend. Maar het kan toch niet zo zijn dat getrouwde of samenwonende stellen die uit elkaar gaan, de rekening voor de gevolgen ervan over de schutting kieperen en de samenleving laten opdraaien voor hun privé-keuze?

Tegenwoordig moet je je als fulltime moeder verdedigen dat je niet buitenshuis in een betaalde baan werkt, terwijl onverdeelde moederliefde en aandacht zo ontzettend belangrijk is voor kinderen. Helaas is het ook voor reformatorische gezinnen noodzakelijk geworden dat beide ouders werken. Het is praktisch haast niet te doen om met één salaris rond te komen. Ik vind het schandalig dat onze Nederlandse overheid aan "financiële duimschroevenpolitiek" doet om vaders en moeders te dwingen beiden te gaan werken in een betaalde baan. De leider of leidster op de crèche kan een kind nooit die persoonlijke liefde en aandacht geven als een ouder doet in het eigen huis waar het kind zich thuis voelt en geborgen weet.

Je bent raadslid voor de SGP en vrouw, een unieke combinatie. Word je weleens benaderd of gezien als "emancipatie-voorbeeld" voor SGP'ers? Wat vind je hier zelf van?

Inmiddels ben ik ruim vijf jaar raadslid voor de SGP, de eerste en nog steeds de enige vrouw namens deze partij. Vooral door mensen buiten de SGP word ik als een groot voorbeeld en stoer wijf gezien die het tegen 'die mannen' heeft durven opnemen. Ik doe altijd mijn uiterste best om dit beeld te ontcrachten. Want het klopt van geen kant. Het door het Clara Wichmann-Fonds gevoerde proces en de uitspraak van de Hoge Raad waren de reden dat de SGP (met steun van ruim 80% van de leden op de landelijke partijdag in 2013) het ook bij hen toeliet dat vrouwen ook het passief kiesrecht kregen. De slagboom stond open, ik kon het terrein vrij betreden.

Ik ervaar zowel in Vlissingen, in de provincie Zeeland alsook bij SGP-politici elders in het land dat ik gelijkwaardig en respectvol wordt behandeld. De onderlinge verhoudingen en samenwerking zijn heel goed. Inmiddels hebben we als SGP in de Vlissingse gemeenteraad een vrouw als beëdigd burger-commissielid en in de gemeenteraad van Kapelle is dat ook het geval. Ook zijn er vrouwen actief als bestuurslid van een SGP-kiesvereniging of afdeling. Ik ben blij met die ontwikkeling.

Een wat filosofisch-ethische vraag: is alle emancipatie fout, of zitten er volgens jou ook goede kanten aan?

Emancipatie wil ik graag nuchter bezien. Is iedereen gelijk? Nee. Mensen zijn verschillend. Mannen en vrouwen zijn verschillend, zowel lichamelijk als geestelijk. Mannen hebben meer spierkracht, vrouwen kunnen meer pijn verdragen. Mannen denken meer over het proces tot een besluit, vrouwen denken meer aan de praktische gevolgen van het genomen besluit.

Emancipatie is voor mij elkaar gelijk waarderen. Die evenredige waardering is er lang niet altijd en daar mag, wat mij betreft, best aandacht voor worden gevraagd.

Waar zouden SGP-raadsleden alert op moeten zijn bij gemeentelijk emancipatiebeleid? Kun je een praktisch voorbeeld noemen van maatregelen die passen bij een zinvol en effectief emancipatiebeleid?

Als je als gemeentebestuur aan emancipatiebeleid wilt doen, moet je eerst en vooral oog hebben voor de verschillen in de samenleving. In onze maatschappij heerst nu een tendens van "iedereen mag meedoen, maar als je niet mee kan doen...heb je pech". Ik denk hierbij aan mensen met een lichamelijke of verstandelijke beperking, misschien ook wel ouderen die minder goed kunnen meekomen en ook mensen of gezinnen in armoede. Welke praktische maatregelen horen daarbij? Dan heb je het al snel over:

- Het rolstoel-/rollatorvriendelijk inrichten van de openbare ruimte;
- Stimuleren van maatjes-projecten;
- Wijknetwerken;
- Minimabeleid;
- Creëren van beschutte werkplekken, enz.

Maar het allerbelangrijkste wat een raadslid kan doen, is altijd je ogen en oren open houden, benaderbaar zijn voor de inwoners en hen een luisterend oor bieden. Met de informatie die je op die manier krijgt, ga je dan aan de slag. Je hebt namelijk als raadslid de mogelijkheid om schriftelijke vragen te stellen en een onderwerp op de raadsagenda te zetten. Ook kan je inwoners wijzen op hun inspraakrecht voor de commissie- of raadsvergadering. Als SGP-fractie in Vlissingen werken we heel graag op deze manier. En als iemand zich gehoord voelt, voelt hij/zij zich vaak ook gewaardeerd. Zodra en zolang de gelijke waardering daar is, is emancipatiestrijd niet nodig.

Dit voorjaar kreeg in diverse gemeenteraden het LHBTI-beleid extra aandacht. Als katalysator speelde de Nashvillerverklaring daarbij een rol. Het verwoorden van een theologische visie en het formuleren van Bijbelse uitgangspunten blijkt onvoldoende te zijn. In politieke debatten gaat het om het beleid dat gemeenteraden uitzetten. Wat kan de inbreng van de SGP daarbij zijn? Jan Willem Benschop en Jan Mark ten Hove vertellen over hun ervaringen.

Door Jan Schippers, redactielid

Twee SGP-raadsleden over LHBTI-beleid

SGP-raadslid Jan Mark ten Hove vertelt dat in de Alblasserdamse gemeenteraad dit voorjaar stevige debatten zijn gevoerd over de Nashvillerverklaring en over het maken van beleid voor de LHBTI-gemeenschap. "Directe aanleiding voor het debat over 'Nashville' was een tweet van onze wethouder Peter Verheij, waarin hij aangaf blij te zijn met een eenparig geluid vanuit verschillende kerkelijke denominaties over deze thematiek. Echter, vanuit de overige partijen in de raad werd deze tweet anders opgevat. Verheij zou als loco-burgemeester en wethouder

moeten spreken namens alle Alblasserdammers en dat zou hij niet gedaan hebben. Als SGP'ers hebben we voorafgaand en tijdens het debat helder gemaakt wat de motieven waren achter de tweet. Aanvankelijk diende de VVD-fractie een motie van afkeuring in, deze werd later op de avond ingetrokken."

EENZIJDIGE INTERPRETATIE

Volgens Jan Mark tekent de gang van zaken de gevoeligheid rond het dossier homoseksualiteit en genderidentiteit. "Wie afwijkt van de domi-

nante opvatting hierover, lijkt het al gauw te moeten ontgelden. Hierbij wordt Artikel 1 van de Grondwet eenzijdig ingezet als een soort geloofsartikel. Terwijl dit artikel ook bepaalt dat je niemand mag achterstellen op grond van diens geloofsovertuiging.”

Jan Willem Benschop is lid van de SGP-fractie in de gemeenteraad van Lopik. Hij had de Nashvilleverklaring al eerder in het *Reformatorisch Dagblad* gelezen. “Op ons als SGP-raadsleden kwam deze tekst redelijk evenwichtig over, zeker ook door de openlijke erkenning dat kerken op dit punt niet altijd de personen in kwestie op de juiste, christelijke wijze hebben bejegend. Maar na publicatie werd ons al snel duidelijk dat de tekst van de verklaring niet te volgen is voor ‘het bredere publiek’. Men kent de betekenis van Bijbelse begrippen niet, waardoor men deze soms heel anders opvat dan wat ermee wordt bedoeld. De grote ophef laat denk ik ook zien dat de Bijbelse boodschap over huwelijk en seksualiteit ‘vreemd’ gevonden wordt. Volgens velen is die niet meer van deze tijd. Overigens wil ik nog wel kwijt dat de SGP als politieke partij niet betrokken was bij de Nashvilleverklaring. Het is een initiatief van en voor theologen en kerken en niet van een politieke partij.”

Jan Mark ten Hove vindt dat de initiatiefnemers veel meer aan regievoering bij de communicatie hadden moeten doen. “Nu werd het stuk op vrijdagavond op internet ‘gedropt’, waardoor iedereen er in het weekend op kon springen en er een eigen frame aan kon geven. Door het COC werd het al snel een anti-homopamflet genoemd en de meeste media hebben die framing gretig overgenomen.”

Begrijpen jullie als raadsleden de brede ophef? Is er een verklaring voor?

“Wanneer je als SGP’er naar de enorme ophef kijkt, denk je in eerste instantie: waarom toch?

De SGP als politieke partij was niet betrokken bij de Nashvilleverklaring. Het is een initiatief van en voor theologen en kerken en niet van een politieke partij.

Het uitgangspunt dat het huwelijk bedoeld is als levensverbond voor één man en één vrouw en de consequenties daarvan voor de visie op seksualiteit huldigt de kerk al eeuwenlang. Het is bepaald niet iets nieuws”, reageert Jan Willem Benschop. Jan Mark ten Hove bevestigt dit gevoel: “Gelet op de inhoud is de omvang van de ophef wat verbazingwekkend. Maar anderzijds ligt het thema erg gevoelig en kun je er makkelijk op scoren als je de politiek-correcte antwoorden geeft. Dat is ook gebeurd.”

Als het gaat om LHBTI-beleid, ligt de SGP er voor veel mensen uit. Zij heeft niet de visie die de politiek-correcte meerderheid wenst. Maar betekent dit dat je als SGP-gemeenteraadsfractie je naar de marge moet laten schuiven?

“Daar moet je je als SGP’er zeker niet bij neerleggen. Als raadslid ben je volksvertegenwoordiger en heb je hoe dan ook recht van spreken”, vindt Jan Mark ten Hove. Zijn collega uit Lopik denkt er net zo over: “Maar omdat het gelijheidsdenken een soort nieuwe religie is geworden, roept een afwijkende visie op dit thema zo veel en heftige gevoelens op. Ik denk dat onze opstelling in dergelijke debatten daarom behoedzaam moet zijn. Kies je woorden zorgvuldig, blijf duidelijk over je standpunt, maar gebruik geen onnodig scherpe woorden die weerstand en onbegrip versterken en daardoor het gesprek belemmeren,” aldus Jan Willem Benschop.

We willen geen beleid dat stuurt op 'promotie' van genoemde gemeenschap. Want het gevolg daarvan is dat weer andere groepen worden achtergesteld. Dat moet een gemeentebestuur ook niet willen.

SPREEK MET ELKAAR, NIET OVER ELKAAR

"Steek als SGP-fractie ook gerust je voelhorens uit," zegt Jan Mark ten Hove. "In de aanloop naar het raadsdebat in Alblasserdam speelde achter de schermen het gesprek over een PvdA-motie die de gemeente oproept om beleid te maken voor de LHBTI-doelgroep. Na veel gesprekken, zowel met de indiener, coalitiepartijen, alsook met fractie en bestuur, hebben we besloten om deze motie te steunen. We hebben daarbij expliciet aangegeven wat onze kaders zijn: het Bijbelse, klassieke huwelijk tussen man en vrouw, is voor ons onopgeefbaar uitgangspunt. Ook willen we geen beleid dat stuurt op 'promotie' van genoemde gemeenschap. Want het gevolg daarvan is dat weer andere groepen worden achtergesteld. Dat moet een gemeentebestuur ook niet willen. Wel vinden we een gesprek belangrijk, we zijn immers samenleving. Tijdens zo'n gesprek is er de mogelijkheid om ook onze visie op huwelijk, seksualiteit en menselijke waardigheid naar voren te brengen. Daarom hebben we aan kerken en scholen in Alblasserdam een brief verstuurd met de vraag om bij dit gesprek aanwezig te zijn."

Hoe kijken jullie aan tegen het hijsen van de regenboogvlag op het gemeentehuis, het aanleggen van regenboogzeebrapaden en het vieren van de jaarlijkse 'coming-out-day'?

Jan Mark ten Hove: "Toen de PvdA in Alblasserdam het initiatief nam om vorig jaar op 11 oktober (de landelijke 'coming-out-day') bloemen te leggen bij het plakkaat van Artikel 1 van de grondwet bij ons gemeentehuis, zijn we daar als SGP-fractie niet bij aanwezig geweest. Is dat omdat we tegen de mensen zijn die vallen onder de definitie van LHBTI? Dat is niet het geval. Om iemands geaardheid of om welke eigenschap van iemand dan ook zullen we nooit een persoon afwijzen. Niet alleen vanwege Artikel 1 van onze grondwet, maar vooral niet omdat God elk mens uniek geschapen heeft. Hij heeft twee belangrijke geboden gegeven: God lief te hebben boven alles en onze naaste als onszelf. Daarom voelen wij mee en willen we naast mensen staan die worstelen met hun gevoelens. Maar we zijn geen voorstanders van een ostentatief gemeentelijk beleid als het gaat om regenbooggemeente, regenboogzeebrapad, etc. Dat is symboolpolitiek. Het lost de daadwerkelijke problemen niet op waar de LHBTI-gemeenschap mee te maken heeft, zoals schelden, nageschreeuwd worden op straat, fysiek geweld. Die problemen willen wij ook tegengaan. Daarom zien we meer in rondetafelgesprekken, waarbij we zienswijzen delen en daarover van gedachten wisselen. Uiteindelijk moet het gesprek met de samenleving gevoerd worden, waarbij veiligheid een belangrijke waarde is. Iedereen heeft recht op veiligheid zonder verbaal of fysiek lastig gevallen te worden."

Jan Willem Benschop valt zijn Alblasserdamse collega bij: "In onze visie op de overheidstaak is de zorg voor veiligheid van burgers een primaire opdracht. Volgens de SGP moet de overheid de veiligheid van alle mensen beschermen, ongeacht hun opvattingen of levensstijl. Dat is een Bijbels gezichtspunt. Dus ook wanneer LHBTI'ers worden bedreigd of op een andere manier onheus worden bejegend, zal de SGP zich vierkant achter hen opstellen."

Jan Willem Benschop

Jan Mark ten Hove

REGENBOOGVLAC

Jan Willem Benschop: "Bij de discussie over de regenboogvlag hebben we als SGP-fractie gezegd dat je als je gewoon of gelijk gevonden wilt worden, als je net als anderen behandeld wilt worden, dat je dan niet bijzonder moet gaan doen. Uiteraard willen wij wel iedereen met het nodige respect tegemoet treden. Ieder mens is een schepsel van God. Dat is voor ons een heel belangrijk uitgangspunt. Dus wij vinden het een basale fatsoensnorm om met iedereen op een waardige manier om te gaan." Jan Mark ten Hove vult dit aan met de volgende overweging: "De regenboog is een symbool van Gods trouw. Dat staat beschreven in Genesis 9, waar God aan Noach, en via hem aan heel de mensheid, belooft dat de aarde nooit meer door een algehele

De regenboog is gegeven als duurzame herinnering aan deze trouwbelofte van God. Wij betreuren het dat juist dit symbool voor een heel ander doel wordt gebruikt dat ver af staat van de Bijbelse betekenis.

watervloed zal vergaan. De regenboog is gegeven als duurzame herinnering aan deze trouwbelofte van God. Wij betreuren het dat juist dit symbool voor een heel ander doel wordt gebruikt dat ver af staat van de Bijbelse betekenis."

Is er verschil tussen man en vrouw, jongen of meisje? Niet wezenlijk, zo stelt de gender(gelijkheid)ideologie. Je geslacht is niet biologisch bepaald, het is maar net hoe je je op bepaald moment voelt, mannelijk of vrouwelijk. Dat botst frontaal met: 'En God schiep de mens naar Zijn beeld, man en vrouw schiep Hij ze'. Deze intense strijd wordt gevoerd op internationaal niveau, ook bij de Verenigde Naties (VN)

Door Henk Jan van Schothorst, directeur Transatlantic Christian Council

Genderideologie bij VN leidt tot afbraak van gezinnen

'Beste reizigers'. Blijvend bevreemdend klinken deze woorden je toe in de treinen en op de perons. Winkelketens schrappen geslachtsaanduidingen van kinderkleding. Aanduidingen met 'jongens' en 'meisjes' zijn immers niet meer van deze tijd. En wie heeft niet gehoord van de genderneutrale toiletten, zoals in stadhuizen en andere publieke instellingen? Of van het schrappen van geslachtsaanduidingen uit overheidsformulieren en identiteitsdocumenten? We zijn immers allemaal gelijk? En ik maak zelf wel uit of, hoe en wanneer ik me uitgeef en als wat.

AANVAL OP GEZIN EN OP VROUWEN

Deze ontwikkelingen zijn aan de orde van de dag, in Nederland, Europa en verder. De gender-waan-zin van de dag grijpt steeds verder om zich heen. Nu als een vrijgevochten recht, misschien straks als een opgelegde norm. Het fenomeen tooit zich in een gewaad van zoete termen als emancipatie, gelijkheid, diversiteit, inclusiviteit, met als symbool zelfs de regenboog. Wie het niet door heeft wat erachter zit, kan er eigenlijk niets op tegen hebben. Maar in werkelijkheid is het een huiveringwekkende aanval op het na-

tuurlijke, klassieke en traditionele gezin met zijn warmte en geborgenheid. En met name ook een aanval op vrouwen. Nu veelal wettelijk vastgelegde bescherming van hun lichamelijke privacy staat onder grote druk om opgeofferd en uitgeleverd te worden aan het geloof van sommige mannen dat ze zich vrouw voelen. Naar het gekrenkte gevoel van mannen, die wel gewoon mannenfaciliteiten gebruiken, maar hun vrouwen bloot moeten stellen aan zich vrouw voelende mannen, wordt niet gevraagd. Dit roept om een antwoord, een verdediging en bescherming van het normale gezinsleven, van vrouw-zijn en man-zijn vanuit een christelijk perspectief.

DRIVERS OF CHANGE

Waar komt deze ideologie vandaan? Waar zitten de 'drivers of change'? We ontdekken ze bij grote grijze, democratisch onvoldoende gecontroleerde, internationale organisaties. Zij vormen belangrijke kraamkamers bij deze frontale botsing tussen de Schepper en het geschapene. Ruim in het geld zittende links-liberale ngo's weten wel waar ze moeten zijn en helpen dit proces daar voorwaarts. Wie met regelmaat deze vergaderingen bezoekt, kan er niet omheen: de gender(gelijkheid)ideologie is overal aanwezig. Van Warschau tot Wenen (OVSE), van Brussel tot Straatsburg (EU), van de mensenrechtenraad in Genève tot de Algemene Vergadering van de VN in New York: de onderwerpen die de agenda's met vaste regelmaat tooien zijn onder andere non-discriminatie, tolerantie, gender-gelijkheid, (vrije) seksuele (bevrediging) en reproductieve rechten, rechten van het kind, rechten van de vrouw, LHBTIQ, enzovoorts. Deze organisaties handelen niet trendvolgend, maar zijn trendzettend en normverlegend bezig. Ook Nederland als lidstaat krijgt te maken met nieuwe, op seculiere leest geschoeide maatstaven. Het is daarmee beslist geen ver-van-ons-bed-

Deze organisaties handelen niet trendvolgend, maar zijn trendzettend en normverlegend bezig. Ook Nederland als lidstaat krijgt te maken met nieuwe, op seculiere leest geschoeide maatstaven.

show. Integendeel: er zijn weinig dingen die dichter bij ons bed en in onze privésfeer komen dan de hier genoemde. Wegkijken helpt niet. We moeten we in verweer komen: door gebed en met actie. Transatlantic Christian Council (TCC - zie kader) heeft daarom een gerichte tegenbeweging opgestart.

INSTELLING SEKS- EN GENDEREXPERT VN

Om inzichtelijk te maken hoe dit soort ontwikkelingen plaatsgrijpen, zoomen we in op een concreet voorbeeld. Eind 2016 is bij de VN in New York een 'Onafhankelijk expert' aangesteld, gemandateerd met toezicht op 'geweld en discriminatie gebaseerd op Seksuele Oriëntatie en Gender Identiteit', kortweg de SOGI-Expert. Niet eerder werd door de VN in zulke sterke bewoordingen gesteld dat onderzoek naar vermeende schending van LHBT-rechten door overheden, personen of instellingen onder naleving van internationale mensenrechten vallen. Want dat moet de zogenaamde SOGI-Expert gaan onderzoeken in lidstaten en daarover rapporteren. De omstreden resolutie werd in de 47 landen tellende VN-Mensenrechtenraad in Genève op 30 juni 2016 met een krappe meerderheid aangenomen: 23 tegen 18, met 6 onthoudingen. Vooral de Westerse landen stemden voor. Door TCC ingestoken Kamervragen over de opstelling van de Nederlandse delegatie als lid van de Mensenrechtenraad mochten niet baten.

Iedereen weet dat de aanstelling van de SOGI-expert is bedoeld als een instrument om de agenda van LHBT- en seksuele rechten activisten te verheffen tot uitgangspunt van internationaal beleid en recht.

Omdat de resolutie door deze kleine groep landen in Genève aangenomen was, ging deze vervolgens voor verdere behandeling door naar het voorbereidende Third Committee van de Algemene Vergadering van de VN in New York in november en vervolgens naar de Algemene Vergadering in december. Dan kunnen alle 193 bij de VN aangesloten lidstaten het erover hebben. Maar als iets eenmaal in de Mensenrechtenraad is aangenomen, dan durven veel landen niet snel meer tegen zo'n voorgenomen besluit te stemmen. Namens de groep Afrikaanse landen had Burkina Faso een amendement ingediend om de stemming te verdagen en eerst de juridische consequenties voor de landen in kaart te brengen. Dit moedige amendement werd met 84 landen tegen, 77 voor en 16 onthoudingen verworpen. De SOGI-Expert is nu een feit. Begin 2017 heeft TCC hem tijdens een raadgevende vergadering in Genève uitgebreid gesproken en als volgt bevraagd. ('(...) It is no secret that your mandate has been highly controversial from the outset. A majority of Member states of the UN did not vote in favor of your mandate. This is because of conflicting worldviews and religious principles. To our Council it seems that the promoters of this mandate are creating a community of Divided Nations, rather than United Nations. How do you experience this reality and how will you address the opposing views related to

your mandate?'(...))¹ Eén ding is zeker: we hebben en krijgen met deze ontwikkelingen te maken, meer dan ons lief is.

AGENDA SEKSUELE RECHTEN ACTIVISTEN

Iedereen weet dat de aanstelling van de SOGI-expert is bedoeld als een instrument om de agenda van LHBT- en seksuele rechten activisten te verheffen tot uitgangspunt van internationaal beleid en recht. Om in de naam van het voorkomen van discriminatie en geweld de normalisering aan landen op te kunnen gaan leggen van zaken als abortus, het homohuwelijk, transgenderisme, alomvattend en verplicht onderwijs over menselijke seksualiteit en vrije mogelijkheid tot gezamenlijk gebruik door jongens en meisjes, mannen en vrouwen van niet alleen toilet, maar ook kleedkamer en douches op scholen en elders. Dat laatste om mensen tegemoet te komen die zich op elk moment kunnen identificeren als zijnde van het andere geslacht. Zonder daar vooraf een verklaring over af te hoeven leggen. In lijn met wat president Obama in mei 2016 per decreet oplegde als officiële regels voor scholen in de VS. En wat gelukkig door president Trump is ingetrokken. Maar wat tegelijk inzet van intense strijd blijft, getuige ook de aanname van de Gelijkheidswet door het Huis van Afgevaardigden op 17 mei 2019.

WIE HET KIND HEEFT...

De consequenties van het beleid dat de VN via de SOGI-expert bevordert, gaan niet aan onze gezinnen, scholen en bedrijven voorbij. Op deze wijze wordt binnengedrongen in de meest kostbare, kwetsbare en intiemste privé domeinen van mensen: hun geloof, seksualiteit, leven, gezin en vrijheden. Natuurlijk moet er voor iedereen een gelijkwaardige plaats zijn in de maatschappij. Iedereen is evenveel waard. Maar het kan niet zo zijn dat voor een kleine groep men-

sen de grote meerderheid zijn of haar overtuiging, gevoel van veiligheid, geborgenheid en intimiteit moet prijsgeven. Het is al (deels) realiteit dat in de onderwijssystemen van diverse landen van overheidswege juist kinderen worden geconfronteerd met en blootgesteld aan deze nieuwe normen. Volgens de stelregel: wie het kind heeft, heeft de toekomst.

Deze tendens roept om verzet voor het te laat is. In onze visie is het natuurlijke gezin de fundamentele bouwsteen van de samenleving, zijn ouders eerstverantwoordelijk voor het onderwijs aan hun kinderen, niet de staat, een internationale organisatie – en zelfs ook niet de school. Zeker arme landen, die veel VN-geld ontvangen voor onderwijs, hebben al met dit soort ‘voorlichting’ te maken, omdat het moet volgens de ideologische criteria die de VN stelt, met name

Op deze wijze wordt binnen-
gedrongen in de meest
kostbare, kwetsbare en
intiemste privédomeinen
van mensen: hun geloof,
seksualiteit, leven, gezin
en vrijheden.

op het gebied van seksuele vrijheid en gender identiteit. Laten we daarom waken en bidden, eenieder op zijn of haar plaats. De met de scheping gegeven biologische en andere waardevolle en elkaar aanvullende verschillen van man en vrouw moeten we koesteren in plaats van ze weg te moffelen. Van belang is dat christenen hun mogelijke gelatenheid inwisselen voor het steunen van deze strijd.

Over de Transatlantic Christian Council (TCC)

TCC ontwikkelt een Trans-Atlantisch netwerk van christenen die betrokken zijn bij overheidsbeleid en beïnvloedt beleid vanuit een christelijk perspectief. TCC spreekt in bij internationale organisaties als de VN, EU en OVSE om op te komen voor een christelijk geluid met extra focus op thema's als leven, gezin en vrijheid.

TCC is geaccrediteerd als raadgevende organisatie, ook voor de VN. Daarmee heeft de organisatie toegang tot gebouwen en vergaderzalen met bijbehorende rechten zoals het amendementsrecht, het insprekrecht en de mogelijkheid voor lobbyactiviteiten.

Voor meer informatie, zie <http://www.tccouncil.org>.

NOOT

¹ Zie: <http://www.tccouncil.org/sites/default/files/HenkHonorabel%20professor%20Vitt%20Muntarbhorn%20%283%29.pdf>

In dit Boekenschap kunt u recensies lezen van publicaties die raken aan het thema emancipatie. Of gaan over een onderwerp dat ermee verwant is. Werd de gereformeerde gezindte door het Reformatorisch Dagblad gevormd of was zij er al dankzij de SGP? Zijn traditionele gelovigen tegen de vrouwen of hebben ze een andere kijk op wat goede emancipatie is?

Door Hans van de Breevaart

Tegen de vrouwen?

Over muren heen.
Een hoopvolle brief-
wisseling;

Lody van der Kamp &
Oumaima Al Abdellaoui

KokBoekencentrumUitgevers
Utrecht, 2019, 139 blz.;
€ 14,99.

Over muren heen is een boek dat slechts in een samenleving kan verschijnen waar een natuurlijke neiging tot gezonde emancipatie heerst. Hier komen vertegenwoordigers van minderheden aan het woord die in veel andere samenlevingen niet gehoord zouden mogen worden, laat staan dat ze met elkáár in gesprek zouden gaan.

Maar hier kan dat: de Joodse rabbijn Lody van der Kamp gaat in gesprek met de jonge Marok-

kanse moslima Oumaima Al Abdelloui.

Het is, via een briefwisseling over tal van onderwerpen die hen beiden bezighouden, een mooi gesprek geworden. Voorzien van een inleiding van Job Cohen. Een man die de *ins* en *outs* van dergelijke gesprekken kent. Hij was tenslotte degene die als burgemeester van Amsterdam en iemand met Joodse *roots* zo graag thee dronk met moslims.

Dit gesprek is er niet voor bedoeld om te verbinden of er samen uit te komen. Lody en Oumaima lijken soms verrast door het vele dat ze delen. Tot in hun godsdienst toe. De verwantschap in de taal, een ritueel als het vasten. Tot in de wijze waarop hun identiteit vorm kreeg. Al speelt die spanning voor Lody minder, omdat hij zich, lang na de Tweede Wereldoorlog altijd Nederlander heeft gevoeld. Voor Oumaima is er veel meer twijfel. Mede gevoed door het politieke debat

van de laatste jaren. Maar ook door ervaringen die ze heeft wanneer ze in Marokko is. Het gevoel nergens thuis te zijn.

Naast herkenning, is er heel veel in godsdienst en politiek dat hen scheidt. De Palestijnse kwestie, bijvoorbeeld. En daar zijn ze beiden heel open over. Oumaima is opgevoed met de beelden van Al Jazeera. Lody vertelt over zijn kant van het verhaal. Veel gaat over de misverstanden die er onderling bestaan. Over de Holocaust, waarvan veel moslims geen enkele notie hebben en die alleen in hun politiek gekleurde verbeelding bestaat.

Tegelijk zijn er veel misverstanden, die verrassenderwijs inderdaad via gesprekken blijken op te lossen.

Zo vertelt Lody van de keer dat hij bij wijze van experiment met een verborgen camera door Amsterdam liep. En daar kwam hij een jongen tegen die, zodra hij Lody in de gaten kreeg, "Jood, Jood" riep en daarbij de Hitlergroet bracht. Het voorval haalde het NOS-journaal, en de politie verzocht de rabbijn aangifte te doen.

Intussen werd Lody benaderd door een vertegenwoordiger van de Marokkaanse gemeenschap. Die vroeg of hij in gesprek wilde gaan met de vader. Het bleek te gaan om Bashar, een jonge Marokkaanse Nederlander. Lody vertelde in dat gesprek van de oorlog, hoe zijn familie geleden had, en wat de Hitlergroet voor hem betekende. De jongen had weliswaar via school al eens een bezoek gebracht aan het Anne Frankhuis, maar begreep toen niet waar het werkelijk om ging. Hij vroeg aan de rabbijn: "Meneer Lody, wilt u met mij nog een keer naar het Anne Frankhuis gaan?" Samen gingen ze er heen. De jongen vroeg hem honderd uit. En de rabbijn vertelde. Van vervolging en van de Holocaust. Maar ook van de helden die hun leven waagden door Joden in hun huis te laten onderduiken. Na afloop verzuchtte Bashar: "Weet je meneer Lody, toen ik die Hitlergroet bracht, vond ik mezelf *cool*. Nu weet ik beter. Wat deze mensen deden, dat is echt *cool*!"

Dat is, te midden van alle misère en haat, mooi en inderdaad hoopgevend verhaal.

Tegen de vrouwen.
De wereldwijde
strijd van
rechtsisten en
jihadisten tegen de
emancipatie
Abraham de Swaan

Uitgeverij Prometheus,
Amsterdam, 2019, 275
blz.; € 19,99.

Het kan niet ontkend. De afgelopen eeuw is ook het onderwijs voor meisjes en jonge vrouwen in razend tempo uitgebreid. En daarmee veranderden onvermijdelijk ook de man-vrouwverhoudingen. De gevolgen kunnen ook niet worden

ontkend: vrouwen trouwen later, krijgen minder kinderen, werken langer en verdienen meer dan ze vroeger deden. De vraag die voor socioloog Abraham de Swaan, gewezen hoogleraar aan de Universiteit van Amsterdam, het *Collège de France* in Parijs en *Columbia University* in New York, centraal staat is: Hoe gaan mannen daarmee om? Volgens hem zijn er veel mannen die de toegenomen kennis, inkomen en macht van vrouwen maar moeilijk kunnen verkroppen. De opkomst van het nieuwe extreemrechts, het christelijk fundamentalisme en het steeds agressiever opererende jihadisme dienen voor hem als bewijs voor deze boude bewering.

De titel van zijn boek alleen al spreekt boekde-

len: *Tegen de vrouwen*. Wie zijn dat, dé vrouwen? Alle vrouwen die streven naar meer kennis, inkomen en macht? En al die andere vrouwen dan die helemaal niet bezig zijn met dit soort dingen, maar ervoor kiezen kinderen te baren, op te voeden tot brave burgers en daarnaast allerlei liefdadigheidswerk te doen? Zijn dat geen echte vrouwen dan?

En dan zou er sprake zijn van een *wereldwijde strijd van rechtsisten en jihadisten tegen de emancipatie*. Waarom? Wel, het gaat "vooral om een aantasting van het mannelijk eergevoel." Bewijs? Alles van genitale verminking, kinderhuwelijken en eerwraak tot de simpele constatering dat er ook vrouwen zijn die kiezen voor een bestaan als huisvrouw. En dat hele scala aan maatschappelijke verschijnselen is volgens De Swaan onderdeel van een wereldwijde oorlog tegen de geëmancipeerde vrouw.

Dat is nogal wat. In een tijd waarin wij worden opgeroepen toch vooral niet te generaliseren – dat is tenslotte meer iets voor 'populisten' – rijst bij mij al snel de vraag wat een internationaal gerenommeerd wetenschapper bezielt om dit soort algemeenheden de wereld in te slingeren. Om nog niet te spreken van de daarbij gebezigde oorlogsretoriek. Die past misschien bij het expliciet op oorlog gerichte jihadisme. Misschien ook nog bij militante neonazi's. Maar geldt hetzelfde voor 'rechts' in het algemeen?

Ter illustratie een citaat: "Rechtse groeperingen in het Westen vormen een bonte schakering van de diepst vrome dwepers tot de meest libertaire atheïsten. Maar over één ding zijn ze het allemaal eens: vrouwen moeten blijven waar ze thuis horen: thuis, in de keuken, in de slaapkamer en in de kinderkamer. De rechtsisten zijn ook bijna allemaal tegen immigratie, vragen om hard optreden tegen criminelen, willen het Volk, het blanke ras of de gemeenschap der gelovigen bewaken tegen vreemde smet, achten het cultureel erfgoed

en de aloude tradities bedreigd door nieuwlichterij, en verzetten zich in grote meerderheid tegen abortus, anticonceptie en homoseksualiteit. Bovendien zien ze sinds jaren de islam in het algemeen en de jihad in het bijzonder als het grootste gevaar voor de westerse beschaving." Ook hier gooit de auteur weer van alles op een hoop. Zo zijn er genoeg 'rechtsisten' die tegen de islam zijn juist omdat die vrouwen niet als gelijkwaardig ziet aan de man, en gelovigen gebiedt homoseksuelen van de flat te gooien. En er zijn massa's christenen die tegen abortus zijn, maar niets met 'het Volk' hebben. Er zijn bovendien massa's brave burgers die voor harder optreden tegen criminelen zijn. Dat heeft allemaal niets met de strijd tegen 'de vrouwen' te maken.

De Swaan heeft kennelijk een wel heel bijzondere emancipatie-agenda: die van de neo- dan wel links-liberale elite die een absoluut gelijkheidsideaal nastreeft. Daarin geldt elk natuurlijk onderscheid tussen man en vrouw als volstrekt arbitrair, vrucht van een ideologie die er louter op gericht is vrouwen te onderdrukken en gevangen te houden in traditionele rolpatronen. En alles wat daar kritiek op heeft wordt voor het gemak maar onder een noemer gebracht.

Ik wil dit boek van harte aanbevelen aan een ieder die zich wil verdiepen in de retoriek van moderne emancipatiedrijvers. Maar wel een speciale waarschuwing aan alle SGP-vrouwen die dit boek lezen. Mocht je het als je roeping zien voor je kinderen te zorgen, en op zijn hoogst daarnaast een parttime baan hebben: laat je op basis van de grove generalisaties van De Swaan geen twijfel aanpraten over je vrouw-zijn, laat staan angst voor je man!

Maar laten we wel, samen met De Swaan, strijden tegen genoemde praktijken als die van genitale verminking, kinderhuwelijken en eerwraak. En ik hoop dat hij het ook met ons eens is dat daartegen keihard mag worden opgetreden.

De krant en het pand.
Het Reformatorisch
Dagblad en de
ontwikkeling van de
bevindelijk
gereformeerde
gemeenschap
Martin Tijssen

KokBoekencentrum Uitgevers,
 Utrecht, 2018, 160 blz.;
 € 12,99.

Abraham Kuiper, de welbekende leider van de antirevolutionairen, zag de krant als een uitstekend middel voor een gemeenschap om een besef van eigen identiteit te vormen en die vervolgens te articuleren. Voor Martin Tijssen was deze visie uitgangspunt voor de masterscriptie die hij schreef ter afronding van zijn opleiding Kunst- en Cultuurwetenschappen aan de Open Universiteit, en onlangs in druk verschenen bij KokBoekencentrum. Zijn studie handelt echter niet over de rol die *De Standaard* destijds speelde bij de zuilvorming onder antirevolutionairen. Hem gaat het om de bijdrage die het *Reformatorisch Dagblad* (RD) speelde bij de ontwikkeling van de bevindelijk gereformeerde gemeenschap.

Tijssen claimt dat deze krant een sleutelrol speelde bij de ontwikkeling van een groepsgevoel dat kerkmuren oversteepte. Ze vormde het boegbeeld van een netwerk dat later ook wel als zuil is aangemerkt. Hoewel men deed voorkomen dat het bestaan van een bevindelijk gereformeerde gemeenschap ten grondslag lag aan het ontstaan van de krant, was eerder het omgekeerde het geval. Het RD heeft de bevindelijk gereformeerde groepsidentiteit gevormd.

Als these is ze voor een masterscriptie interessant. Maar ze leunt wel heel sterk op zeer be-

paald theoretisch perspectief, namelijk het primaat van instituties bij het creëren van een gemeenschapsgevoel of zelfs –geloof. De vraag is of dat empirisch ook hard te maken valt.

In het geval van de antirevolutionairen valt er iets voor te zeggen. Daar bestond *De Standaard* al een kwarteeuw voordat de ARP werd opgericht. Bij de bevindelijk gereformeerden was het omgekeerde het geval.

Daar bestond de SGP namelijk al ruim een halve eeuw voordat het RD in krantenland verscheen. Als politieke partij wist ze ‘strengere’ Oudgereformeerden en ‘rekkelijke’ Gereformeerde Bonders te verenigen, niet toevallig ook de latere doelgroep van het RD.

De krant droeg niet zozeer bij aan het ontstaan van het bevindelijke groepsgevoel, maar het versterkte het reeds bestaande gevoel wel degelijk. Als zodanig heeft ze een belangrijke vormende rol gespeeld bij de opinievorming over tal van maatschappelijke kwesties.

Vraag is wel of de krant daarbij nog steeds leidend is. Neem nu het maatschappelijk steeds sterker wordende ‘groene’ bewustzijn. Ze is daarbij, naast bijvoorbeeld de reformatorische lesmethodes die op scholen worden gebruikt, niet meer dan een van de spelers. Maar opvallend vanuit historisch oogpunt is toch vooral dat ze daarbij meer volgend is dan kritisch, laat staan vormend. De vraag is of ze daarmee op dit moment bijdraagt aan de vitaliteit van de bevindelijke zuil.

De maalstroom van de links-liberale *mainstream*, zowel nationaal als internationaal, is sterk. Haar bestaansrecht ontleent het RD daartegenover aan haar kritische zin: waakzaam te zijn, én nuchter. Als zodanig wensen wij haar, samen met de zuil die zij van opinie voorziet, een prachtige toekomst toe.

**Kerkgangers en
Zuilenbouwers**
Sid Lukkassen

Uitgeverij De Nieuwe Zuil,
2018, 273 blz.; € 39,99.

"Het is tijd om wakker te worden," zo stelt Sid Lukkassen in zijn nieuwste boek *Kerkgangers en Zuilenbouwers*. Want de steeds groter wordende kloof in de samenleving moet gedicht worden en mensen moeten gaan beseffen dat het tijd is de handen uit de mouwen te steken.

Waarom dan? Wel, op dit moment heerst er in Nederland een totalitaire weg-met-ons-mentaliteit. En daaronder gaat een groot deel van onze burgers gebukt. Nederland gaat gebukt onder een collectief schuldgevoel dat ons wordt aangepraat door een elite die vindt dat de armoede en oorlogen die de wereld teisteren er niet zouden zijn als wij er niet geweest waren. Onze Westerse cultuur zou er een zijn van uitbuiting, zou stelselmatig ongelijkheid in de hand werken, is nog altijd bezig andere delen van de wereld zowel politiek als economisch te koloniseren. Bovendien zijn wij de oorzaak van een klimaatverandering die weldra catastrofaal zal blijken voor onze planeet.

Dit schuldgevoel heeft weliswaar christelijke wortels, maar wordt ons nu ook door een seculiere elite aangepraat. En voor deze schuld is geen vergeving mogelijk, anders dan door onszelf volledig weg te cijferen en onze levensstijl totaal te veranderen, en onze samenleving te delen met onze behoeftige naasten uit andere delen van de wereld.

Een ieder die vraagtekens zet bij dit schuldgevoel, of vanuit gezond verstand en met weten-

schappelijke argumenten daartegen ingaat, wordt als een melaatse uitgebannen. Een universitaire carrière is onmogelijk. In het onderwijs ben je een outcast. Als ondernemer verlies je klanten. Als politicus word je verketterd. Als criticus wordt je door mainstream media genegeerd en online via algoritmes weggezuiverd, aldus Lukkassen.

Wat te doen? Lukkassen is niet onverdeeld optimistisch. Met enige weemoed denkt hij terug aan Pim Fortuyn. Van hem ging stuwkracht uit. Zijn populariteit bij 'het volk' kwam niet alleen voort uit zijn charismatische persoonlijkheid, maar vooral ook uit de naakte constatering dat hij het als enige aandurfde om tegen heilige politieke huisjes dan wel achterkamertjes aan te trappen en de gevestigde orde van de Linkse Kerk uit te dagen. Maar "die stuwkracht komt nooit meer terug," zo meent Lukkassen.

Wat dan? Veel mensen zijn cynisch, maar er zijn toch ook nog veel burgers die bereid zijn de handen uit de mouwen te steken. En Lukkassen zelf is er daar een van. Via *crowdfunding* heeft hij geld verzameld voor een publiciteitscampagne die moet leiden tot een tegenhanger voor de Linkse Kerk: De Nieuwe Zuil. Lukkassen is nuchter: "de instituties heb je tegen je, de meerderheid krijg je niet mee. Dus moet je je richten op de emancipatie van jezelf, als groep."

In het oude zuilstructuur, zoals we dat kennen uit de tijd dat gereformeerden, katholieken en socialisten zich emancipeerden, en waarvan eigenlijk alleen de bevindelijk gereformeerde zuil nog over is, ziet hij een prachtig organisatie-model. Met daarin een Nieuwe Kerk in het midden. Lukkassen wil een nieuwe oriëntatie op de toekomst, gebaseerd op een nuchtere vorm van bevlogenheid. Daaromheen ziet hij een netwerk van media, scholen, ondernemers, desnoods aangevuld met een politieke partij. Kerk en Zuil bieden onderdak aan het nuchtere deel der na-

tie. Mensen van verschillende godsdiensten en klassen. Ze vormen een ontmoetingsplek voor hoger opgeleiden en eenvoudige arbeiders, voor verlichte moslims evengoed als voor conservatieve christenen en atheïsten.

Wat hen verbindt, is een gezamenlijke afkeer van een schuld waarvoor geen vergeving bestaat anders dan de vernietiging van onze beschaving; een gezamenlijke liefde voor de klassieke vrijheidsrechten die onze cultuur in staat stelde een beschavings- en welvaartsniveau te bereiken dat haar gelijke in de wereldhistorie niet kent. De kerngedachte is die van een burgerij die in deze cultuur geworteld is en de handen ineen slaat om zich economisch weerbaar te maken tegen de onder elites gangbare neiging tot broodroof en het vrije nuchtere denken te waarborgen. Inspiratiebron vormt het klassiek-westerse erfgoed, net zo goed als het alledaags gezond verstand van gewone mensen op straat.

In de regelmatig ietwat hoogdravende taal van Lukkassen: "Eendracht maakt macht – erken dat de staat voor jou als realist verloren is. Vorm je eigen staat binnen de staat. *If your mind can*

conceive it and your heart can believe it, then you can achieve it!" Lukkassen bezit de gave wervend te schrijven. Hij heeft de neiging om uit een beperkt aantal observaties conclusies te trekken die met een grote vanzelfsprekendheid gebracht worden. Hij verliest zich niet in diepgravende analyses. Hij wordt bij zijn conclusies ook niet gehinderd door een meer dan oppervlakkige kennis van het Christendom.

Niettemin constateert hij terecht dat de mainstream in het huidige Christendom sterk de neiging heeft om schuldgevoel te seculariseren en weinig kritisch is tegenover de onder elites heersende tijdgeest; sterker nog: veel christenen laten zich vaak gewillig meevoeren.

Bedoelt hij daarmee ook de SGP? Of legt hij haarscherp bloot waar in het huidige Christendom de scheidslijnen lopen? En even los van zijn kritiek op bepaalde vormen van Christendom: kunnen we in zijn Nieuwe Zuil een medestander zien in onze strijd tegen het links-liberale denken zoals dat universiteiten, media en politiek domineert?

Ik ben benieuwd.

Oude en nieuwe ongelijkheid. Over het failliet van het verheffingsideaal
Kees Vuyk

Uitgeverij Klement, Utrecht,
2017, 286 blz.; € 28,99.

Het overheidsbeleid dat gericht was op de emancipatie van de onderklasse, heeft gefaald. Aldus Kees Vuyk, tot voor kort docent cultuurbeleid aan de Universiteit van Utrecht, in *Oude en nieuwe ongelijkheid*. Met deze stellingname sleepte hij

na verschijnen de Socrates Wisselbeker voor het meest urgente, oorspronkelijke en prikkelende Nederlandstalige filosofieboek in de wacht.

Prikkelend is deze stelling natuurlijk alleen voor degenen die (al was het maar stiekem) nog steeds geloven in het dogma van de maakbare samenleving. Voor hen die altijd al sceptisch waren, vertelt hij niets nieuws. Toch is de analyse van Vuyk ook voor hen de moeite waard.

Vuyk is zelf het product van het door de overheid decennialang gepropageerde verheffingsideaal. Als zoon van 'kleine luyden' – hij is afkomstig uit een familie van hardwerkende boomkwekers – ging hij in 1965 naar het lyceum. En daarna ging

hij in het opstandige Amsterdam nota bene psychologie studeren. Daarbij kwam een fascinatie voor filosofie en kunst. Hij promoveerde op 'foute' filosofen als Nietzsche en Heidegger.

Dat hij daar zijn familie niet blij mee maakte, en dat hij van hen vervreemd raakte, beseft hij terdege. Hijzelf is het voorbeeld van de tweedeling die er in de samenleving is ontstaan: die tussen hoger en lager opgeleiden. De eersten, vaak zeer intelligent, hebben maximaal geprofiteerd van de onderwijsfaciliteiten die in Nederland waren gecreëerd met het oog op de verheffing van kleine luyden en onderklasse. De laatsten, meer praktisch ingesteld, kunnen weliswaar nog altijd in hun eigen levensonderhoud voorzien, maar zien hun belangen in de politiek niet vertegenwoordigd.

Daarmee heeft het verheffingsideaal een nieuwe elite gecreëerd. Die elite gelooft nog steeds in maakbaarheid: zij is er tenslotte zelf het product van. Maar, zo stelt Vuyk, dit denkkader en de daarmee gepaard gaande obsessie met onderwijs, gaat eraan voorbij dat intelligentie in hoge mate erfelijk is. Dat geldt niet alleen voor het zogenaamde IQ, maar ook voor meer emotionele en praktische vormen van intelligentie. En de gedragspatronen die daarmee samenhangen zijn zeer moeilijk te doorbreken.

De grote vraag is of dat erg is. Er is weliswaar nog steeds sprake van een tegenstelling tussen arm en rijk, tussen hoger en lager opgeleiden. Maar het welvaartsniveau van degenen die lager opgeleid zijn en daardoor vaak minder verdienen, is per saldo wel degelijk fors gestegen sinds het einde van de 19e en het midden van de 20e eeuw.

Belangrijker is de waardering die hoger opgeleiden in het algemeen, en elites in het bijzonder doorgaans hebben voor meer praktisch ingestelde mensen. Veel kinderen worden onder grote druk gezet om niet voor het vmbo, maar

voor de hogere onderwijsniveaus te gaan – liefst moeten ze allemaal een universitaire studie doen. Voor meisjes geldt dat nog sterker. Een mooie carrière is ieders droom – en het liefst moeten ze daarbij, ongeacht het aantal keren dat ze ondertussen met zwangerschapsverlof zijn, presteren op het niveau van hun mannelijke collega's. Maakt dit hameren op gelijkheid en gelijke kansen ons vrijer? Of weerhoudt het jongeren ervan een eigen weg te kiezen en daarmee gelukkig te zijn?

Voor maakbaarheidsdenkers zijn dat inderdaad prikkelende vragen. Het zijn precies die vragen die ook het populisme aan de huidige politiek stelt. Daarbij zijn het enerzijds de lagere klassen die zich onvoldoende gewaardeerd voelen, maar wel het idee hebben de prijs te moeten betalen voor de plannen van de aanhangers van het aloude maakbaarheidsgeloof. De nieuwe ongelijkheid weerspiegelt zich in de retoriek van het populisme, waarin de intellectuele en politieke elites gekritiseerd worden uit naam van het gezond verstand waardoor de gewone hardwerkende man en vrouw gewend is zich te laten leiden. En dat is een kritiek die, gezien de opkomst van Forum voor Democratie, zowel lager als hoger opgeleiden aanspreekt.

Dat laatste is iets wat bij Vuyk onderbelicht blijft. Het populisme is niet maar een kritiek vanuit de onderklasse; het op zijn minst ook een cultuurkritiek. Tegenover het aloude maakbaarheidsgeloof waarmee de politiek behept is, wil zij oog voor de problemen waar de man en vrouw in de straat tegenaan lopen. Tegenover een elite die internationaal en multicultureel denkt, wil zij oog voor de waarde van lokale normen, waarden en gewoonten.

De problematiek die Vuyk aankaart is niettemin zeer urgent. Zijn boek is wat mij betreft verplichte kost voor iedereen die iets wil begrijpen van de huidige maatschappelijke en politieke onrust.

Heilzame emancipatie

Jezus was voor emancipatie van de vrouw. Hij liet zien dat God de waarde van vrouwen beschermt. Één man hoort bij één vrouw. Zelfs kijken naar andere vrouwen met verkeerde bedoelingen is niet wat God wil. Daarmee had Hij een radicaal andere boodschap dan de vrije seksuele moraal die de vrouw nooit echt in haar waarde laat.

Al in het begin van de Bijbel lezen we waarom God een vrouw maakte: het was voor Adam niet goed om alleen te zijn. De vrouw vult aan wat de man ontbreekt. Vrouwen zijn dus niet ondergeschikt, maar anders. Ook geeft de Bijbel de beste verklaring waarom mannen vaak de baas spelen over vrouwen: het is de vloek van het streven om als-God-te-zijn. Zou dat ook de reden zijn waarom mannen soms de vloek van "in het zweet van je gezicht je brood eten" afwentelen op hun vrouw en méér van haar vragen dan van zichzelf? Voor nu: genoeg over vrouwen, over mannen mag iemand van het andere geslacht iets schrijven.

Jezus was voor emancipatie van het kind. Als we niet worden als een kind, kunnen we het Koninkrijk van God niet zien. Wee degene die een van deze kleinen die in Hem geloven, laat struikelen!

Jezus was voor emancipatie van allochtonen. Hij herhaalde het gebod van God: Heb je medemens lief als jezelf. Op de vraag: Wie is mijn medemens? gaf Hij het voorbeeld van hulp aan een beroofde buitenlander.

Jezus was voor emancipatie van slaven. Voor Zijn laatste Paasmaaltijd ging hij door de knieën om de voeten van zijn discipelen te wassen.

Jezus was voor emancipatie van gehandicapten en zieken. Hij kwam bij hen en genas hen.

Jezus was voor emancipatie van eenzame ouderen. Een van Zijn laatste woorden voordat Hij stierf aan het kruis was gericht aan Zijn discipel Johannes die naast Zijn oude moeder stond, om voor haar te zorgen alsof het zijn eigen moeder was.

Jezus was voor emancipatie van ex-misdadigers, hoeren, uitgesloten, arme, eenvoudige mensen, van alle lijdende en onderdrukte mensen.

Hoe geëmancipeerd bent u eigenlijk?

Aris van Dijk MSc,
redactielid

Zicht

- Zicht, 45e jaargang (2019) nr. 2
- ISSN 0167-2150
- Het tijdschrift Zicht is een uitgave van de Guido de Brès-Stichting, het Wetenschappelijk Instituut voor de SGP.
- Zicht stelt zich ten doel de bevordering van een wetenschappelijk verantwoorde benutting van actuele politieke en maatschappelijke ontwikkelingen, in het licht van de bijbelse grondslagen en reformatische levensbeschouwing. Het tijdschrift is opiniërend en thematisch van karakter.

Redactie

- Dr. J.O. van de Breevaart
- A. van Dijk MSc
- H. Krooneman MA
- B. Provoost MSc
- Drs. J.A. Schippers (secretaris en eindredacteur)
- Dr. K. van der Zwaag (voorzitter)

Adviesraad

- Ing. J.J. van Burg MSc
- Mw. E. Abbey-van Doorn MA
- Mw. R.A. Hoogendoorn-Heijboer
- J.M. ten Hove MA
- Dr. ir. H. Kievit
- Drs. J.D. Veldman
- Drs. P.J. Verheij RA

Redactieadres

Wetenschappelijk Instituut
voor de SGP
Dinkel 7, 3068 HB Rotterdam
E-mail: wi@sgp.nl
Internet: wi.sgp.nl

Bestuur Guido de Brès-Stichting

- Dr. R. Bisschop
- Mr. drs. J. van den Brink
- Dr. ir. J.S. van den Brink (secretaris)
- Dr. A. Goudriaan
- Mr. A. Klaassen (voorzitter)
- Ir. L. de Kragt
- Prof. dr. ir. W. de Vries
- Mw. dr. H. Westerman-Dannenberg
- J.J. Zoeteman RA (penningmeester)

Bijdragen en auteursrechten

- Lezersbijdragen zijn van harte welkom. Graag vooraf auteursrichtlijnen en informatie over het redactiebeleid opvragen via het redactieadres.
- De auteursrechten voor de bijdragen in dit tijdschrift berusten bij de uitgever. Auteurs schrijven op persoonlijke titel.
- Aanbevolen citeerwijze: Zicht, 2019-1, p. 1

Recensies

- Boeken ter recensie zenden aan het bovengenoemde redactieadres.
- Ter recensie aangeboden boeken worden niet geretourneerd.

Vormgeving en druk

Grafisch centrum De Toren BV
te Nijkerk

Abonnementen

- De prijs voor een jaarabonnement bedraagt € 21,50 (vier nummers); studenten/SGP-j leden € 12,50. De prijs van een los nummer is € 7,00 (excl. verzendkosten).
- Guido-donateurs zijn automatisch abonnee van Zicht. De minimumdonatie bedraagt € 50,00 per jaar; studenten/SGP-j leden € 25,00. Naast het tijdschrift Zicht ontvangen donateurs alle overige publicaties van het Wetenschappelijk Instituut voor de SGP.
- Een abonnement kan elk kwartaal ingaan. Abonnementen en donateurschappen worden jaarlijks automatisch verlengd, tenzij voor 1 december een schriftelijk bericht van opzegging bij de administratie is ontvangen.

Advertenties

Advertentietarieven zijn op aanvraag beschikbaar.
E-mail: wi@sgp.nl

Abonnementenadministratie

- Wetenschappelijk Instituut voor de SGP
t.a.v. mw. J. van der Elst-de Weerd
Dinkel 7
3068 HB Rotterdam
telefoon 010-7200785
E-mail: wi@sgp.nl
- IBAN: NL04 RABO 0310 5325 82
t.a.v. Guido de Brès-Stichting
te Rotterdam

Guido de Brès-Stichting
Wetenschappelijk Instituut SGP

DUIDELIJK

Van der Spek

Financiële Diensten

Gratis Intake gesprek

**Gratis aankoop-
begeleiding**

**Scherpe rente bij
Nederlandse en
Duitse banken**

Herenweg 42 * Postbus 54 * 2750 AB * Moerkapelle
tel: 079-5931241
e-mail: info@spekadvies.nl * www.spekadvies.nl

“De kracht van het politieke midden schuilt hierin dat dit het goede van links en het goede van rechts kan combineren. Mijn advies aan politici is: probeer de balans te vinden tussen beheersing en emancipatie, tussen de tegenpolen van macht en vrijheid.”

Prof. dr. S.W. Couwenberg

Zie het interview op **pagina 34**

Guido de Brès-Stichting
Wetenschappelijk Instituut SGP